

Beyan

Yagmur
PUBLISHER

M. Fetihullah Gülen

1

Beyan

Beyan

M. Fethullah Gülen

Beyan

Copyright © Nil Yayınları, 2011

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden
yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

ISBN

978-975-315-166-5

Yayın Numarası

44

Çağlayan A. Ş.

TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 252 22 85

Ocak 2011

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları

Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.nil.com.tr

İçindekiler

TAKDİM.....	7
Beyan	19
Edebiyatın Gücü	28
Dil ve Düşünce.....	38
Güzel ve Güzellik.....	45
Güzellikten Aşka.....	57
Dar Bir Açıdan Şiir.....	66
Dar Bir Çerçeve de Kadın	76
Kalb ve Ruh Ufku.....	84
Tarihî Tekerrürler Devr-i Dâimi Aralığına Bağlı Bir Uzun Temenni.....	93
Vilâdetin Çağrıştırdıkları.....	103
Mübarek Bir Coğrafyanın Gurbet Yılları	112
Bence Tam Ağlama Mevsimi	119
Dünyada Huzurun Bendi Yıkıldı.....	131
O Günler Ne Günlerdi.....	139
Bir Aynadır Bütün Varlık.....	146
Kararan Dünyaya Rağmen Apak Bir Ay	153
Mevlâna Celâleddin er-Rûmî	159
Karma İndeks.....	173

Takdim

SEVGİLİ OKUYUCU,

B öyle derin ve buudları geniş, söz hünerlerinin elmas ve altın yaldızlar gibi parladığı, gözleri kamaştırın, kalbi ebed ufuklarında mest eden bir esere takdim yazmak, benim nâçiz kalemime düşmemeliydi. Ne beyan kabiliyetim ne de edebî ufkum böyle bir yazıyı yazmaya müstait değildir; fakat böyle güzide bir kitaba nakise getirecek sözlerimin yanında içtenliğimi affıma vesile yapmak isterim. Benim için bu paye bir lütuftur...

Elinizdeki bu kitap, bir defa okunup geçilecek bir eser değildir; satır satır incelenecek, kelime kelime tetkik edilecek kadar değerli. İlhamları mayalayacak ve ruhu sonsuzluğa kanatlandıracak kadar ile'l-merkez çekim gücüne sahip. Güzellikler ülkesinden deste deste güller derleyip getiren, söz denizlerinde ufkumuzu genişleten ve içimizde, kâinat kitabını yeniden okuma şevki tutuşturan bu eserin sayfaları arasında gezerken kendimi cennet bahçesinde dolaşiyor gibi hissettim...

İlk cümleden son cümleye kadar birbirine bağlı, altın, elmas, zebercet, yakut taşlarından örülmüş bir kolye gibi... Bu edebî mücevherler, bir an önce dizildiği aşk ve sevda zinciriyle birlikte bütün zarafeti ve ışıltısıyla, asrın boynuna geçirilmeli, insanlara bilhassa edebiyat severlere hediye edilmelidir... Zira hem üslûp hem de muhteva itibarıyla bu kitaptaki yazılar, bir taraftan kalemlere ilham şuleleri sunar, gönüllere

yazma aşkı, okuma sevdası aşılarken bir taraftan da anlatım-
da rota, beyanda pusula, duygu ve düşünceleri ifade etmede
yol gösterici bir rehber mahiyeti taşıyor.

Neden mi? Zira uzun süredir Anadolu sathında dil bir ka-
os yaşıyor. Anlatım, ifade tarzı rotasız gemiler gibi bir o yana
bir bu yana gidiyor. Velhasıl beyan ufkumuz karanlık ve kesif
bir atmosferle sarılı... Bilhassa eli kalem tutanlar neyi, nasıl
anlatacakları hususunda bir sönmez ışık arıyorlar. Beyanın
böyle nereye gideceğini, neyi nasıl anlatacağını, hangi hede-
fe yürüyeceğini şaşırıldığı bir dönemde bir deniz feneri gibi uf-
kumuzda beliren bu kitabın değerini, fikir ve düşünce işçileri,
beyan gemisinin tayfaları daha iyi bilirler.

Bu da nazardan irak tutulmamalıdır..

*“Kudret kaleminin ucundan yokluğa akan mürekkebin
ilk damlası beyan, Yaratıcıyla-yaratılan arasındaki sırlı münas-
sebeti keşfedip ortaya koyan da yine beyandır.”* diye sözüne
başlayan müellif, varlığın ilk çekirdek döneminden, kıyamete
kadarki serüveninde beyanın önemini kelime ve cümlelerle
panorama şeklinde gözlerimiz önünde tabloluşturmuş.

Bu konuda şu söz ne kadar manidar ve ufuk açıcıdır bir
bakın:

*“Biz hepimiz birer lisan, bu lisanların var oluş gayeleri
de beyandır. En büyük gerçek olan hakkı itiraf edip bu konu-
da varlığı bir senfoni gibi seslendiren, seslendirip eşyanın yü-
zündeki perdeyi aralayan ve ona kendini ifade etme imkânını
veren beyan.. düşünce hazinelerinin kapılarındaki kilitleri çö-
zen anahtar beyan, geniş bir merkezî hareketin, çevreyi ha-
rekete geçirmesinin düğmesi beyan, halife unvanıyla varlığa
müdahale etme mevkiine yükseltilmiş insanoğlunun tahtı be-
yan, kalemi beyan, kılıcı beyan ve saltanatının temel kaidele-
ri de beyandır. Beyanın bayrağının dalgalandığı yerlerde en
güçlü ordular bozguna uğrar ve dağılır; onun gürlendiği mey-
danlarda top güllerinin sesi arı vızılına dönüşür. Beyan*

sancağının çekildiği burçların arkasında sadece onun davulunun, kösünün sesi duyulur; onun mehterinin gürlediği bucaklarda sultanların yürekleri ağızlarına gelir, İskenderlerin, Napolyonların çaresiz kalıp geriye döndükleri nice aşılmaz surlar vardır ki, *Beyan Sultani'nin beyan kılıcıyla paramparça edilmiş ve beyanın inkıyat, itaat meşk eden kalemine selâm durulmuştur.*”

Evet bebeklik dönemi. Hem kâinatın hem bizim... İlk duyduğumuz ninni veya ilâhi. Ve yıllar sonra ölüm... Ya da varlığın ilk duyduğu ses, ‘Kün’ ile gözlerini açışı... Çağlar sonra kıyamet... Bakınız bu var oluş ve yıkılışı beyan ile nasıl irtibatlandırmış muhterem müellif:

“Biz hepimiz dünyaya gözümüzü beyanla açtık, beyan ninnileriyle büyüdük, bir noktaya yöneldikse beyanın sihriyle yöneldik. Bundan sonra da yaşarsak, yine beyanla soluklanarak yaşayacak, ölürsek bilgi ve beyan mahrumiyetinin kuraklığında can vereceğiz.”

Beyan, derken yazar bir taraftan teoriği tarif ediyor; bir taraftan da pratiğin en güzide misallerini sunuyor, en güzide neşidelerini terennüm ediyor. Ruh-efza nağmelerini kulağımıza fısıldıyor. İşte şu cümleler buna ne güzel örnektir:

“Beyanın yankılandığı yamaçlarda binlerce kumru murâkabeye dalar, yeni gülşenlerin hülyalarıyla yaşar.. beyan mızrabı bilgi telleri üzerine kalkıp indikçe eşya semâa kalkar, hâdiseler ilâhî bir raksın “hayhuy”uyla inler.. beyanın aks-i sadâsıyla inleyen çöllerde bir değil, binlerce mecnun dolaşır.. onun nağmelerinin duyulduğu koylarda bülbüller dillerini tutar, yuvalarına çekilir.. onun haykırışlarının ulaştığı vahşi ormanlarda tilkiler hileye “elveda” eder, aslanlar kuyruklarını kısar, inlerine sığırırlar.”

Ardından çocukluk döneminden bir misalle bizlere ‘Bu işin ilk mayası o dönemde atılır.’ der gibi şu altın cümleleri

sunuyor: “Bazen insan, güçlü bir beyan esintisi karşısında, âdeta balonlara binmiş, uçurtmaların dolaştığı noktalarda dolaşıyor gibi, kendini bulunduğu atmosferin sonsuza açık iklimlerinde uçuşan kuşlar kadar hür ve rahat hisseder.”

Sonra bu gönül yolculuğumuzda sıra “Edebiyatın Gücü” yazısına geliyor. Onun kapısını çalıyor ve içine giriyoruz. Bizi tebessüm eden çiçekler karşılıyor, cümle kapısından, revaktan geçiyor, çiçeklerin arasından reftare yürürken şu iç açıcı gül demetine takılıp kalıyoruz, onu koklamadan edemiyoruz: “Nazım ve nesir yoluyla hâle ve duruma göre söylenen ya da yazılan zarîf, ölçülü, âhenkli, dil kurallarına uygun sözler veya bu çerçevedeki sözlerden bahseden ilim diyebileceğimiz edebiyat; aslında terbiye, nezaket, zarafet ve haddeden geçme, kıvama erme mânâlarına hamledeceğimiz “edeb” kökünden gelmektedir. Ama, daha çok da, insanın hayat tarzı, yaşama üslûbu, sîretiyle alâkalı ve onun kalbî, ruhî hayatının inkişaf ettirilmesine vesile bir amel diye yorumlanagelmiştir. Bu mânâdaki edebîin tahlil edileceği yerse, ya ahlâk kitapları ya da tasavvuf risaleleridir. Örfî mânâdaki edebiyatın, bu anlamdaki edele doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla bir münasebeti vardır.”

Bugünün edebiyatına vurulan neşteri de görmenizde yarar var:

“Edebî olarak ele alınıp işlenen konunun bir din, bir düşünce, bir felsefe ya da bir doktrin olması fark etmez; edebiyat, insanlığın tarih boyu elde ettiği bilgi birikimini nesilden nesile aktarabilmenin, dünü bütün derinlik ve zenginlikleriyle şimdilerde de duyup hissedebilmenin, mazi ve hâli realitenin iki buudu, geleceği de onun izafî derinliği şeklinde zevk edebilmenin en önemli yollarındandır.”

Ardından yazma ve söz söyleme adına nasıl bir rota çiziyor bakınız:

“Edebiyat, sadece insanlar arasında yazı yazma ve söz söyleme sanatlarıyla laf ebeliği yapmak, beğenilen sözler üretmek mesleği değildir; o, belâgat ve fesahat buudlarıyla, söz söyleme sanatını sevimli hâle getirerek, gündelik dili en temiz, en nezih, en sevimli ve kalıcı malzemeyle beslemenin, süslemenin, zenginleştirmenin suyu-havası, incisi-mercanı ve kullandıkça, harcadıkça çoğalan hazinesidir.”

Peşi sıra ham ve olgunlaşmamış sözlerin olgunluk ufkuna ermeden beyan dalında tebessüm edemeyeceğini şöyle özetliyor müellif:

“Evet bir edebiyatçı, her yerde gündelik duygularla kendini ifade eden sokaktaki adamdan çok farklı düşünür, farklı değerlendirir, farklı yorumlarda bulunur ve her zaman seviye peşinde koşup, gelecek nesillere, severek tevârüs edip saygı duyacakları bir miras bırakmaya çalışır. İşte bu yönüyle de o, her zaman bir üstad, diğerleri birer çırak; o bir mimar, ötekiler de birer işçidir.”

Ya dil... En büyük derdimiz dil ve anlatım. Düşündüğümüzü, hissettiğimizi doğru ve güzel bir şekilde sunma eksikliği... Bu nasıl düzelecek, eksiklik nasıl tamamlanacak, bu gedik nasıl tamir edilecek? İşte söz ustası, bir milletin bütün vâridâtının taşıyıcısı olan dilin önemine işaret ediyor ve ‘dil’i, geçmişte geleceğe taşıyacak biricik köprü olarak tarif ediyor. İfade evimize saray olma ufkunu, tefekkürümüze köşk olma payesini sunuyor... Şu sözlerden bu gayret ve ceht ne güzel anlaşılıyor değil mi:

“Dil, bir konuşma ve düşünme vasıtası olmanın yanında, geçmişteki zenginlikleri günümüze, bugünkü birikim ve yeni terkiplerimizi de geleceğe intikal ettirmede önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Bir millet, atalarından tevârüs ettiği ve şimdilerde de yeni terkip, yeni biçim, yeni şekillere sokarak değerlendirdiği topyekün zihnî, fikrî, ilmî müktesebat ve

zenginliklerini, ancak bütün bunları kucaklayabilecek güçlü bir dille ebedileştirebilir. Zira bir millet, ne ölçüde zengin ve renkli bir dille konuşabiliyorsa, o ölçüde düşünüyor; ne seviyede düşünüyorsa, o çerçevede de konuşabiliyor demektir.”

Kısırlaşan dilin bu handikabı nasıl aşacağı ve bu engeli aşmada bu işin ehline ne kadar büyük görev düştüğü her türlü izahtan varestedir. Müellif bu konuda bizlere şu önemli öğüdü veriyor:

“Eğer bugün kendimizi ifadede sadece çevremizden duyup öğrendiklerimizle ya da mevcut lügatlerdeki sözcüklerle yetinecek olursak, okullar, sanayî müesseseleri, ticaret fuarları, teknoloji hangarları... gibi modern hayatın zarurî gördüğü pek çok alanda sessiz sessiz oturup etrafımızı dinleme mecburiyetinde kalırız ki, bu da, içinde bulunduğumuz çağın temel esasları kabul edilen bir kısım dinamiklere karşı alâkasızlık ve dolayısıyla da muasır milletler karşısında elenip gitme demektir.”

Dilin ve düşüncenin kökümüze bağlılıkla düzeleceğini, özümüzle irtibatımız nispetinde güçleneceğini beyan eden müellif, şu ufuk açıcı söz ile dil ve düşüncede hâlimizi tekrar gözden geçirmemizi salık veriyor:

“Kendi dillerinin köklerine bağlı olmanın yanında, ona bu seviyede genişlik ve esneklik kazandıran milletler, her zaman en sesli, en konuşkan ve düşünce bakımından da en dinamik toplumlar olagelmışlerdir.”

Canlı kalmak ve hayat solumak... Ayakta kalmak ve mefkuremizi cihanşümul bir atlasta nakış nakış dokumak, sınırsız bir ufukta tayf tayf yayabilmek... İşte bir fert için, bir millet için en önemli konu bu. Bu konu yüreğimizdeki eser verme ve güzel konuşup güzel yazma ve insanlığa tatlı ve efsunkâr söz ve beyan meyvelerini takdim etme hissimizi kamçılıyor ve ruhumuzu bilinmez bir yönden gelen şevk ateşiyle harekete geçiriyor..

Müellif bu hissimize tercüman olur mahiyette “Yaşamak için yenilenmek, meyve verebilmek için de her zaman canlı kalmak” şartını bir daha bize fısıldayıp nazarlarımızı ‘Güzel ve Güzellik’ ufkuna çeviriyor. “Güzel ve Güzellik” yazısında da yine dil ve anlatım oturmuş tahta. Yine onun terennümü, ışıklı, güzel yüzü tebessüm ediyor.

“Bazen güzel bir şiir, zengin bir nesir, ince bir motif, lâtif bir tezhip, gürül gürül bir kahramanlık destanı, iyi dramatize edilmiş bir hikâye, beşerî heyecanlarımızı haykıran bir mûsikî nağmesi bizi o kadar coşturur ve heyecandırır ki, görüp duyduğumuz ses hevenkleri ve değişik objeler tıpkı bir meltem gibi dört bir yandan ruhumuzu sarar, bizi büyüler, güzelliklerin sihirli âlemine çeker ve bize ötelerden güftesiz-bestesiz ne nağmeler, ne nağmeler duyurur.”

Güzel ve güzellik, edebiyatın en birinci vesilesi. Anlatımda kalemi şahlandıran, duyguları coşturan, ümidi kamçılayan bu sihirli ufuk ve rengârenk iklim ve büyümlü atmosfer değil midir? Yazar, bu ufka bakın ne tatlı, ılımlı, meltem gibi yumuşak cümlelerle çekiyor bizi:

“Bütün güzelliklerin her zaman duygularımızda solmadan taptaze kalmaları, zevk ve lezzetlerimizin acılaşmadan devam etmesi; evet, çiçeklerdeki renklerin, nağmelerdeki büyümlerin, sanatkâr ellerin ortaya koyduğu sihirli eserlerdeki revnakın hep canlı kalması, onların gerçek kaynaklarının görülüp sezilmesine bağlıdır ki; o kaynağı bu ölçü içinde sezip bilenlerin, varlıkla alâkalı oldukları bütün zevkler, lezzetler, heyecanlar ve takdirler aslî olmadan çıkar, tebeî bir hâl alır ve artık bütün eşya ve hâdiselerdeki değişik tezahürler, kendilerinden dolayı değil de, sahiplerinden ötürü görülüp sevilme konumuna yükselirler.”

Güzel, güzeldir de ya gölgesi... Gölgeyi silmek, onu görmezlikten gelmek, aslı için de bir bakıma kadir bilmezlik

sayılmaz mı? Güzelin gölgesi de güzel. Ne müthiş bir buluş ve ifade ediş tarzı bu... “Asıl-gölge, esas-tâbî fark edilebildikten sonra, küll hâlinde veya parça parça varlığa karşı hissettiğimiz alâka da mahzursuz sayılır. Bu açıdan da, hem gölgeye hem de tâbî olana güzel nazarıyla bakabiliriz. Zira, güzellere tâbî olanlar da güzeldir ve her güzellik, onu duyan âşıkları, sevgiliye ulaşma arzusuyla coşturan bir nâme, bir mesaj, bir fısıltı, bir sinyal ve bir çağrıdır.”

“Bütün güzellikler, bizi bizden alıp aşkınlığa yükseltmek, maddenin dar mahbesinden kurtararak, kaynağın enginliğine ulaştırmak için vardır.”

Tabiatta her nokta bir çiçek, bunun yanında gönlün her noktası da petektir..

Düşünce arı gibi o nektar ve tiryakları alır ve gönül peteğine doldurur.

Bu aşkın gönüllerde, çevreye bakmasını bilen yüreklerde böyledir. Varlığı çakırkeyf seyreden ve ondaki incelikleri, esrarlı çizgileri göremeyen, özüne nüfuz edemeyen kişiler için her şey boş ve her varlık ufuksuz bir yolun derbeder yolcusudur. Biz, bu sözden, sazdan, içli ve özlü niyazdan; Hak ve hakikat için yükselen güzide avazdan anlamayan kişileri bir kenara bırakıyor ve tabiat konçertosundaki mûsikînin derinlemesine sırrını anlayıp keşfeden gözü ve kulağı olan, kalbi ve ruhu hüşyar yüce insanların ve onların terennümlerine dönüyoruz..

“Evet o, doğan Ay’dan, batan Güneş’ten, göz kırpan yıldızlardan, rengârenk tabiat meşherlerinden, esen yelden, yağın kardan, başımızdan aşağı dökülen yağmurdan ve melekler gibi süzülüp göklere yürüyen buhardan aldığı mesajlarla, hemen her adımda, vuslat koyuna gireceği heyecanını duyar; duyar ve göz-gönül birliğine ulaşmış bir sevdalının duygularıyla, ‘Her yerden herkes, Senin güzelliğini temâşâ için

koşup geliyorlar ve o eşsiz Cemalinle naz naz üstüne cilvelerle salınıyorlar. Aşağıdan, yukarıdan her varlık, dellâllar gibi âvâz âvâz Seni haykırıyor ve Senin nakış nakış güzelliklerinin akisleri olarak keyiflenip oynuyorlar.’ (Bediüzzaman) der.”

Güzellik edebiyatı şahlandıran güç. Bir bakıma edebiyatın ruhuna ateş salan kuvvet ve kudreti özünde taşır. Fakat edebiyatın engin ufuklara kanatlanması için sadece güzellik yeterli midir? Elbette yeterli değildir... İşte müellif bu atlama tahtasından ruhu nasıl sıçratıyor bakın. O deryaya dalmanın, derinlere inmenin ve nice ümit ve sevda incisi toplamanın, nice sevgi mercanı elde etmenin tek yolu bu kutsî sıçrayış ve o ufka kanatlanma. O denizde yol almayı, o yıldızlı mehtapta kanat çırpmayı da ancak özünde güzele yürüme azmi ve gayreti olan, güzele ermek için kıvılcımları göklere yükselen aşk ateşini kalbinde tutuşturan kişiler başaracaktır.

Bu konuda şu tarif nasıl sırlı, iç içe sema yivleriyle dokunmuş bir bakın:

“Gerçek aşk, fitili sonsuzun چراغından tutuşturulmuş, arzı da semayı da, doğuyu da batıyı da aşkın, zaman-mekân üstü, lâhûtî öyle bir ışık veya kordur ki, tecellîsi nur, içi buğu buğu huzur ve çevresi de, sevgili kokusuyla buhur buhurdur.”

“Aşk, mekânda mekânsızlığın, zamanda zamansızlığın en doğru şahididir. O, gökler ötesinden insanın kalbine salınmış ateşten bir zincir, bu zincirle bend olmuş kimseler de, aşkın azat kabul etmez bendeleridir.”

İşte böyle sürüp gidiyor serüven... Söz serüveni, beyan güzelliği, aşk ve ümit yolculuğu... İşte böyle sürüyor ve ruhlarımızı gaşy ediyor.

“Dar Bir Açıldan Şiir” deyip sürüp gidiyor

“Dar Bir Çerçevde Kadın” deyip devam ediyor...

“Kalb ve Ruh Ufku” diyor ve kıvrım kıvrım ebedî izleri takip ederek ufuklar aşılıyor..

“*Tarihî Tekerrürler Devr-i Dâimi Aralığına Bağlı Bir Uzun Temenni*” diyor ve bizi cedlerimizin ferasetli çehreleriyle, aydınlık nasiyeleriyle, ümit ve aşk oyalı endamlarıyla ve insanı huzur ve saadet iklimine çeken meltemden yumuşak soluklarıyla tanıştırtıyor...

Sonra, “*Mübarek Bir Coğrafyanın Gurbet Yılları*” ile gurbeti iliklerimize kadar yaşıyor ve bu gurbetten sılaya göçte ve gerçek dost ve dostlar ile buluşmada bize gerekli kural ve kaideleri sunuyor, bir bir öğütlüyor.. “*Bence Tam Ağlama Mevsimi*”nde ise gözyaşı mevsimini hatırlatıyor ve mânevi buharlar gibi göklere yükselen his ve duygularımızın çiy noktasına gelip nasıl yere yağmur gibi döküleceğini fısıldıyor. Ağlamanın rüknünü ve içli beste gibi yürekten olması gerektiğini salık veriyor.

“*Dünyada Huzurun Bendi Yıkıldı*” yazısının ilk bakışta bir elem ve ızdırap, acı ve keder dokulu olduğu zannedilir; ama içine girince cennet reyhanları, ümit ulakları ve sevda çerağlarıyla karşılaşır insan... Evet eğrileri söylerken bile yazar saçlarımızı okşar ve içimize şefkat meltemleri gönderir, ruhumuzu eritici soluklarıyla mest eder..

“*O Günler Ne Günlerdi*” ile bir hasret yurduna çeker bizi ve gönül muhasebemizi yaptırır, eski ile bağımızı yeniler ve çemenzarı tatmış bülbülleri yine o dallara, o bağlara, güllere sümbüllere davet eder. Gurbet yaşayan şaşkın gönüllere geçmişte kalan güzel günleri hatırlatarak (o günlerin izdüşümünü örgülemek için bile olsa) bir daha hamle yapmaları için gayret verir. Evet,

‘Bu yol uzaktır,
Menzili çoktur,
Geçidi yoktur,
Derin sular var.’

diyen Yunus gibi bizi bir daha kendi özümüze, verilmiş sözüme ve geçmişteki şevk ve aşk ibrişimleriyle nakışlı ve

oyalı gündüzümüze çeker ve orada sarsar, kendimize getirir; Nesibe gibi yaralarımızı sardıktan sonra “Haydi” der ve sırtımıza dest-i teşviki vurur...

“Bir Aynadır Bütün Varlık”a uğradığımız zaman, esenlik dolu bir iklime giriveririz... Her yan ve yönde gördüğümüz dost yüzüdür... Ezelî, ebedî dost ve enis ile karşılaşırız... Onun kudret izlerini, isim ve sıfat çizgilerini ve renklerini tek tek görür, müşahede eder ve mest ü sermest olarak yolculuğumuza devam ederiz...

Bu serüven biter mi... Asla bitmez ve bitmeyecek. Bu beyan çağlayanı sonsuza dek sürecek...

Bizler o çağlayanın serinliğini ve yüreği coşturan akışını, ebedî ve ezelî bestesini ömrümüz oldukça duyup hissedeceğiz...

Biliyor ve inanıyorum ki bu gül bahçesinde, bu sümbül yaylasında, bu zambak ülkesinde, karanfil diyarında bütün duygularınız doycak, güzellik adına bütün hisleriniz alacağını alacak ve kalbiniz iliklerine kadar söz güzelliğine ve beyan bengisuyuna kanacak...

Mehmet Erdoğan

Beyan

Varlığın plânını Rahmeti Sonsuz'un ilmi, mimarisini de beyanı resmetmiştir. Yaratılışla beyan, "âyân-ı sâbite"nin mahremlerden mahrem harîminde ikiz olarak belirmiş, sonra da haricî vücuda yürümüşlerdir. Hazreti Rahmân, insanı yaratırken, onun özünü, iç enginliklerini, varlığı, varlığın perde arkasını ifade edebilme kabiliyetini de ona yükleyerek, öylece haricî vücud buuduna çıkarmıştır. Bu itibarla da denebilir ki; kudret kaleminin ucundan yokluğa akan mürekkebin ilk damlası beyan, Yaratıcıyla-yaratılan arasındaki sırlı münasebeti keşfedip ortaya koyan da yine beyandır. Yeryüzünün tozundan-toprağından, suyundan-çamurundan yoğrulup şekillendirilen insan, ilim sermayesi ve beyan aktivitesiyle arzın halifesi ve şu dünya mescidinde, cin ve insan hatibi olma pâyesine yükseltilmiştir. İnsan beyanla Allah'a (celle celâluhu) muhatap olmuş ve beyan vasıtasıyla O'na hitap edebilmiştir. İnsanoğlu konuşmaya başlayınca, durgun ve sessiz gibi görünen eşyanın da dilinin bağı çözülmüş ve her biri "Mele-i Â'lâ"dan birer satır, birer paragraf olan bütün varlık ve hâdiseler, talâkatlı birer hatip gibi her şeyin perde arkasındaki hakikatin konuşan dili, hikmet yüklü beyanı ve fasih lisanı olmuştur. Bize göre beyanın olmadığı kabul edilen dönemde, varlık suskun, hâdiseler suskun ve her şey de âdeta durgundur. Her varlık nasıl konuşur, konuşurken

nasıl kendini ifade eder? Bunlar, herkesçe bilinmesi zor konular.. bu konuda bilinen bir şey varsa, o da, mahiyetine yüklenen beyan kabiliyeti ile insanın, bütün eşya ve şununun istediği gibi seslendirip yorumlayabilecek kabiliyette yaratılmış olmasıdır. Doğrusu, izafî değerler dünyasında beyan bizim canımızdır. Biz hepimiz birer lisan, bu lisanların var oluş gayeleri de beyandır. En büyük gerçek olan hakkı itiraf edip bu konuda varlığı bir senfoni gibi seslendiren, seslendirip eşyanın yüzündeki perdeyi aralayan ve ona kendini ifade etme imkânını veren beyan.. düşünce hazinelerinin kapılarındaki kilitleri çözen anahtar beyan, geniş bir merkezî hareketin, çevreyi harekete geçirmesinin düğmesi beyan, halife unvanıyla varlığa müdahale etme mevkiine yükseltilmiş insanoğlunun tahtı beyan, kalem beyan, kılıcı beyan ve saltanatının temel kaideleri de beyandır. Beyanın bayrağının dalgalandığı yerlerde en güçlü ordular bozguna uğrar ve dağılır; onun gürlediği meydanlarda top güllerinin sesi arı vızıltısına dönüşür. Beyan sancağının çekildiği burçların arkasında sadece onun davulunun, kösünün sesi duyulur; onun mehterinin gürlediği bucaklarda sultanların yürekleri ağızlarına gelir, İskenderlerin, Napolyonların çaresiz kalıp geriye döndükleri nice aşılmaz surlar vardır ki, Beyan Sultanı'nın beyan kılıcıyla paramparça edilmiş ve beyanın inkıyat, itaat meşk eden kalemine selâm durulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim surları aşan, en muannit ve ön yargılı gönüllerde dahi yankılanan böyle bir beyan örneğidir. Onun ele aldığı meseleleri sunuşunda öyle baş döndüren bir büyü vardır ki duyup da tesirinde kalmamak mümkün değildir.

Kur'ân'ın beyan tarzı semavî-gayri semavî hiçbir ifadeye benzemez. Onda kalblere nüfuz eden karşı konulmaz öyle bir güç vardır ki, dilin inceliğini bilmeyenler dahi o beyan zememesi karşısında büyüleniverirler.

Kur'ân, değişik problemlere çözüm sunarken öyle güçlü bir üslûpla sunar ki, ona karşı ön yargısı olmayan herkesi büyüler; en azından derin düşüncelere sevk edecek şekilde tesir altına alır ve er-geç mutlaka onu dize getirir.

Bu beyan âbidesinin cümle, paragraf ve makta'larında en-gin bir mânâ genişliği, rânâ bir üslûp inceliği, ruhlara işleyen canlı bir mûsikî ve ritim mevcuttur. Mazmun, mefhum ve mevzulara göre seçilmiş kelimeler müzikal letâfetleriyle, dinleyen herkesi kendi sihirli ufkuna yükseltir ve onun idrakine ne sürprizler ne sürprizler sunar.

Onun, herhangi bir konuyu ifade sadedinde kullandığı malzemenin yerine başka şeyler koymaya kalksanız maksat havada kalır, beyanın çehresi kararır ve o canlı üslûp âdeta ruhsuzlaşır.

Kur'ân'ın öyle yüksek bir beyan gücü vardır ki, bir kere konuşmaya, ne yapar yapar, o birbirinden farklı hâdiseleri cereyan ettikleri zaman ve zeminleriyle birer canlı resim gibi gözler önüne serer ve dinleyenlerde hayret, hayranlık ve ürperti hâsıl eder. Bütün bunları yaparken de ne büyüleyici güzelliğinden, ne gönüllere nüfuz eden derinliğinden ne de ifadeler arası uyumdan asla taviz vermez; ortaya koyduğu her şeyi fevkalâde bir vuzuhla vaz'eder ve kat'iyen herhangi bir teşevvüşe sebebiyet vermez.

Onun muhatabı ne sadece akıl, ne kalb ne de ruhtur. O, insanı maddî-mânevî bütün letâifiyle ele alır; az konuşur, öz konuşur ve insanın içine-dışına birden seslenir; seslenir ve muhataplarında umum kâinat, bütün eşya ve topyekün insanlıkla alâkalı bir duygu, düşünce ve muhakeme birliği oluşturur.

O en sihirli beyanlardan daha tesirli, en ince üslûplardan daha rakîk, en müstesna ifadelerden daha müteâldir. Bugüne kadar ne hiss-i rekabetle ona karşı çıkanlar ne de onu taklit şevkiyle ortaya atılan söz sultanları hiçbir zaman onun beyanına denk bir beyan ortaya koyamamışlardır.

İşte o devâsâ Arap şairleri, işte Şems-i Tebrizî'nin, "Gerçi ben şekerden daha tatlı şiir yazarım ama seviyeli söz söylemede ancak onun müridi olabilirim." dediği Feridüddin Attarlar, işte âvâzı çıktığı kadar "Ben Kur'ân'ın boynu tasmalı kölesiyim." diyen Mevlânalar.. işte Bediüzzaman'ın "sermest-i câm-ı aşk" diye yâd ettiği Câmîler ve onların asırlara meydan okuyan güzide eserleri; hiçbiri o beyan sultanı Kur'ân'ın ifade ufkuna ulaşmamıştır.

İleride tafsilâtına eğilme vaadiyle, Kur'ân'ın ifade tarzı adına bu kadarcık işaretle yetinip, yeniden ondan ve onun gölgesinde gelişen nazım ve nesirlerden mülhem beyanın, sınırlı idraklerimize akseden gölgelerine dönelim:

Biz hepimiz dünyaya gözümüzü beyanla açtık, beyan ninnileriyle büyüdük, bir noktaya yöneldikse beyanın sihriyle yöneldik. Bundan sonra da yaşarsak, yine beyanla soluklanarak yaşayacak, ölürsek bilgi ve beyan mahrumiyetinin kuraklığında can vereceğiz. Beyan, canlı cenazelere Hızır solukları, ebedî yaşamak isteyenlere de bir âb-ı hayattır.. onu usta bir neyzen gibi ölümler ülkesine üfleyebilenler, nice bin seneden beri sürüm sürüm yaşayan cankeşlere, üst üste "ba'sü ba'de'l-mevt"ler vaad edecek ve o "Âd" görmüş mezarlar üzerinde birer sûr tesiri icra edeceklerdir.

Hemen her şeyiyle eskiyen ve pörsüyen, bu gelenlerin gittiği, konanların göçtüğü, "malı, mülkü, safâsı fâni hülya" misafirhanede hep taze kalabilen ve her zaman renklerini koruyan bir güzeller güzeli varsa, o da beyandır. Beyanın yankılandığı yamaçlarda binlerce kumru murâkabeye dalar, yeni gülşenlerin hülyalarıyla yaşar.. beyan mızrabı bilgi telleri üzerine kalkıp indikçe eşya semâa kalkar, hâdiseler ilâhî bir raksın "hayhuy"uyla inler.. beyanın aks-i sadâsıyla inleyen çöllerde bir değil, binlerce mecnun dolaşır.. onun nağmelerinin duyulduğu koylarda bülbüller dillerini tutar, yuvalarına çekilir..

onun haykırışlarının ulaştığı vahşi ormanlarda tilkiler hileye “elveda” eder, aslanlar kuyruklarını kısar, inlerine sığınrlar.

Kâinat kitabı ve “şeriat-ı fitriye”nin ruhu, muhtevası, rengi, deseni beyan; Allah yolu olan İslâm gerçeğinin mührü, kılıcı ve kalemi de beyandır. Altının kıymetini sarraflar, cevherinikini cevher-fürûşân olanlar, beyanın değerini de söz sarrafları bilir. Altınlar, inciler, dünya ehlince izafî birer kıymet ifade ederler ve bunların ifade ettiği nisbî değerler de şu üç-beş adımlık dar âlemde başlar ve yine onda biter. Beyan ise inscin arasında, yerlerin, göklerin değişik tabakalarında âdeta sikkeye basan bir sultan, emirler veren bir kumandan ve her zaman destanlara konu olan bir kahramandır. Bugüne kadar hiç kimse, beyanın ulaştığı baş döndürücü zirvelere ulaşamamış ve hiçbir muharip, ondan daha güçlü bir silaha sahip olamamıştır. Bizim dünyamızda her peygamber bir söz sultanı, her edib de o sultanların başımıza saldıkları ışığın birer gölgesidir. Öncekiler birer asıl, sonrakiler ise birer tâbi; öncekiler birer mimar, sonrakiler de birer işçidir. Bunların hemen hepsi de, el ele, omuz omuza her zaman beyandan mâmureler meydana getirmiş, söz ibrişiminden dantelâlalar örgülemiş ve kelime cevherlerinden ne eşsiz gerdanlıklar tanzim etmişlerdir.!

Beyan mimarlarının ilhamları şahlandığı zaman, kalbler, gökten gelen yağmurlarla kabarıp köpüren altın çayırırlara döner; kupkuru çöller, onların sağanağıyla birer çemenzâr kesilir.. hele bir de beyan, kıvamına gelip de bir ırmak, bir çağlayan ve dalgalarla köpürüp sahillere akan umman hâlini alınca, artık söz mukavemet edilmez öyle bir sultanlığa erer ki, onun o ruhanî zemzemesi karşısında bütün münasebetsiz sesler-soluklar kesilir; bütün söz şeklindeki mırıltılar yerlerini sükuta terk eder ve muhtevasız konuşmalar da uzlete çekiliverir. Böyle kıvamında bir beyan sofrasına oturma bahtiyarlığına ermiş herhangi bir insan, gönlünü ona açabildiği ölçüde, kendini bir mûsıkî çağlayanına salmış gibi onu olduğundan

da fazla derinleştiren bir ruh hâliyle dinler, bütün benliğiyle onun içinde erir ve âdeta, gassalin elindeki meyyit gibi tamamen ona teslim olur.

İyi bir beyanın hemen herkes üzerinde, tabii onların istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde, mutlaka tesiri olur. Bazen insan, güçlü bir beyan esintisi karşısında, âdeta balonlara binmiş, uçurtmaların dolaştığı noktalarda dolaşiyor gibi, kendini bulunduğu atmosferin sonsuza açık iklimlerinde uçuşan kuşlar kadar hür ve rahat hissederek. Böyle bir câzibe merkezinin yüksek çekiciliğine kapılıp, hep o “ilel-merkez” güç etrafında dönüp durduğu esnada, kabil olsa da dönüp bir ruhunu dinlese, kim bilir ne etkileyici romantik mülâhazalarla iç içe olduğunu ve ne alternatif zevk açılımları yaşadığını duyacak, belki de hayranlıkla kendinden geçecektir. Böyle bir tâli’li, bu kabil ses ve söz kevserlerini her yudumlayışında yeniden bir kere daha dirilerek kendini keşfeder.. kulaklarında yankılanan kelimelerin, cümlelerin ruhuna akışıyla, her an ayrı bir farklılığa erdiğini duyar ve hayatın beyan buundundaki televvünlerinin ne kadar aşkın olduğunu hissederek, tekrar tekrar hayretlerle irkilir.

Hele bizim duygu ve düşünce dünyamızdan fıskıran bir beyan, zannediyorum dinleyenleri bir anda o güçlü büyüyle kucaklar, tesirini ruhlarına üfler ve gönüllerine kendi boyasını çalar; onlar da, kendilerini onun o sınımsız sinesine salarak, tamamen ona teslim olurlar; teslim olur ve o yumuşatan atmosferde kendi dünyalarının bütün inceliklerini duyar ve sahip oldukları zenginliklerin baş döndürücü güzellikleriyle kendilerinden geçerler.

Bazen, beyanın çağılıtları içinde insan, Cennet Kevserlerini andıran din-iman nağmelerini, fenâ, bekâ melodilerini dinler; her şeyin sonsuzdan gelip yine sonsuza aktığı mülâhazasıyla, iman ve ümit ufkunun tül tül renkleri içinde her an ayrı bir temâşâ zevkine erer.

Bazen de beyanın bir kısım çıkış noktalarından geçmişimize açılır; maziyi bütün ihtişamıyla duymaya çalışır; yer yer onu bir mûsikî gibi dinler, semâa kalkar, hatta kanatlanır gibi olur ve kalbî, ruhî hayatımız itibarıyla zaman üstü bir hâl alarak, kendimizi dünkü gerçeklerle yarınki hülyaların iltisak noktasında bağdaş kurmuş oturuyor bulur ve zamanın üç buudunu birden seyrediyor gibi oluruz. Bu temâşâ içinde yıkık bir rüya hâline gelmiş olan bütün o muhteşem geçmiş, bir sihirli restorasyonla eski hâlini alır; iman ve ümitlerimizde duyduğumuz gelecek de bir çocuk neşvesi içinde koşar bize gelir; gönüllerimize girerek hasret giderir ve yeniden bir kere daha bizim olur. Öyle ki, bu derûnî duygularla kendimizi değişik çağrışımların akıntısına salar ve hülyalarımızda sonsuz bir güce, aşkın bir cereyana ulaştırdığımız böyle bir çağlayan içinde hâlden hâle, histen hisse, fikirden fikre geçer ve tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi her şeyi biraz da niyet ve gönüllerimize göre şekillendirir, istediğimiz kalıplar içine sokar, istediğimiz gibi yönlendirir; arzu ettiğimiz gibi oturur-kalkar; kanatlanır uçar; iner yerde ayaklarımız üzerinde yürür; mağriplerde tulû, maşriklarda gurûb temâşâ eder; bir iken bin olur, zerre iken her şey hâline geliriz...

Temelleri mânâ köklerimizle irtibatlı hülyalarımızı besleyen, büyüten, onlara ninni söyleyen, yükseltip onları göklerde seyahat ettiren, hatta onlara nâmütenâhînin menfezlerini gösteren ufuklu, seviyeli, kıvamında bir beyan; duygularımıza miraç yaptırıyor gibi yer yer bizi semanın derinliklerine götürür, bizlere mekân üstü âlemlerde tahtlar kurar ve gönüllerimizde, endişeli bir sessizlik içinde bulunan ebediyet arzu-larımıza cevaplar verir; duygularımızı ifadesi imkânsız hissî zenginliklere ulaştırır; ruhlarımızı cismaniyet eb'âdına sığmayan derinliklerde dolaştırır ve bize varlığın güftesiz bestelerinden ne mûsikîler, ne mûsikîler dinletir.!

Atalarımızın gönüllerinden süzülüp gelen, onlardan tevârüs ettiğimiz değerlerin en kıymetlilerinden biri sayılan beyan;

yalnız mânâların vuzûhu, kelimelerin sesi ve belli maksatların ifadesi değildir; o, aynı zamanda düşüncelerimizin dili, hislerimizin mûsikîsi, kalblerimizin heyecanı, Allah'a muhatap olmanın tercümanı, ümitlerimizin de geleceğe uçurduğu altın kanatlı üveykidir. Bütün bu gayeleri ihtiva eden seviyeli ve hedefli bir beyan; gökler kadar derin, arz ölçüsünde canlı, ipekler gibi yumuşak, anne kucağı kadar sıcak diyebileceğimiz o kendi şivesiyle feverana başladığı zaman, mantıkların uyanışını, ruhların şahlanışını, kelimelerin sihrini ve konuşmanın ezelî macerasını söyleyen bir büyü tesiri icra eder; eder ve bize, dinimizin ululuğunu, milletimizin zenginliğini, fertlerimizin ismet ve iffetini, fatihlerimizin cehd ü gayretini, millî üslûbümüzü ve millî şivemizi söyler.

Gönüllerimizden kopup gelen ve onların derinliklerindeki muhtevayı seslendiren iyi bir beyan; bize her zaman ruhun soluklarını, kalbin hafakanlarını, konuşma maharetinin renk ve edasını duyurur ve renginliğinin, zenginliğinin ve hedefinin kudsiyeti ölçüsünde de semavî seslerin yankıları gibi gönüllerimizde mâkes bulur; bulur ve bize ilk geldiği kaynaktan hep çeşniler sunar.

Edebiyatın Gücü

Nazım ve nesir yoluyla hâle ve duruma göre söylenen ya da yazılan zarif, ölçülü, âhenkli, dil kurallarına uygun sözler veya bu çerçevedeki sözlerden bahseden ilim diyebileceğimiz edebiyat; aslında terbiye, nezaket, zarafet ve haddeden geçme, kıvama erme mânâlarına hamledeceğimiz “edeb” kökünden gelmektedir. Ama, daha çok da, insanın hayat tarzı, yaşama üslûbu, sîretiyle alâkalı ve onun kalbî, ruhî hayatının inkişaf ettirilmesine vesile bir amel diye yorumlanagelmıştır. Bu mânâdaki edebin tahlil edileceği yerse, ya ahlâk kitapları ya da tasavvuf risaleleridir. Örfî mânâdaki edebiyatın, bu anlamdaki edeble doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla bir münasebeti vardır.

Biz burada o münasebeti sükut geçerek, edebiyat sözcüğünden anladığımız mânâyâ kapı aralama ölçüsünde küçük bir menfez açmak istiyoruz. Boyumuzu aşkın böyle bir konuda ifade edeceklerimize değil de, niyetlerimize bakılmalıdır. İtiraf etmeliyim ki, bizim gibi dar ufuklu insanlar, kendi sahalarında bile bir şeyi tam ve doğru düşünemedikleri gibi, doğru düşünemediklerini de tastamam seslendirebilmeleri oldukça zordur. Bence böyle bir mülâhazayı tâmin etmek de mümkündür. İmam Şafiî, “*el-Ümm*” kitabını, kendisi ve daha başkaları defaatle tetkik ve tashih ettikten sonra, yine rahatsızlık duyabileceği bazı hususlarla karşılaşıncı, ellerini

kaldırıp Allah'a yönelir ve O'nun nurefşân beyan mecmualarının dışında hiçbir kitap ve kitabetin kusursuz olamayacağını itiraf eder.

Evet, O'nun kelâmına dayanmayan ve O'nun nurunun ziyasıyla aydınlanmayan en nâdide yazı âbidelerinin, en şahane sanat eserlerinin, en belîğ beyanların, en göz kamaştırıcı tasavvurların ihtiva ettikleri dilrubâ keyfiyetler dahi tamamen izafidirler ve O'na ait güzelliklerin birer yansıması, birer aks-i sadâsı olmaları itibarıyla herhangi bir kıymeti haiz olsalar da, kat'iyen, zatî ve kendilerinden bir değer ifade ettikleri söylenemez.

Ne var ki, bunun böyle olması, hiçbir zaman bizim şevkimizi kırmamalı ve çalışma azmimizi de felç etmemelidir; etmemelidir ve biz, her şeye rağmen hep düşünmeli, söylemeli, plânlamalı, plânladıklarımızı gerçekleştirmeye çalışmalı ve bütün bunları yaparken de bazen yanlışlıklar yapabileceğimizi, çok defa hata ve kusurlara girebileceğimizi kat'iyen hatırdan çıkarmamalıyız. Evet, insan olarak elbette ki, bazı yanlışlıklarımız olacak; bunları anladığımızda hemen tashihe gidecek, eksiklerimizi telafi etmeye çalışacak ve usûl-i fıkıhtaki ifadesiyle sürekli "eşbeh"¹ takip edeceğiz; edecek ve tespitlerimiz isabetli olsa da olmasa da, Hak katında beşerî idrak ve içtihadı açık sahanın hakkını vermeye çalışacağız...

İşte bu perişan mütalaaya da bu mülâhaza ile bakılmalıdır. Yoksa nerede edebiyat nerede biz..! Daha önce "Beyan" başlığı altında, sözün, insanoğlu ile doğduğunu, insanoğlu ile geliştiğini ve onun çok önemli bir derinliğini teşkil ettiğini ifade etmeye çalışmıştım... Evet beyan, tarih boyu, düşünce imbiklerinden geçe geçe, söz sarraflarının elinde işlene işlene mukadder kemaline erdi ve bir gün geldi bugün edebiyat

¹ İctihadi meselelerin Şâri' nezdinde muayyen bir hükmü olmadığını iddia edenlerden bazılarının "Eğer bir hüküm olsaydı şu şekilde olurdu." dedikleri nefsü'l-emirdeki hak demektir.

dediğimiz şey oluştu. Bu itibarla da denebilir ki, edebiyatın bugünü dünden daha parlak olduğu gibi, yarını da bugünden daha parlak olacaktır veya parlak olmalıdır. Evet, bir münasebetle Üstad Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi, insanlık sonunda bütün bütün ilme yönelecek; yönelecek ve gücünü büyük ölçüde ilimden alacak; ihtimal o zaman söz ve ferman tamamen ilmin eline geçecek... İşte ilmin bu ölçüde gelişme gösterdiği bir dönemdedir ki, fesahat ve belâgat da zirveleşerek kıymetler üstü kıymete ulaşacaktır. Muhtemel, böyle bir dönemde insanlar, düşüncelerini birbirlerine kabul ettirmek için daha çok dil silahını kullanacak, ifade zenginliğiyle onların gönüllerine girmeye çalışacak ve edebiyatın sihiyle ruhları fethedeceklerdir.

Hazreti Âdem'de icmalen tecellî eden ilim ve beyan hakikati, Kur'ân vesayetinde Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'la tafsile ulaşmış, beklenen meyvesini vermiş ve hükmünü tam icra etmiştir. Şimdi eğer dünya, daha bir süre devam ederse, önümüzdeki yıllarda ilmin, nihâî hızına ulaşmasına karşılık, dil de, en güçlü hatipleri ve en zengin hutbeleriyle hemen her mahfilde ona tercüman olma seviyesine yükselecektir.

Evet her zaman, ihtiyaç ve zaruretlerin bağrında beslene beslene gelişen beyan, aynı ortamda son bir kez daha sultanlığını ilan ederek, sözünü herkese ve her şeye dinlettirip, bir kere daha gücünü ortaya koyacaktır. İsterseniz siz buna, inkişaf etmiş Kur'ân Çağı'nın yeniden yaşanması da diyebilirsiniz.. hakikat aşkıyla ilim aşkının, anlama sevdasıyla anlatma tutkusunun, insanî değerlerle onları takdirin iç içe yaşandığı bir Kur'ân Çağı. Bu arada şu hususun vurgulanmasında da yarar görüyoruz; geleceğin düşünce mimarları, dil üstadları, ne yapıp yapıp bizim perişanîyet ve yetersizliğimize emanet edilmiş bulunan beyana sahip çıkmalı, onun dilindeki bağları çözmeli ve kendi düşünce dünyamız hesabına mutlaka ona, kendini ifade edebilme imkânı hazırlamalıdır. Yoksa, daha

uzun süre bülbül nağmeleri beklediğimiz yerlerde hep saksağan sesi dinleyecek ve gül yolunda dikenlerin iz'âcından bir türlü kurtulamayacağımız açıktır.

İnsandaki beyan gücü ve ifade zevki bugüne kadar hep edebiyat atmosferi ve edebî düşünce vesayetinde gelişmiş, kıvama ermiş ve oturaklaşmıştır. Ancak, edebî düşünce veya edebiyat derken bundan ne anladığımız, ne anlamamız lâzım geldiği de oldukça önemlidir. İnsanoğlu, dünden bugüne, duygu, düşünce ve gönül vâridâtını sözlü ya da yazılı edebiyatın yanında, sinema, tiyatro ve sembolik resimlerle de ifade edegelmıştır. Konu, söz ve yazının dışına taşınca tabîi olarak, kelimelerin, cümlelerin yerlerini de jestler, mimikler, sesler ve daha başka enstrümanlar almıştır; almıştır ama, bunlar hiçbir zaman söz ve yazının yerini dolduramamışlardır; zira bir milletin, kendi edebiyatını kendine has çerçevesiyle inkişafa açık bir zeminde korumasının, koruyup her zaman onu millet fertlerinin başvuracağı bir kaynak hâline getirmesinin, sonra da imkânlar elverdiği ölçüde bu kaynağı yaygınlaştırarak bütün bir toplumun millî üslûbu, müşterek sermayesi; gelecek nesillerin de beyan mezraası, söz âbidelerinin meşheri olarak, mâşerî vicdanın emanetçiliğinde, millî hafızanın bekçiliğinde kendi orijiniyle devam ettirmesinin en selâmetli yolu yazı ile tescil ve tesbit olsa gerek...

Bu bakımdan, edebiyat derken, biz onu her zaman yazılı ya da sözlü kelimelerin, cümlelerin sihirli dünyasında aramış ve onunla tanışıp hâlleşmeyi de hep kitapların, mecmuaların sahifeleri arasında gerçekleştirmişizdir. Anlatılmak istenen herhangi bir konuda ister belli bir üslûp takip edilsin, ister edilmesin; ister ortaya konan eser bir sanat kaygısıyla ele alınmış olsun, ister sade bir üslûpla ifade edilsin; ister hedef kitle olarak dar bir kesim düşünölsün; ister büyük kalabalıklara hitap edilsin, edebiyat denilince akla gelen yazılı edebiyattır.

Edebî olarak ele alınıp işlenen konunun bir din, bir düşünce, bir felsefe ya da bir doktrin olması fark etmez; edebiyat, insanlığın tarih boyu elde ettiği bilgi birikimini nesilden nesile aktarabilmenin, dünü bütün derinlik ve zenginlikleriyle şimdilerde de duyup hissedebilmenin, mazi ve hâli realitenin iki buudu, geleceği de onun izafî derinliği şeklinde zevk edebilmenin en önemli yollarındandır.

Ne var ki her millet, evvelâ kendi millî ve dinî kaynaklarını esas alıp, sık sık onlara müracaat etmeli; kendi millî hafızasının özünü, usaresini öne çıkararak onu bir temel unsur kabul etmeli, hatta bunları, edebî duygularını ve sanat telakkilerini resmetmede bir kanaviçe gibi kullanmalıdır ki, kendi edebiyatının ruhunu tahrip etmesin ve kendi duygularını, düşüncelerini, ilhamlarını seslendirmede yabancı enstrümanlara ihtiyaç duymasın. O, böyle yapıp kendi kültür değerlerini birer atkı olarak kullandıktan sonra, çağının yorumlarını da yanına alarak genişlemesinde, derinleşmesinde ve evrenselliğe yürümesinde herhangi bir sakınca olmasa gerek.

Aslında, millî hafıza, millî kültür esas alınıp, bize ait kaynaklar da net olarak ortaya konmak suretiyle kayma noktaları önlendikten sonra, evrensel değerlere karşı lakayt kalmak; geniş daraltmak, büyümeyi durdurmak, canlıyı cankeş etmek, imrendirme ve özendirme konumundan imrenme ve özenme derekesine yuvarlanmak demektir ki, bugün üçüncü dünya ülkelerinin durumu, bunun en canlı örnekleriyle dolup taşmaktadır.

Bu ülkelerde bazen törelere takılarak, bazen yöre anlayışlarının tesirinde kalarak, bazen de yabancılaşıma endişesine karşı duyulan –bu biraz tabîî de olabilir– tepkiden ötürü edebiyat adına hep bir tevakkuf yaşanmış; açılma hareketleri büyük ölçüde durmuş, genişleme tefritlere, tepkilere feda edilmiş; hatta zenginleşme gayretleri fantastik bulunarak, çok

önemli bir kısım vâridât kaynakları kurutulmuştur. Dahası, bazı zamanlarda, edebiyat alanı daha da daraltılarak, bir bölge, bir yöre ve bir lehçeye incirar ettirmek suretiyle hem gelişmeye açık dallar kesilmiş, hem de edebiyat alanı tımar edilip işlenmediğinden dolayı kök kurutulmuştur ki, böylece millî olanın gelişmesi engellenmiş ve taşra köşelerinden herhangi birinin anlayışı ihya edilerek dünyada saygın bir dil hâline gelme yerine, küçük bir coğrafyanın sesi-soluğu olarak kalınmıştır ki buna, kendimizi unutulmaya salma da diyebiliriz.

Aslında, durgunlaşan, yaşama aktivitesini kaybeder; gelişmeye açık olmayan da kurur.. olduğu gibi kalan zamanla devrilir.. meyve vermeyen de ölür. Bu mülâhazalar, sadece edebiyatla alâkalı da değildir; bu husus dinden düşünceye, sa-nattan felsefeye kadar hemen her mevzuda söz konusudur.

Kaldı ki edebiyat, sadece insanlar arasında yazı yazma ve söz söyleme sanatlarıyla laf ebeliği yapmak, beğenilen sözler üretmek mesleği de değildir; o, belâgat ve fesahat buudlarıyla, söz söyleme sanatını sevimli hâle getirerek, gündelik dili en temiz, en nezih, en sevimli ve kalıcı malzemeyle beslemenin, süslemenin, zenginleştirmenin suyu-havası, incisi-mercanı ve kullandıkça, harcadıkça çoğalan hazinesidir.

Edebî mülâhazalar ile düşüncelerini işleyen bir nâzım ya da nâsir, kelime zenginliği, ifade mûsıkîsi ve üslûp asaletiy-le her zaman bir gaye, bir mazmun etrafında canlı-cansız söz ve sözcükleri harekete geçirerek, bunlardan bir beyan âbidesi kurmayı hedefler. Böyle bir hedefe yürürken de, seçip yerli yerine yerleştirdiği her kelime ve cümleyi, umumî maksadın âdetâ notaya göre seslendirilmiş birer nağmesi gibi, ses verecek şekilde yerleştirir. Bu sesler, bu nağmeler bir yandan ille-i gâiyeleri olan mazmuna tercüman olurken, diğer yandan da yazarın düşünce tarzını, genel temayüllerini ve ruh hâlini aksettiren birer fon müziğine dönüşür. Evet, iyi bir söz

üstadının ortaya koyduğu lirik bir nazımda, kelimelerin onun heyecanıyla inler gibi olduğunu duyarız. Destan duygularıyla köpürmüş edib bir sineden fıskıran kelime, cümle ya da mısralar, kulaklarımızda mehter sesi gibi yankılanır. Üstadça ortaya konmuş bir dramada bütün söz ve sözcükler, ruhlarımızın derinliklerinde dramatik bir hâdisenin sesi-soluğu gibi tınlar.. evet bir edebiyatçı, her yerde gündelik duygularla kendini ifade eden sokaktaki adamdan çok farklı düşünür, farklı değerlendirir, farklı yorumlarda bulunur ve her zaman seviye peşinde koşup, gelecek nesillere, severek tevârüs edip saygı duyacakları bir miras bırakmaya çalışır. İşte bu yönüyle de o, her zaman bir üstad, diğerleri birer çırak; o bir mimar, ötekiler de birer işçidir.

Aslında, gündelik dilin de edebî dil gibi kendine göre bir güzelliği, rahatlığı, hoş bir albenisi ve saf zevke açık bir tabiiliği vardır. Ne var ki, edebî dildeki şiiriyet, mûsikî, âhenk, iç içe mânâlar armonisi ihtiva etme gibi özellikleri ve her zaman mevzuun bütünüyle, cümle ve kelimeler arasındaki münasebetin gözetilmesi gibi mümarese, zevk ve bediyyât istidadından kaynaklanan öyle bir fâikiyeti vardır ki, o istidatta olmayanların bunları duyması, zevk etmesi şöyle dursun, bazen anlamları bile çok zordur.

Bununla beraber, edebî üslûbu, bir üst sınıfın ya da aristokrat bir kesimin dili saymak da doğru değildir. Aksine onu, iç zenginliğiyle, değişik îmâ ve işaretleriyle, “müstetbeâtü't-terâkîb” diyeceğimiz umum hey'et ve terki bin ifade ettiği tâli derecedeki mânâlarıyla olmasa bile, şöyle-böyle her seviyedeki insan mutlaka anlayabilmeli; anlayıp, belli ölçüde de olsa o kaynaktan beslenebilmelidir. Bu suretle, onlar da zamanla duygularını, düşüncelerini daha rahat ifade edebilme konumuna yükselir ve konuştuğu lisanın hareket alanını genişleterek, dilde daha yüksek bir manevra kabiliyetine ulaşabilirler. Tabî bu arada, onlar da lisan adına bildikleri şeyleri daha bir pekiştirerek, anlayabildikleri ölçüde usûlüne uygun

ilavelerde bulunarak dillerini zenginleştirir ve düşünce ufuklarına yeni yeni derinlikler kazandırmış olurlar.

Ne seviyede olursa olsun, bugün hemen hepimizin konuştuğu dil, nesiller boyu sessiz sessiz hafızalarımıza yerleşen, ruhlarımızca benimsenen usta şair ve nâsirlerin ortak gayretlerinin ürünüdür. Kim bilir bugüne kadar, bu söz üstadları, hem de bir kuyumcu hassasiyetiyle, kelime cevherlerinden ne beyan takıları, ne söz gerdanlıkları hazırlayıp bize armağan ettiler de, belli ölçüde de olsa biz şimdilerde hep o zenginlikle kendimizi ifade edip duruyoruz. Herkes, onların ortaya koyduğu bu söz âbidelerini ve bu âbidelerin ruhundaki estetik derinliği anlamasa da, biz hepimiz onları hep sevmiş, takdir etmiş, beğenmiş ve “Daha yok mu?” diye sürekli beklenti içinde bulunmuşuzdur. Zaten işin bu kadarını duyup hissetmek için de, ne edibin sanat endişesini, ne inşâ gücünü, ne fikir sancısını ne de eserini plânlamadaki başarısını, “Cevahir kadrini bilen bir cevher-fürûşân” gibi bilmeye gerek yoktur.

Evet, söz sultanları diyebileceğimiz edebiyatçılara, kitleler, her zaman güven duymuş, onların gayretlerini alkışlamış, mesailerini takdir etmiş ve çok defa bu takdirlerini de, onları taklitle ifade edegelmişlerdir. Öyleyse ediblere düşen de odur ki, bütün söz söyleme yeteneklerini, sanat kabiliyetlerini her zaman hakkın, iyinin, güzelin emrine vererek, çırakları sayılan kitlelerin ruhlarını bâtil tasvirlerle yaralamasınlar, onların saf düşüncelerini mülevves hayallerle kirletmesinler ve nefsanîlikleri resmederek onları cismaniyetin azat kabul etmez köleleri hâline getirmesinler. Çağın büyük mütefekkirî; ediblerin edebli olmaları lâzım geldiğini, Kur’ân’ın teklif ettiği edeb çizgisinde davranmaları gerektiğini vurgular ve kaynağı itibarıyla da bizim insanî yanımızın en önemli bir derinliği sayılan beyana karşı saygılı olmamızı tavsiye eder.

Ayrıca ilmî üslûpta, aklî, mantikî, hissî boşluklara meydan vermeyecek şekilde sağlam bir mantık örgüsü, sistemli

bir düşünce ve muhkem bir ifade; hitâbî üslûpta delil ve burhanların öne çıkarılması, konunun çok defa heyecan eksenli götürülmesi, yer yer tekrarlara gidilmesi, gerektiğinde mevzuun müteradif lafızlarla beslenerek beyanın renklendirilmesi ve zaman zaman da iltifatlarda dolaşarak söze canlılık kazandırılması gibi.. hususların birer esas sayılmasına karşılık, edebî üslûpta; ifadelerin canlılığı, dil kurallarına tam uygunluk, eda güzelliği, hayal zenginliği; ifrata girmeme şartıyla teşbihlere, temsillere, mecazlara, istiarelere, kinayelere yer verilmesi.. ve sözün fitrîliğini bozmama kaydıyla cinas, tevriye, tıbâk, secâ, mukabele gibi.. bedüiyât unsurlarından yararlanması da istihsan edilegelmiştir.

Ancak her şeyde olduğu gibi bunlarda da ifrat, sözün tabîliğini bozup beyan kevserini bulandıracağından, çok defa selim zevk sahipleri tarafından yadırganacaktır. Evet, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi; *“Lafız –mânânın tabiatı müsaade ettiği ölçüde– süslenmeli.. şekil, muhtevaya göre resmedilmeli; resmedilirken de mealin izni alınmalı.. üslûbun parlak ve revnakdar olmasına önem verilmeli, fakat gaye ve maksat da asla ihmal edilmemelidir.. hayal, geniş bir hareket alanıyla desteklenmeli, ancak hakikat de hiçbir zaman incitilmemelidir.”*²

² Bediüzzaman, *Muhakemat* s.64 (Unsuru'l-Belâğat).

Dil ve Düşünce

Dil, kültürün temel dinamiklerindedir. Milletlerin gücü, dil ve düşüncelerinin gücüyle doğru orantılıdır. Bir toplum, dilde, düşüncede ne kadar zengin ise, o kadar güçlü sayılır. Bir fert, kendi dilini ne kadar iyi kullanıyor ve başkalarıyla ne kadar rahat diyalog kurabiliyorsa, o ölçüde kendi olarak kalmasını teminat altına almış demektir. Aslında dil, insanın varlık ve hâdiselere bakışını, eşyanın hem bütün olarak, hem de parçalar hâlinde ihsasını teminde de en önemli bir unsurdur. Hangi zaviyeden bakılırsa bakılsın, dilin, kültür hayatımızda belirleyici bir rol oynadığı açıktır.

Dil, bir konuşma ve düşünme vasıtası olmanın yanında, geçmişteki zenginlikleri günümüze, bugünkü birikim ve yeni terkiplerimizi de geleceğe intikal ettirmede önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Bir millet, atalarından tevârüs ettiği ve şimdilerde de yeni terkip, yeni biçim, yeni şekillere sokaarak değerlendirdiği topyekün zihnî, fikrî, ilmî müktesebat ve zenginliklerini, ancak bütün bunları kucaklayabilecek güçlü bir dille ebedileştirebilir. Zira bir millet, ne ölçüde zengin ve renkli bir dille konuşabiliyorsa, o ölçüde düşünüyor; ne seviyede düşünüyorsa, o çerçevede de konuşabiliyor demektir.

Her toplum, eğrisiyle-doğrusuyla bugün konuşup düşündüklerini, mihenge vurulmak, test edilmek ve korunmaya alınmak üzere yarınki nesillere intikal ettirir ki, onca birikim

ve müktesebat zayi olmasın; geçmiştekilerin ilim ve fikirlerinden istifade edilebilsin; bugünkü doğruların yanında dünkü yanlışlar, bugünkü yanlışların yanında dünkü doğrular görülp değerlendirilsin ve gereksiz yere aynı yol birkaç kere yürünmesin, aynı tecrübeler tekrar edilmesin, aynı eğriler ve doğrular sık sık yaşanmasın.

Dil ve düşünce ile alâkalı bu mülâhazamız, her millet için söz konusudur; evet her dil, gelişmişliği ve inkişafı ölçüsünde bağlı bulunduğu düşüncenin lisanı, bu düşünce de, o dilin bir enstrümanıdır.

Bir dil, kendi iç dinamikleri ve her şeyi ifade edebilmesi açısından bütün zamanların gereklerini seslendirmeye yetmiyor; dolayısıyla da o dili kullananlar bazı mazmunları ifadede söz sıkıntısı çekiyorlarsa, o dil, düşüncenin desteğinden mahrum; onu kullananlar da, dökülp yollarda kalmaya mahkûmdurlar. Evet, eğer bugün kendimizi ifadede sadece çevremizden duyup öğrendiklerimizle ya da mevcut lügatlerdeki sözcüklerle yetinecek olursak, okullar, sanayi müesseseleri, ticaret fuarları, teknoloji hangarları... gibi modern hayatın zarurî gördüğü pek çok alanda sessiz sessiz oturup etrafımızı dinleme mecburiyetinde kalırız ki, bu da, içinde bulunduğumuz çağın temel esasları kabul edilen bir kısım dinamiklere karşı alâkasızlık ve dolayısıyla da muasır milletler karşısında elenip gitme demektir.

Evet dün, mutlaka bütün vâridâtıyla bugünlere taşınıp değerlendirilmeli; evde, sokakta, kahvehanede, bizim dünyamızla alâkalı bütün duyup işittiklerimiz korunmaya alınmalı; geçmişten bize intikal eden topyekün tarihî ve millî dinamiklerimiz mutlaka millî mefkûremizin ana atkıları olarak kullanılmalı; ama yarınlara açılma, yaşıyor olduğumuz ve yaşayacağımız çağları kucaklama da kat'iyen ihmal edilmemelidir. Aslında dün, mazideki çerçevesiyle artık geçmişte kalmıştır. Ev, sokak

ve aile çevremizden elde edeceğimiz müktesebat, tam donanımlı olarak geleceğe koşma gibi bir çetin maratonda yeterli sayılamaz... Evet bunlar, günlük yaşamımız adına kâfi görülebilir, ama topyekün bir hayatı kucaklama hesabına asla.!

Diliyle, düşüncesiyle kendi çağını yaşayamayan gariplerin akıbeti bugüne kadar hep hüsrana olagelmıştır; bundan sonra da öyle olacaktır. Ayrıca, dil ve düşünce kadar bunların yaygınlaştırılması da çok önemlidir. Düşünmeyen ve konuşmayan toplumlar adına hep başkaları konuşur ve düşünür. Düşünmeden konuşan yığınlar arasında mantık dilin tutsağı sayılır. Düşündüklerini ifade edemeyen bahtsızlar ise, kendi aczlerinin esiridirler. Böylelerinin başkalarına yararlı olmaları ise asla mümkün değildir.

Ne var ki, her zaman rahat düşünebilen ve düşündüklerini ifade edebilen kimseler de yok sayılmaz; ama ben şahsen, bunların sayılarının çok fazla olduğu kanaatinde değilim; hatta olanların da kendilerine göre bir hayli problemlerinin olduğu söylenebilir. Bir kere, elit görünümlü bazı kimseler, içinde yaşadıkları toplumdaki tamamen kopuk olduklarından, çoğunluk hiçbir zaman onlara güvenmediğinden, hatta onların çoğu düşüncelerini fantezi, çoğu beyanlarını da alaf-ranga bulduğundan onlara ait her şeyi bir iç tepkiyle karşılamaktadır. Diğer yandan da bu aydınlar, herhangi bir yabancı kafasıyla düşünüp, kendi dilleriyle yazmaya çalıştıklarından; evde, sokakta, kahvehanede ise halkın üslûbuyla konuşma mecburiyetini hissettiklerinden, her zaman birkaç âlemi birden yaşamakta ve âdeta çok dünyalı bir görünüm sergilemektedirler ki, kalblerini bir türlü milletin kalbine ayarlayamadıklarından, içinde buldukları toplumun söz ve beyan desenini tam ortaya koyamamakta ve sürekli çelişkiler yaşamaktadırlar. Doğrusu, kendi düşünce dünyalarında tenakuzlardan kurtulamamış böylelerinin, çevrelerine yararlı olamayacaklarında şüphesizdir.

Aslında, dilimizin dil olması, kendi esprisine uygun şekilde büyük çoğunluğun, herhangi bir ifade sıkıntısına düşmeden onunla kendini anlatmasına bağlıdır. Maksudı değişik imalara, işaretlere yükleyerek, her konuyu izah ve tefsir üslûbuyla anlatmaya çalışmakla beyan pazarında alış veriş yapılamayacağı açıktır. Aslında dil de, diğer ilimler gibi zatî değeri olan bir fenomendir. Hatta onlardan da önemlidir ve kat'iyen ihmal edilmemelidir. Evet millet, kendi dilini asla ilim dışı görmemeli ve kendi lisanını hem de hususî bir ihtimamla bilimler kategorisi içinde mütalaa ederek ilme dönüştürmeli ve kitlelerin zevkle, merakla yönelecekleri bir konu hâline getirmelidir ki; bu da ancak, dile ait sözcüklerin derlenip toparlanmasına, dokümanların değerlendirilmesine ve dilin kendi esprisine uygun iştikak yollarının gözden geçirilmesine, iştikak usûllerinin belirlenmesine ve o dile ait kelimelerle ifade edilebilecek mazmunlarda, asırlardan beri konuşula konuşula nüanslarıyla tam netleşmiş kelimelerin, idyumların terviç edilmesine bağlıdır ki, bu hususların hemen hepsine saygılı olmak, o milletin kendine ve kendi kültürüne saygılı olması demektir; saygılı olması demektir, zira o millet biz isek, bu sayede binlerce senelik lisanımız, kendine has kural ve kaideleriyle, fevkalâde zengin, olabildiğine yumuşak, olabildiğine sıcak, severek konuşulan ve sevilerek dinlenen; dahası, kendi iç mantığıyla çağımızın sesi-soluğu olmasını bilen ve nesilden nesile zevkle aktarılan bir dil hâline gelecektir. Böyle bir husus pratikte zor görülse de, tecrübe ve ısrarlı uygulamalarla, pek çok konu gibi, onun da, bir gün mutlaka gerçekleşeceğine inanıyorum. Evet, bu şekildeki bir beklenti, nazarı plânda ve salt mantık açısından her zaman mümkün görülse de, uygulamada bir kısım zorlukların olacağı açıktır. Zira bir şeyin mantikî olması başka, değişip gelişme, farklılaşip olgunlaşma mantığına bağlı olması daha başkadır. Eğer bir konu, sürekli gelişen, değişen hâdiselerle alâkalı ise, gelişme mantığı mutlak mantığın önüne geçirilerek ona daha bir serbesti

verilmeli ve manevra alanı geniş tutulmalıdır. Aksine, her biri birer canlı vak'a olan dil ve düşünce "olguları" duraklaşır, taşlaşır ve zamanla bütün bütün hayatiyetini kaybeder. Oysaki dilin, millî düşünce ve tasavvurların oluşumunda, bu düşünce ve tasavvurların mantikî yapısında, fikrî çatısında çok hayatî tesirleri söz konusudur. Evet dilin, tarihsellik üstünde bir aşkınlıkta ve her türlü müsbet gelişmenin gereklerini olumlu şekilde cevap verecek kıvamda olması çok mühimdir. Kendi dillerinin köklerine bağlı olmanın yanında, ona bu seviyede genişlik ve esneklik kazandıran milletler, her zaman en sesli, en konuşkan ve düşünce bakımından da en dinamik toplumlar olagelmıştır; zaten bundan başka olmaları da düşünülemezdi.

İnsanoğlunun varlık ve hâdiselere bakışı, bu bakışı yerinde değerlendirip birer bilgi kaynağı hâline getirmesi, eşya ve bilim arasında gelip-gidip sürekli bir şeyler üretmesi.. gibi zihnî ve fikrî aktiviteler, dil ve düşünce münasebetleri dediğimiz hususların esasını teşkil eder. Bu münasebetlerin iyi kavranıp, iyi değerlendirilmesi, milletlerin ilim ve düşünce hayatları adına çok önemlidir. Bu, bizim milletimiz için de her zaman en ehemmiyetli konulardan biri olagelmıştır. Bir kere, milletimiz adına gelecekteki beklentilerimizin gerçekleşmesi, büyük ölçüde bu aktiviteleri en iyi şekilde değerlendirmeye bağlıdır. Yakın bir gelecekte, yepyeni esaslara dayalı ve aynı zamanda dünyaya da açık, engin bir düşünce çağının başlatılmasında önemli bir adım sayılan bu çizgideki her faaliyet, bizi birkaç adım daha devletler muvazenesindeki yerimize yaklaştıracaktır. Elverir ki biz, bir yandan dil ve düşünce arasındaki münasebetleri koruyup kollarken, diğer yandan da bugünü, dün ve yarın hesabına kusursuz bir şekilde değerlendirelim; ne, "Her eski eskimiştir." mülâhazasıyla atalım, ne de bütün bütün geçmişe yönelerek her yeniye karşı kapılarımızı kapatalım. Aksine, her zaman geçmişe en içten duygularla kucaklarken, yarınları da gelişmelere ve değişmelere

açık bir mantıkla selâmlayalım; selâmlayıp, millî kültürümüzün dil ve düşünce gibi en önemli unsurlarını, âlî bir hatıra olan maziyle, yükselmesine baş koyduğumuz geleceği birbiriyle çatıştırmayalım ve birbirine feda etmeyelim.

Evet, bir taraftan yeni çalışmalarla, millî ruh köklerimizi tespit ederek onlara dayanmaya, hatta onları aşmaya uğraşırken, diğer taraftan da, yaşamak için yenilenmek, meyve verebilmek için de her zaman canlı kalmak mefkûresiyle, gönüllerimiz, ruh ve mânâ köklerimizde, gözlerimiz, geleceğin ard arda ufukları ötesinde, yaşamayı ve inkişaf etmeyi “olmazsa olmaz” ölçüsünde bir düstur kabul ederek, hiç bitmeyen bir açılma iştiağıyla yaşamalıyız ki, hayatlarımızı onların yaşamasına bağladığımız gelecek nesilleri de yaşatabilelim.

Aslında, yaşamayı gerçek derinlikleriyle duyanlar da kendilerini, başkalarını yaşatmaya adanmış bu hasbî ruhlar olsa gerek...

Güzel ve Güzellik

Gözümüzü, gönlümüzü okşayan, ruhlarımızda heyecan ve takdir hisleri uyaran, sonra gidip iç âlemimizde estetiğe dönüşen ve bize tarifi güç en tatlı, en neşeli anlar yaşatan mefhum, mânâ, muhteva, manzara gibi şeyler ya da bunların ihsas ve imtisas keyfiyetleridir güzellik. Böyle bir yaklaşımla konunun çerçevesi biraz daraltılmış görülse de, bu da bir yorumdur. Eskiden beri, bedîiyât (estetik) unvanıyla değişik anlayış ve görüşler açısından defaatle üzerinde durularak farklı tariflere tâbi tutulan güzelliği, bundan sonra da, varlık, tabiat ve insanı, hatta tabiat ötesini, sonra bunların birbirleriyle münasebetlerini; her birerlerinin mânâ, mefhum ve muhtevalarını; bütünü birden veya her birerlerini teker teker duyup zevk etme, zevk edip değerlendirme, değerlendirip gerçek çerçevelerine yerleştirme yolunda kim bilir daha kaç defa yorumlayacak, seslendirecek ve tariflere tâbi tutacağız. Onu şimdilik, geleceğin bedîiyât üstadlarına bırakarak, biz burada sadece, kendi inanç, kendi duygu ve düşünce dünyamızda, güzelden, güzellikten ne anladığımıza küçük bir-iki atıfta bulunmak istiyoruz.

Bizim düşünce dünyamızda, her güzel nesne veya obje Hak güzelliğinin bir aynası ve bir aks-i sadâsıdır. Öyle ki, gönüllerimizde takdir, sevgi, hayranlık ve heyecan uyaran her manzara, her âhenk, her ses, her tenasüp, her motif O Güzeller Güzeli'nin bir tecellîsi olması itibarıyla, duygularımız

her zaman O'nun solmayan güzelliğinin akisleriyle renklendiğinden, kendimizi hep güzellerle ve güzelliklerle iç içe görür, fenâ ve zevalin kasıp kavuran fırtınaları karşısında dahi sürekli bahar temâşâ ve duygularıyla yaşarız. Ve yine böyle bir iç plân ve bakış zaviyesi sayesinde ölüm ve zevalleri yeniden var olmanın yolu, sararıp solmaları daha taze renklere yürümenin köprüsü, bozulan tenasüpleri de en baş döndürücü âhenlerin esası sayarız; sayar ve her zaman kendimizi ebedî güzelliklerin gel-gitleri arasında hisseder; dolayısıyla da ne hazanın ekşi yüzünü görür, ne yok olup gitmelerin karanlıklarına takılır, ne de gidip geriye dönmemenin hasret ve hicranlarını duyarız. Aksine, imanın zatî güzelliklerinin yanında, ümidin şahlandırان havasını soluklar; değişik beklentilerin farklı dalga boyundaki televvünleriyle coşar; kalbî ve ruhî beklentilerimize ulaşmanın biricik köprüsü diyerek salih amellere koşar; her amelimizde ihlâs vesayetine ve ihsan murâkabesine sığınır; davranışlarımızı bitevî güzel ahlâka bağlayarak Allah ve insanlarla münasebetlerimizde her zaman içten, anlayışlı, şefkatli ve yapıcı olmaya çalışır ve düşündüğümüz, hissettiğimiz, inandığımız, sonra da yerine getirdiğimiz bu işlerin hemen hepsini, hayatımızın en olumlu yanları ve en güzel kareleri kabul ederiz. Bize göre iman, ufkumuzu aydınlatan bir ışık ve beklentilerimiz adına da bir ümit kaynağıdır ve ancak onunla yokluk kaynaklı kaoslar aşılabilir ve onunla bir ucu gönüllerde, diğer ucu da gidip ebedî Cennet saraylarına dayanan bir mutluluğa ulaşılabilir. İşte, bu güç ve enginliğiyle iman bizzat güzeldir. İnsan, ancak onunla dağınıklıktan kurtulup tevhide ulaşabilir; Hakk'a yönelip endişelerden sıyrılabilir ve dünya-ahiret saadetine erebilir.

Bunlar, hemen hepsi iç içe güzelliklerdir ve bu güzellikleri duyup zevk etmenin sihirli anahtarı da imandır. İmana ulaştırان yollardan olması itibarıyla, kâinat kitabının fasıl, bölüm ve paragrafları ya da bu koskoca meşherin varlık, eşya ve

hâdiseler unvanıyla değişik tezahürleri, değişik enstrümanları; sonra bütün bunları değerlendirecek insan mantığı, insan düşüncesi; tabii, tekvînî bu hususların yanında, teşriî açıdan, yine imanla irtibatlı olup ona dayanan, onun bağrında serpilip gelişen bilumum salih ameller, ahlâkî davranışlar, ümitler, recâlar, ebedî var olma beklentileri de, imana ulaşmanın, onda derinleşmenin, mârifete ermenin, muhabbetle gerilmenin, ruhanî zevklerle kendinden geçmenin yolları ve semereleri olarak güzeldirler. Hatta temelinde iman, teslim ve tevekkül olması açısından, dış yüzleri itibarıyla meşakkatli görülen bütün ibadetler, sık sık maruz kaldığımız belâ ve musibetler; içine düşmeme cehdiyle dişimizi sıkıp sabrettiğimiz günahlar ve mâsiyetler dahi –onlara karşı tavrımızı iyi belirleyebildiğimiz takdirde– birer nisbî güzellik ifade etmektedirler.

Hakikî güzellik Hakk’a ait, kusursuz kemal de O’na “özgü” ve O’nun lâzımıdır. Topyekün varlık, O’nun değişik tecellîlerinin birer farklı aynası, her nesne ve her hâdisenin çehresinde temâşâ ettiğimiz mânâ, muhteva, parlaklık ve câzibe de –aynaların kabiliyetine göre– O’nun güzelliğinin küçük bir parıltısı ve varlığının zayıf bir ziyasıdır.

Her gece ışıktan söz ve beyanlarla hutbelerini dinlediğimiz yıldızlar, O’nun öyle nurdan nâmeleridirler ki, sürekli bize göz kırpar ve O’na göndermelerde bulunurlar. Pırl pırl mevcudiyetleri, aralarında ışık alış veriş ve ışık oyunları, o koskoca cesametlerine rağmen fevkalâde uyumları, âhenkleri ve o engin boşlukta sergiledikleri farklı şekilleriyle her zaman bize bin bir zevki birden yaşatırken, gözlerimize-gönüllerimize iç içe renk, desen, şive ve güzellikten ne kevserler ne kevserler içirirler!

Mehtap, o semavî büyüyciliğiyle kendine ayrılan belli zaman dilimlerinde, hemen her defasında, ufukta tıpkı bir gelin gibi belirir.. yasemenlikte reftare yürüyor gibi yumuşak yumuşak yürür.. bütün bir gece boyu nazlı nazlı hâlesine

oturur ve ışıklarıyla hislerimize oltalar salar.. çehresini tam gösterebildiği hemen her gece, sürekli hayranlarına gamzeler çakar ve hassas ruhların yüreklerini ağızlarına getirir...

Güneş, fecirle başlayan beklentilerimize her saniye ayrı bir ışık huzmesi ve morun, kırmızının, pembenin, değişik tonlarıyla cevaplar verir; verir ve başlarımızı döndüren bir ihtişamla ortaya çıkar. Yürüyüp gökyüzüne otağını kurunca da, gözlerimizi kamaştırır, topyekün eşyayı o ışıktan, renkten kollarıyla kucaklar, kendine yönelenlerin başlarını okşar.. ve bütün bir gün boyu çevresindeki kürelerden, peyklerden, yeryüzündeki denizlere, göllere, ırmaklara, ovalara, obalara; dağlara, ormanlara, bahçelere-bağlara; güllere, çiçeklere ve insanlara kadar her şeye ve herkese kadeh kadeh renk ve ziya içirir, sonra da tül tül renk armonileri içinde gidip guruba kapanır.

Denizler, dalga dalga köpürür, yıldızlarla selâmlaşır, ayla hasbihâle geçer, gel-gitler yaşar, güneşten gelen ziya dalgalarını bir ninni gibi algılar ve beşik gibi sallanırlar, yer yer kendi sınırlarını aşarak sahillerle koklaşır ve mağrur kayalara çarpıp homurdanır, aşılmaz tepelerle müsademeler yaşayıp köpürdüğü aynı zamanda, bağrında beslediği binlerce canlıyı bir anne gibi kucaklar.. onlara yumuşak yumuşak ninniler söyler ve onların yaşama arzularını coştururlar.

Dağlar, o mehib edalarıyla her zaman ürperten bir görüntü sergiler ve yüreklerimizi hoplatırlar. Ufuktaki hâlleriyle her zaman bizde, göklere bir şeyler fısıldıyor hissini uyarır, sonra döner bulutlarla evcilik oynarlar; durur havayı taraklar, yağmura bağrını açar ve suları konuk ederler; bakarsın kalkar denizlere “dur” der, toprağı kucaklar, arkadan da o gururlu görünümüne rağmen toz-toprak olur, ayaklara yüz sürer ve toprak tabakasına dayelik yaparlar.

Çaylar-ırmaklar menfezlerinden her zaman bir sevdıyla fişkırrır, mehâbetle çağlar ve sinelerimizde vuslat duygularını

uyararak deryalara koşarlar; gidip denizlere ulaşınca da, bu son durağı bir rampa ve rıhtım gibi kullanarak döner yeniden yukarılara doğru yürür ve derken atılmış pamuk gibi atmosferde beyaz, siyah, gri renklere bürünerek koca koca kitleler hâlinde seyahat eder dururlar; bazen de başlarımızın üzerinde kuşlar gibi kanat gerer ve gönüllerimize serinlikler serperler. Bazen de sağanak sağanak boşalır ovaya obaya; herkesin ve her şeyin ateşini söndürürler...

Kuşlar, kuşçuklar, koyunlar, kuzular aramızdaki munis sesler, ormanlar ve dağlardaki vahşi uğultular hemen hepsi bu iç içe armoniye ayrı bir ses ve görüntü katar, ruhlarımıza tabiatın natürel nağmelerinin en nefislerini duyurur ve farklı bir şive ile bizlere demet demet besteler sunarlar.

Evet semaların, her yana tebessümler yağdıran pırlırlı çehrelerinden, arzın bin bir nakış, renk, desen ve işvesiyle gözlerimize gülen, gönüllerimize akan füsunkâr simasına kadar her şey o kadar güzeldir ki, ötelere açık ruhlar, gördükleri her nesnede âdeta ahiretin büyüleyen manzaralarından akisler müşâhede ediyor gibi coşar, “Daha güzeli olmaz.” sözleriyle hayranlıklarını ifade eder ve bu iç içe güzellikler karşısında hep âşıkane duygularla dolup boşalırlar.

İnsanın kendisi ise, bütün bu güzelliklerde âdeta son nokta gibidir; evet heykeli-hendesesi, maddesi-mânâsı, fiziği-metafiziği, düşüncesi-aksiyonu, akli-imanı itibarıyla insan, –eskilerin ifadesiyle– tam bir nüsha-i kübrâdır. Hz. Ali’nin dediği gibi, “Avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir ve onun mahiyeti meleklerden de ulvîdir.” Zerrede güneşi göstermek, damlada deryayı duyurmak, çamurdan, balçıktan yaratılmış bir varlığı meleklerin mihrabı hâline getirmek hangi hikmete bağlanırsa bağlansın, insanın, ilâhî sırları çözmek üzere bir şifre, bir anahtar olarak yaratıldığı açıktır.

İşte biz, imanımız sayesinde, serapa bir güzellikler galerisi olarak topyekün varlık ve hâdiseleri böyle bir mülâhaza ile değerlendirir ve her nesnenin, her hâdisenin gülen yüzünde,

dünyayı daha bir farklı duyar ve daha farklı zevk ederiz. Hatta bazılarımız itibarıyla, bütün varlığı muhabbet çekirdeği etrafında meczûbâne dönen elektronlar şeklinde algılar, feleği, meleği, yıldızları, ayı-güneşi, yerküreyi, taşı-toprağı, otu-ağacı, hayvanı-insanı mest ü mahmur görme hissiyle, kendimizi âdeta kâinat çapındaki bir “halka-i zikir” içinde, hatta onun serzâkiri olarak temâşâ ederiz.

Evet, bu geniş dairede bir güzel sestem baş döndüren bir manzaraya kadar, sinelerde takdir ve heyecan uyaran hemen her şey karşısında göz nurunu fikir ziyasıyla birleştirebilmiş basiret erbabı, her nesne ve her hâdiseyi Yüce Yaratıcı’ya imada bulunan bir rasat noktası gibi görebilir ve bu temâşâ noktalarından mâverâîliğe açılarak hep “hüsn ü aşk” yamaçlarında dolaşabilir. Zannediyorum, niyet ve nazarlarımızla, biz de, bu rasat noktalarının pencerelerini biraz aralayabilsek, temâşâ edebildiğimiz her obje ve her hâdiseye karşısında, duyacağımız değişik takdir ve hayranlıklarla gönüllerimiz hep aynı heyecanı duyacak, anlama ve sezme ufukumuz değişerek ruhumuz farklılaşmanın hazlarıyla kanatlanacak ve kendimizi semavîleşmiş gibi hissedeceğiz.

Aslında, bütün bunları duyup hissetmek çok da zor olmasa gerek. Bazen, iyi dizayn edilmiş bir semtte, çevresindeki güzelliklerle iç içe bir mâbed.. onun bir köşesinde, gönüllerimizi amudî olarak Hakk’a yükseltmenin remzi bir minare.. ve çıkılabildiği kadar en üst şerefesine çıkıldıktan sonra, imanımızı, irfanımızı, aşk ve heyecanımızı “Sen büyüksün” sözleriyle ötelere haykıran bir lâhûfî ses.. mihrabındaki derin bir hâl ve inilti.. tekye ve zaviyenin herhangi bir köşesinden yükselen bir ney çığılığı, bir daire ya da başka bir enstrüman fer-yadı, hayatı bir zevk zemzemesi içinde duyup yaşamak için yeter ve artar zannediyorum.

Hatta, bazen güzel bir şiir, zengin bir nesir, ince bir motif, latîf bir tezhip, gürül gürül bir kahramanlık destanı, iyi

dramatize edilmiş bir hikâye, beşerî heyecanlarımızı haykıran bir mûsikî nağmesi bizi o kadar coşturur ve heyecanlandırır ki, görüp duyduğumuz ses hevenkleri ve değişik objeler tıpkı bir meltem gibi dört bir yandan ruhumuzu sarar, bizi büyüler, güzelliklerin sihirli âlemine çeker ve bize ötelerden güftesiz-bestesiz ne nağmeler ne nağmeler duyurur.

Ne var ki, bütün bu güzelliklerden duyup hissettiğimiz zevklerin, lezzetlerin, heyecanların, takdirlerin kesilmeden devam etmesi ve bu ruhanî hazların da yeniden elemlere dönüşmesi, bizde bu hisleri uyaran unsurların hakikî sahipleriyle irtibatlandırılmalarına bağlıdır. Yoksa, hiç beklenmedik bir anda her şey biter ve bütün dünyamız yıkılır gider.. güneş batar, ay gurub eder.. yıldızlar zulmetlerin bağrına dökülür ve her yanı karanlıklar basar; basar da, ruh iç içe kıyametler yaşamaya başlar. Bu durumda bütün zevk ve lezzetlerin hasret ve hicrana yenik düşeceği açıktır. Hasret ve hicranla yıkılmış ruhların, güzeli güzel görmeleri ve ondan heyecan duymaları ise imkânsızdır. Bütün güzelliklerin her zaman duygularımızda solmadan taptaze kalmaları, zevk ve lezzetlerimizin acılaşımdan devam etmesi; evet, çiçeklerdeki renklerin, nağmelerdeki büyülerin, sanatkâr ellerin ortaya koyduğu sihirli eserlerdeki revnakın hep canlı kalması, onların gerçek kaynaklarının görülüp sezilmesine bağlıdır ki; o kaynağı bu ölçü içinde sezip bilenlerin, varlıkla alâkalı duydukları bütün zevkler, lezzetler, heyecanlar ve takdirler aslî olmadan çıkar, tebeî bir hâl alır ve artık bütün eşya ve hâdiselerdeki değişik tezahürler, kendilerinden dolayı değil de, sahiplerinden ötürü görülüp sevilme konumuna yükselirler. Evet, batıp giden şeyler, kalbin alâkasına değmedikleri gibi, sevilmezler de. Bir şairimiz, bu duyguyu, Kur'ânî ufukla irtibatlandırarak şöyle ifade eder:

“Âfitâb-ı hüsn-ü hûbân akıbet eyler üfûl,
Ben muhibb-i Lâ Yezâlim, “lâ uhibbû'l-âfilîn.”

(Güneş gibi güzel yüzler de sonunda batar gider; bu itibarla ben, fâni güzelleri değil, batmayan Ebedî Güzeli severim.)

Aynı mülâhazayı Mevlâna, şu sözleriyle dile getirir:

“Allah’ım, Seni görüp, Seni tanıdıktan sonra, gözüm artık dünya güzellerini görmez oldu.”

Evet, maddî ve cismanî güzellikler, nazarları Güzeller Güzeli’ne yönlendirmek için sadece birer vesiledirler. Vesilelere takılıp kalmak ise, hedef körlüğüne düşmek, varılacak noktayı unutmak, ömrü mecazî muhabbet ve alâkalarla tüketip, hakikate karşı kapalı kalmak demektir. Aslında böyle bir tıkanmanın yaşanmaması için Yüce Yaratıcı, bizi Kendisi’ne götüren yolların sağına-soluna kendi güzelliğinden ışıklar, renkler, tenasüpler, sesler, soluklar, nağmeler serpiştirmişti ki, yoldakiler hem yol yorgunluğunu duymasın, hem de asıl hedefi unutmasınlar. Yol boyu göz ve gönüllerimize ilişen bütün bişaret televvünlü bu işaretler, Huda’nın ışıklarla, renklerle şekillendirip gözlerimizin önüne serdiği O’nun âyetleri ve apaçık şahitleridir, ama, bakış zaviyesini yakalayamamış ya da inkâra kilitli ruhlar için bunlar birer fitne, birer iptilâ, âriye güzellikleriyle birer mecazî mahbubdurlar ve maalesef vuslat vesilesi olarak yaratılmışken, birer hasret ve hicran saikine dönüşmüşlerdir.

Oysaki, düşünebilenler için sevmenin de, aşkın da, iştiyakın da, kalbî alâka ve irtibatın da esası, bizim güzellik diye değişik şekil ve suretlerde gördüğümüz her şey, çok perdelerden geçmiş ve biraz da aynaların kabiliyetlerine göre farklı mahiyetler almış Hakk’ın güzelliğinin gölgesinin gölgesidir. Her güzelliğe karşı duyulan hayranlık hissi de, aslın büyüünün gölgeye aksetmesi gibi bir şeydir. Asıl-gölge, esas-tâbi fark edilebildikten sonra, küll hâlinde veya parça parça varlığa karşı hissettiğimiz alâka da mahzursuz sayılır. Bu açıdan da, hem gölgeye hem de tâbi olana güzel nazarıyla bakabiliriz. Zira, güzellere tâbi olanlar da güzeldir ve her güzellik, onu

duyan âşıkları, sevgiliye ulaşma arzusuyla coşturan bir nâme, bir mesaj, bir fısıltı, bir sinyal ve bir çağrıdır. Evet, bazen bir ses, bir renk, bir desen, bir şive gözlemcide müthiş bir özlem ve iştihak ateşi tutuşturur. Ağyâr araya girmezse, bu ateş zamanla alev alev bir aşka dönüşür ve cayır cayır onu yakmaya başlar; başlar ama, bir kor hâline gelmiş bu sermest ruh; *“Yakan Senin ateşin olduktan sonra ocaklar gibi yansam da gam izhar eylemeyeceğim; elverir ki, vefa bâbında dolmasın gözlerim hicrandan ve cüdâ kalmayayım yâr kapısında Cânân’dan.”* der inler.

Bazen hemen hepimiz kalbimizin derinliklerinden fıskırıp bütün benliğimizi saran ve ruhlar âlemindeki maceralardan iz, işaret ve ima taşıyan öyle derin duygular anaforunda hissederiz ki kendimizi; her şey silinir gider gözümüzden ve gönlümüzden, derken ufkumuzda sadece bir hüsn-ü mücerret (soyut güzellik) kalır ve kulaklarımız aşk u vuslat gürültüleriyle dolup taşmaya başlar. Güzellik ve aşkın iç içe girdiği böyle anlarda, ruh, o kendine mahsus görme, duyma, hissetme, yaşama kabiliyetleriyle, gördüğü hemen her nesne ve her hâdisede sadece aslı duyar, özü hisseder ve kendine ait sistemleriyle, bütün görmeleri, bilmeleri, duymaları, değişik istihalelerden geçirerek hakikatlerine ulaştırır.. ve Gazzâlî’nin ifadesiyle, “akl-ı meâd”ımıza, Mevlâna’nın deyişiyle de, “semavî idrak”imize sunar.

Bu itibarladır ki, gördüğü zâhirî güzellikleri, ruh sistemiyle rafine etmeden onlara dilbeste olan bir kısım natüralist veya materyalistler, mücerret tecellîye takılıp kalmış, zevki de, heyecanı da daraltmış ve zaman-mekân üstü olanları, zamana, mekâna sıkıştırarak kendi ufuklarını karartmışlardır. Oysaki bütün güzellikler, bizi bizden alıp aşkınlığa yükseltmek, maddenin dar mahbesinden kurtararak, kaynağın enginliğine ulaştırmak için vardır.

Her insan, şöyle veya böyle ortaya koyduğu bir eserde, hemen her zaman kendini, kendi duygularını, iç zenginliğini,

yorum kabiliyetini ve tefsir ufkunu sergiler ki, bu, aynı zamanda hem varlığı ve tabiatı, hem de varlık ve tabiatın mâverâsını bir iç sezi prizmasından geçirerek, yeni bir çerçevede temâşâ edeceklerin müşâhedesine sunmak demektir. Hakk'ın, Kendi eserlerini, ışıkla, renkle, mânâ ile, muhteva ile resmederek, Kendi'ni tanıtıp sevdirmek, Kendi'ne ulaşmaya vesile yapmak için hazırlayıp vicdanlarımızın önüne serdiği gibi, bizler de, O'nun izni dairesinde, varlığa müdahalede bulunma, bedîi zevkimize göre onu yeniden şekillendirme sorumluluğuyla bu dünyaya gönderildiğimizden, ortaya koyacağımız eserlerimizle, bir yandan kendi şuur, kendi idrak ve kendi hislerimizi ifade ederken, diğer yandan da, varlık, eşya ve insanın yaratılmasıyla anlatılmak istenen ledünnî gerçeklere tercüman olma durumundayız. Bu konuda, kâinat da, hâdiseler de, meşk edilmek, kopyası alınmak için en iyi örnekler sayılırlar. Ancak, örnek ne kadar mükemmel olursa olsun, yine herkes duyup değerlendireceği objeleri, kendi istidadı çerçevesinde resmedecek, seslendirecek ve yorumlayacaktır. Charles Lalo, estetikle alâkalı bir mülâhazasında: “Güneşin battığı sırada gurubla meydana gelen o müthiş tablo, bir köylünün zihnine hiç de estetik olmayan akşam yemeği düşüncesini getirir; bir fizikçinin aklına ise, ne güzel ne de çirkin, sadece doğru ya da yanlış olması muhtemel bir işin analizi düşüncesini uyarır. Bu itibarla, güneşin batması, sadece güzelliği hisseden insanlar için güzeldir.” der. Evet, varlığın bağına serpiştirilmiş güzellikleri de ancak, Hakk'ın duyurmasıyla duyan, anlatmasıyla anlayan gönül erleri görür. Zira onların; gören gözleri de, duyan kulakları da, hisseden vicdanları da her zaman ötelerin renkleriyle tülленir. Bir mârifet eri, bu mazhariyeti şu üç-beş kelime ile ne hoş ifade eder:

*Kendi hüsnün hûblar şeklinde peyda eyledin,
Sonra dönüp çeşm-i âşıktan temâşâ eyledin.*

Göğsü her zaman aşk u iştihakla inip kalkan, nabzı da sürekliliği vuslat arzusıyla atan müştak bir sine, yürüdüğü yolun

her menzilinde Sevgili'den değişik işaretlerle karşılaşır. Evet o, doğan Ay'dan, batan Güneş'ten, göz kırpan yıldızlardan, rengârenk tabiat meşherlerinden, esen yelden, yağan kardan, başımızdan aşağı dökülen yağmurdan ve melekler gibi süzülüp göklere yürüyen buhardan aldığı mesajlarla, hemen her adımda, vuslat koyuna gireceği heyecanını duyar; duyar ve göz-gönül birliğine ulaşmış bir sevdalının duygularıyla, "Her yerden herkes, Senin güzelliğini temâşâ için koşup geliyorlar ve o eşsiz Cemalinle naz naz üstüne cilvelerle salınıyorlar. Aşağıdan, yukarıdan her varlık, dellâllar gibi âvâz âvâz Seni haykırıyor ve Senin nakış nakış güzelliklerinin akisleri olarak keyiflenip oynuyorlar."³ der, eşya ve tabiata bakar ama, hep öteleri temâşâ eder. İşte bu nokta, hem bir aşk, iştihak, hem de bir alâka noktasıdır. Ama, böyle derin bir mülâhaza, bu yazının hacmini aşacağı da açıktır.

³ Bediüzzaman, *Sözler* s.237 (On Yedinci Söz, İkinci Makam).

Güzellikten Aşka

Kâinatlar sayfa sayfa, satır satır, kelime kelime ve nakış nakış mânâlarla bezeli muhteşem bir kitap, bir meşher, bir saray; her parçasıyla bütün eşya, her çeşidiyle topyekün hâdiseler de “Daha güzeli olamaz.” mazmununu aksettirecek çerçevedeki baş döndüren âhengi, büyüleyen nizamı, göz kamaştırır güzellığı ve en iyi peyzajlardan geçmiş bağ ve bahçelerden daha mükemmel intizamı ve zenginliğı ile hassas ruhların başvurup değerlendirecekleri, değerlendirip en engin ihsaslarla şiiirleştirecekleri öyle engin ve rengin bir kaynaktır ki, ne müracaat edenler bıkar-usanır, ne o kaynak biter-tükenir, ne de onunla alâkalı sözler ve hikâyeler. Doğrusu, “*Rabbin, (her biri birer mânidar lafz-ı mücessem olan) kelimelerini yazmak için eğer okyanuslar mürekkep olsaydı, hatta onlara bir misli daha takviye gönderilseydi, denizler tükenirdi de, Rabbin kelimeleri yine bitmezdi.*”⁴ Evet ne zaman, nazarlarımızı makro âlemden enfüsî derinliklerimize, insanî değerler atlasımızdan kehkeşanlara çevirsek, değişik ihsas yollarıyla gönüllerimize akan mânâlar, tıpkı birer mızrap gibi kalb tellerine dokunur ve her dokunuşunda ruhlarımıza hakikat aşkından ne besteler, ne besteler duyurur..! Duyurur ve bütün duygularımızı araştırma aşkına uyararak, hislerimizi ilim iştiyakıyla kanatlandırır ve vicdanlarımızda günde birkaç defa, imanın

⁴ Kehf sûresi, 18/109.

mârifete dönüştüğünü, mârifetin aşk u şevk ufkuna ulaştığını, fizikî mülâhazaların gidip tamamen metafiziğe bağlandığını hissederiz; hissederiz de, insan bütün bütün mâverâileşip kendi potansiyel derinliklerine ulaştığını, derken nice gizli şeylerin bir bir ayânlardan daha ayân hâle geldiğini daha bir derince duyar ve “*Hak’tan ayân bir nesne yok / Gözsüzlere pinhan imiş.*” (Niyazî) diyerek, varlık içindeki yerini ve konumunu işaretler; işaretler ve ilâhî takdire bağlı mazhariyetlerini gürül gürül haykırmaya durur.

Bu ölçüde hakikat merakı ve hak iştiyakıyla şahlanan her ruh, bütün insanî duygularını seferber ederek, her zaman içinde yüzüp durduğu Rahmeti Sonsuz’un o engin lütuflarını daha bir kuşatıcı ve daha bir şeffaf duyup hissetmeye, isimlerinin ışıktan menfezleriyle Zât’ını duyup tanımaya, kendi iç enginliklerinde O’nun kanaviçesinden antika nakışları daha net ve daha renkli görmeye, her lahza mazhar olduğu gizli-açık ih-sanların cebr-i lütfi yönlendirmesiyle bir köle-efendi münasebeti içinde hep O’nu anmaya, anmanın da ötesinde hiçliği içinde Sultanlar Sultani’nin engin lütufları sayesinde değerler üstü değerlere ulaştığı şuuruyla kendini ifade etmeye, yani kendi küçüklüğü çerçevesinde kalarak O’na nisbete bağlı izafî bir ululuğu haykırmaya; âcizliğini, fakirliğini, erişilmez bir gücün, tükenmez bir servetin enstrümanı gibi seslendirmeye ve başkalarının da aynı mülâhazaları paylaşıyor olduklarını düşünüp anlamaya yönelir ve âdeta kendi derinliklerinin tecrübeli bir dalgıcı hâline gelir. Sonra da, kendi içinde derinleşip enginleşmesi ölçüsünde duyup hissettiği her mânâyı, anlayıp değerlendirdiği her hakikati başkalarına da duyurmaya çalışır; imanını Hakk’a kullukla seslendirir.. mârifetini tefekkür ve tecessüslerle besler.. derûnundaki alâka ve merakı her an daha da derinleştirerek iştiyaka dönüştürür.. mütalaa ve müşâhedelerinde sürekli hayret ve takdir ufuklarında dolaşır.. hayret ve takdirlerini kalbin kadirşinaslığıyla rafine ede ede

duygu ve tefekkür dünyasını bir aşk çağlayanına çevirir; çevirir de, artık oturur-kalkar yalnız O'nu düşünür.. O'na vuslat hülyalarıyla dolaşır.. O'nu arar.. O'na ulaşmak için yine O'na teveccüh ufuklarını kollar.. her emareyi bir davet mesajı sayarak, döner yine O'na yalvarır.. hayatını bütünüyle O'nun huzurunda bulunmaya bağlar ve ağzını açıp bir şeyler söylemek istediğinde yalnız O'nu söyler; söylemeyi de aşarak, âdetâ hep O'nunla söyleşir. Hatta, bazen bütünüyle his olur, şuur olur, idrak olur ve her nesnenin gülen yüzünde duygularına, göz görmemiş, kulak işitmemiş, insanî tasavvurları aşkın ne ziyafetler, ne ziyafetler sunar..!

Aslında, Allah'ın, Zât'ına olan sevgisinin (muhabbet-i Zâ-tî) tezahürüne bağlı olarak yaratılan insan, ancak böyle davranmakla yaratılış esprisine uygun hareket etmiş sayılır; yani Allah'ın, Zât'ına ve sıfatlarına karşı olan muhabbeti, insanoğlunda O'na karşı aşk şeklinde tecellî edince, işte o zaman insan, yaratılış gayesiyle buluşmuş olur; böylece her şey de gider, yerli yerine oturur.

Aşk, bütün varlıklar arasında insanoğluna ait bir iç kimliktir. O, bu kimlikle, çocukluk içinde çokluğa takılmadan, güvenle hep öz kaynağına ve merciine yürür.. her zaman gönlünde par par yanan aşkın ziyası sayesinde gözleri kaymadan, bakışları bulanmadan, sürekli hedefini gözetler-durur. Hatta o, sürekli ona kilitlenmiş gibidir; ne mânâların aşılmazlığı, ne de mesafelerin amansızlığı, onda kat'iyen bir duraklama ve inhihaf meydana getiremez. Gerçi aşk yolu oldukça çileli ve ızdıraplıdır ama, insan bir kere de o yola girdi mi, artık elemeler birer birer lezzetlere dönüşür, rahmet, zahmetin önüne geçer; zehir de şeker şerbete inkılâp eder; hele bir de, gönül gözleri tam açılıp, bakıp gördüğü, temâşâ edip gönlüne nakşettiği her nesnede O'na ait izler, işaretler, mesajlar, değişik tecellî dalga boyunda nurlar görmeye başlayınca, artık onun nazârında izafi bütün ışıklar söner gider; güneşler görünmez olur..

aylar husufa uğrar.. yıldızlar, bağı kopmuş tesbih taneleri gibi saçılıp, karanlıklara gömülür.. “Arzın üstündeki her şey fenâ bulur gider; ancak azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zâtı bâki kalır.”⁵ fehvâsınca, gönül ufkunu sadece ve sadece kemiyetler ve keyfiyetler üstü O kaplar; O kaplar da, bu seviyeye ulaşmış bir gönül, bedenın küçük bir mazrufu iken genişler ve bir baştan bir başa bütün zarfını kuşatır; hatta, istidadı ölçüsünde, topyekün kâinatları içine alabilecek bir istiaba ulaşır; ulaşır ve her şeyde O’nu duyar, O’nu hisseder.. beden ve cismaniyetinin yer yer araya girmesiyle maruz kaldığı Ay tutulması türünden husufları bir ölüm ürperticiliğiyle karşılar ve müşâhedesini devam ettirmek için, durmadan farklı lütuf rampaları arar.

Âşık, bazen his dünyasında aşk ve vuslatın birleşik noktasını öyle derinden duyar ki, fizikî âleme ait her şey gözünden silinir gider ve bir uçtan bir uca bütün varlığı O’na uzanan yollarda par par yanan ve ufuk ötesine işaret edip göz kırpan چراغlar gibi duyar. Bazen de, iştiyakının vuslat ümidine aşkınlığı karşısında, içine kor düşmüşçesine ocaklar gibi yanar, yanar ama, “Yansam da ocaklar gibi, gam eylemem izhar.” (M. Lütfi) –Elverir ki, düşmesin sineme nâr-ı ağıyâr.– diyerek, ümit ve şevk karışımı bir ruh hâletiyle, hep iz sürme devam eder.

Aslında aşk, ne ise odur; o, ne tam bir nâr, ne de nurdur. Nâr da, nur da, onun mızrabının dokunduğu tellerden yükselen birer nağme, birer çığlık, birer sevinç, birer hafakandır. Aşk, öyle paha biçilmez bir incidir ki, onun gerçek değerini bilenler de, ancak yine onun pazarında elli defa cevahir peylemiş sarraflar olabilir; “Cevahir kadrini cevher-fürûşân olmayan bilmez.” (M. Lütfi) Evet, aşkı, tatmayan bilemez.. bilenlerin çoğu da söylemez veya söyleyemez.. söyleseler de, onu âşık olmayanlar anlayamaz.

⁵ Rahmân sûresi, 55/26-27.

Kaderin âşığa belirlediği çerçevede, âşıktaki sadece sevgiliye duyulan aşk u iştiyakın helecanları vardır. O atlasta her renk sevgiliden bir tenezzül işareti, her hat, her nokta bir sonsuzluk remzi, her motif de bir vuslat çağrısıdır. Âşık, kaderinin çehresine her temâşâ edişinde: “Allah’ım, gönlümü yarattığın ve aşkı var ettiğin için Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Yıllar ve yıllar boyu Mecnun gibi hep iz sürsem ve tecellî pususuna yatsam –uzaklığım, konumum itibarıyla bana ait bir nakîse– işte böyle bir uzaklığı derinden hissedip, hep vuslat diyerek vadi vadi dolaşsam.. varlığın çehresine saçtığın güzelliklerle yer yer tanışsam; canlı-cansız her nesnede, “*Bu da, O’nun ışığının gölgesi.*” deyip, “*Her şeyi tûtiya gibi koklayarak yüzüme-gözüme sürsem.*” der; her his ve her duygusuyla, ayrı ayrı fakat tek ufuklu olarak O’nu benliğinin her parçasında duymak için çırpınır durur. Aslında, böyle davranmayınca da, o ak sevdanın hakkı verilemez ya..

*“Cemalini nice yüzden görem diyen dilber,
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek..” (Anonim)*

Bu öldüren sevdanın hakkını verebilmek için âşık, sürekli gönül yamaçlarında O’nu izler; O’na ait saydığı her ses, her renk, her görüntü arkasından koşar durur; kâh sekerek, kâh emekleyerek, kâh uçarak; ama her menzilde gönül kulaklarıyla O’ndan bir “hoşâmedî” alarak, mecnunların iz sürdüğü gibi, gözlerini gönlünün emrine verir.. ve mesafelerin amansızlığına rağmen, en aşkın düşüncelerle ve bütün iç ve dış duygularını yolda bulunma hislerine bağlayarak, ruh atlasındaki vuslata koşar. O, bir ölçüde aşk u vuslatı beraber yaşadığından, her menzili ayrı bir vuslat koyu gibi tasavvur eder ve bir gün bu kutlu yolculuğun biteceğinden korkarak tir tir titrer. “Ne aşk bitsin ne ümit, ne de vuslat arzusu.. eğer bir gün mukadder olan vuslat bütün bunları alıp götürecekse, o da olmasın.” der.

Âşığa göre hoş olan, âşık olmak, aşk yolunda bulunmak, vuslat emare ve işaretleriyle yaşamak ve bu duygu tufanını sonsuza kadar sürdürmektir. Evet, cayır cayır aşkla yanmak, her vuslat avansıyla tutuşup alevlenmek; alevlenirken de, “mükâfatı aşkın kendisi” deyip, sadece onunla yetinmek; işte gerçek aşk! “*Bak şu gedânın hâline / Bende olmuş zülfün teline / Parmağım aşkın balına / Bandıkça bandım, bir su ver!*” (Gedâî)

Zaten bu çerçevede olmayan aşka da aşk denmez ya! O, sadece aşkın dedikodusudur. Aşk, aşk sözünün edildiği yerlerde aranmamalı. O, alevin korla yer değiştirip durduğu yerlerde aranmalıdır. Zira aşk, ya içten içe sahibini yakan gizli bir kor veya tahammül-fersâ bir hâldir ki, gönüle düşünce, alevi her yanda hissedilir. Bu öyle bir alevdir ki, fitili de, yine onun gizliliğine emanettir. Sır urbalarını atıp âlüfteleşen söze sermaye, felsefeye malzeme olan aşk, aşk değildir; o, aşkın ölgün bir resmidir. Gazellere dökülen, bestelerin emrine giren ve onlara kul-köle olan aşka ait mırıltılar, sadece onun birer aks-i sadâsı ve kitaplarda anlatılanlar da, birer kaba tarifidir. Onu gönül evinde gizli tutmasını bilenler: “*Âşığım der isen, belâ-yı aşktan âh eyleme / Âh edip, âhından ağyârı âgâh eyleme!*” (Meçhul) der; içlerindeki bu fırtınayı kendilerinden bile gizlemeye çalışırlar; evet aşk, insan gönlünde ona ait her şeyi yakıp kavuran “lâ mekânî” öyle bir ateştir ki, ona, bu hâliyle ne semavî diyebiliriz, ne de arzî. Semavî olan iştihak bir Cennet sevdası ise, âşık, ona gönül bağlamayı Sevgiliye vefasızlık sayar; arzî olana gelince, onun hiç mi hiç alâkası yoktur. Tahtını cismaniyet üstüne kurmuş, bütün oyunları göze cilve mecazî aşk, liyakat ve talep dengesi açısından aşk mesleğinde hilâbe (alış-verişte aldanma) sayılmıştır.

Gerçek aşk, fitili sonsuzun çerağından tutuşturulmuş, arzı da semayı da, doğuyu da batıyı da aşkın, zaman-mekân üstü, lâhûtî öyle bir ışık veya kordur ki, tecellîsi nur, içi buğu

buğu huzur ve çevresi de, Sevgili kokusuyla buhur buhurdur. Evet, aşk ateşiyle tutuşmuş yanan bir gönül, sürekli bir buhurdanlık gibi tüter ve âşğın iç dünyasının her yanına sevgilinin kokusunu duyurur; tabîî, sırdan anlayan çevredeki sırdaşlara da. O, yer yer kendi içinden: “*Sefine-i kalbime alevli bir kor attın ey dost / Bülend âvâz ile dersin, bakın deryada yangın var!*” (Sûzî) der ve bu iç çığlıklarla nefes almaya çalışır; zaman zaman da: “*Ey sâkî, aşkın oduna yandıkça yandım, bir su ver;/Parmağım aşkın balına bandıkça bandım, bir su ver!*” (Gedâî) sözleriyle âh u efgânını gönül tellerinde seslendirir. Ve vuslat çağrılarını inler; inler ama, hiçbir zaman da canını aşka adamadan geri kalmaz. Zira, gerçek âşğın nazarında aşktan başka her şey bir abes, aşk çığlıklarının dışındaki her feryat da mânâsız bir sestir.

Aşk, mekânda mekânsızlığın, zamanda zamansızlığın en doğru şahididir. O, gökler ötesinden insanın kalbine salınmış ateşten bir zincir, bu zincirle bend olmuş kimseler de, aşkın azat kabul etmez bendeleridir. Yansalar da, o zincirle bend olmuş olarak yanarlar ve öleceklerinde de yine aşk oltasında ölmeyi düşlerler. Onlar, aşksız yaşamayı ömürden saymaz; aşksız geçen günleri de, heva ve heves rüzgârlarıyla savrulan hazan yaprakları gibi görürler. Aslında âşik öyle bir canla içli-dışlı olmuştur ki, gün gelir, baharlar hazana teslim olur. Renkler, siyahlara bürünür, ölüm türküleri söylemeye durur. Gençlikler iki büklüm olup gider, yaşlıların peykelerine oturur.. bütün güzellikler, tıpkı duvarlardaki tablolar gibi matlaşarak, birer hatıra çerçevesine dönüşür, ama o can, bütün canlara can katar.. hazanı alevden renklerle tutuşturur.. yaşlılığa karşı gençlik iksiri ve çürüyüp giden canlara da hayat olur.

Gerçek aşk, sadakat enginliğiyle derinliğini bulan aşktır. Henüz sadakat ufkuna ulaşamamış bir aşk, içi her türlü zenginliklerle dolup taşan bir mağazanın umumî muhtevasını iyi bir vitrinle sergilemeye benzetilecek olursa, sadakatle oturaklaşmış bir aşka da, nâmütenâhî zenginliğine rağmen vitrinleri

kapalı bir hazine nazarıyla bakabiliriz. Evet, sadakatle derinleşmemiş aşk, içindeki kaynamaları dışa taşan köpüklü bir derya, sadakatle gerçek derinliğine ulaşmış aşk ise, içinde renklerin, seslerin eriyip gittiği bir umman gibidir. O ummanın derinliklerinde ne renge rastlanır, ne dalgalarla karşılaşılır, ne de bir homurtu işitilir. O, derinliği kadar sessiz, zenginliği kadar da renksiz –bu, bütün renkleri birden ihtiva eden bir renksizliktir– ihtişamı ölçüsünde de gürültü ve şovdan uzaktır.

Bu nokta, aynı zamanda “hüsn”ün eksiksiz aşka, aşkın da huy, tabiat ve sorumluluk duygusuna dönüşmesi noktasıdır ki, bu noktada, bir taraftan, varlıktaki iç içe âhenk, iç içe mânâ ve iç içe güzellikler his, şuur ve idrakin hassas imbiklerinden geçe geçe, kalbin kadirşinas değerlendirmelerine bağlanarak aşka, iştiyaka, cezbeye, incizaba mecralar hâline gelir; diğer taraftan da, bu güçlü alâkalarla âşık gider, bütün benliği ile mâşuka bağlanır ve onun emrine girer. Hz. Mevlâna, bu hissi ifade sadedinde:

“Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum, kul oldum..
Kullar, hürriyete kavuşunca sevinir ve mesrur olur;
Ben, Sana kul olduğumdan dolayı şâd ve mesrurum.” der.

İmanını mârifetle bezeyemeyen, yol yorgunluğundan kurtulamaz. Mârifetini aşk u muhabbetle derinleştiremeyen, formalitelerin ağında can çekişir durur. Aşk ve muhabbeti Sevgiliye ulaşma yolunda kulluğa bağlamayanlar da, sadakatlerini ifade etmiş sayılmazlar. Bu mülâhazalarımızı, aşkta zirve, ibadet ü taatte şahika büyük kadın, **Râbiatü'l-Adeviyye**'nin sözleriyle noktalayıp, konuyu bağlayalım:

“‘Allah’ı sevdim’ diyorsun; sonra da, O’na isyan ediyorsun. Yemin ederim ki, bu anlaşılması zor, tuhaf bir tavır. Eğer sen gerçekten O’nu sevseydin, O’na itaat ederdin; zira seven, sevdiğine kul-köle olur ve itaat eder.”⁶

⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 69/118; Aliyyülkârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ* 9/214.

Dar Bir Açıdan Şiir

Şiir gönül, his ve duyguların diliyle, insan gerçeği ve özünün; onun aşk, heyecan, tasa, keder ve sevinçlerinin; varlık ve ötesini duyuş, sezış ve değerlendirmelerinin açık-kapalı, doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla sesi, sözü ve ifadesidir. Değişik bir zaviyeden ona, gönlün, eşya ve hâdiseleri kendince duyması; hissin, kendince yorumlaması; insan ve kâinatın, perde önü, perde arkası itibarıyla vicdan vasıtasıyla hususî değerlendirilmesi; şuur ve idrakin de, kendi gerçek fonksiyonlarına rağmen, bu duyuş, sezış ve değerlendirmeleri, bazen şöyle-böyle vâkı' a uygunluk içinde, bazen de hayal ve tasavvurların yedeğinde yorumlayıp seslendirmesi de diyebiliriz. Herkesin vicdan ufku, gönül enginliği, his zenginliği farklı farklı olduğundan; duygu, düşünce derinliği, varlık ve hâdiselere bakış zaviyesi, duyup hissettiklerini yorumlaması, üslûbu, sözü ve nağmelerinin de farklı farklı olacağı tabiidir.

Evet, eğer bazı kimseler varlığın perde arkasından habersiz, bazıları vicdanın dilini anlamıyor, bazıları akılları gözlerine inmiş de maddeden başka bir şey göremiyor, bazıları da kendi iç âlemlerinin cahili ise, öylelerinin, anlamlı-anlamsız pek çok ses ve sözünün olacağı açıktır. Zira, bu gruplardan herhangi birine dahil olan bir fert, kendi iç âlemindeki ihsaslarını söyleyecek, vicdanında oluşup tasavvur ve tahayyüllerine yayılan, sonra hususî şekilde gelip onun duygularına

vuran –bu hususta değişik inanç, kanaat ve kültürlerin tesiri büyüktür– iç resim ve tasarılarını dile getirecektir ki, bu da, tek bir nesne, tek bir mânâ, tek bir mazmunun pek çok şekillerde resimlendirilmesi demektir.

Evet, eğer bir şair, bile bile kendi inanç, kanaat, düşünce ve bakış zaviyesine ters fanteziler peşinde koşmuyorsa o, bir şey yazmak, bir şey söylemek için ağızını her açtığında kendi iç dünyasını ortaya koyar ve kendi duygularını, kendi düşüncelerini, kendi inançlarını, kendi kanaatlerini söyler. Aslında, diğer bütün sanat dalları adına da aynı şeyleri ifade etmek mümkündür.

Bu itibarla da diyebiliriz ki, şiirin esası ‘kelâm-ı nefis’ye dayanır ve kendi sesiyle terennüm edildiği yerde o, tamamen insanın gönlü ve duygularıdır; bundan dolayı, onun dışarıya vuruşu da farklı farklıdır.

Bu dışarıya vuruş bazen, dizi dizi sözler, bazen birkaç damla hikmet, bazen köpüren bir sevinç veya simsiyah bir keder, bazen bir demet aşk u şevk, bazen doludizgin bir hamaset, bazen buruksu bir gurbet, bazen pürneşe bir vuslat, bazen de bunların birkaçını birden aksettiren çok renkli beyanlarla olabilir. Ne olursa olsun şiirde esas; mazmun, mânâ ve mefhumların önce insanın iç derinliklerinde buğu buğu buharlaşıp ‘çiy’ noktasına ulaşması, sonra da dupduru yağmur damlacıkları gibi sözcükler hâlinde sayfaların bağrına dökülmesidir. Aksine, insanın gönlünde doğup bulutlar gibi yükselerek semavileşmeyen mazmun ve mefhumlardan meydana getirilmiş nazımlar şiir değil, yapmacık sözlerdir ve her biri birer iç ‘çelişki’ ifadesidir. Evet, vicdanın sesi olarak insanın ruhunda şekillenmeyen sesler, sözler, çok süslü ve sanatlı da olsalar, hatta zâhirî derinlikleriyle başları da döndürseler, yine kof sayılırlar.

Mükemmel bir şiirin mükemmeliyeti, dile-dudağa hatta dimağa bağlı yanlarıyla değil; gönlün sesi, vicdanın nağmeleri

ve şairin inanç, kanaat, düşünce ufku ve yorumlarının akisleri olması itibarıyladır. İyi bir şair, sözlerini dil ufku itibarıyla değil, iç duygu, seziş, aşk, heyecan ve yorumlamalar olarak ortaya koyar.. evet o, açık-kapalı kendi iç derinliklerine tercüman olabildiği ölçüde samimî, duygu ve düşüncelerini ifade de tenakuzdan (çelişki) uzak ve riyasızdır. Her tasavvur ve tahayyülünü vicdanî tecessüs ve tefahhuslarına bağlayan böyle biri, duygu, düşünce ve sezilerini seslendirmede –bazen kısmî farklılaşmalar söz konusu olsa da– üslûbunda her zaman bir temâdî içindedir; tizinde de pesinde de hemen her zaman aynı makamın kurallarına göre hareket eder ve bir mânâda hep aynı notaya bağımlı kalır.

Aslında şiir, vicdanın takdir, tesvid ve tebyizlerinden çıkan bir sözdür, dil değil; ama o, dil için önemli bir neşv ü nema zemini teşkil eder. Bazen ifade açısından müphem, muğlak bir hâl aldığı da olabilir; ne var ki o, söz olarak hemen her zaman açıklardan açıktır ve muhteva zenginliğiyle de zaman üstüdür.

Şiir; insan, kâinat ve Yaratıcı'dan bir kelâm, bir tasavvuf, bir felsefe gibi bahsetmez; o, tıpkı rüyalarda olduğu gibi, mânâları, mazmunları berzahî levhalar ve motifler şeklinde resimlendirir. Tabirini de değişik takdirlerin yorumlamalarındaki genişliğe bırakır. Bir şairin herhangi bir nesne hakkındaki tasavvur, tahayyül ve yorumları, başkalarının aynı varlık hakkındaki mütalaalarına uysun-uymasın, referans çerçevesi onun kendi ihsaslarıdır ve o, duygularını hep böyle bir 'algılama'ya bağlı olarak diline ve kalemine fısıldar. Bir şair için söz konusu olan bu iç ihsas, değerlendirme ve ifade, şiirin tahlilcisi ve yorumcusu için de bahis mevzuudur. Sözlerin enginlik ve esnekliği yorumcunun düşünce, kanaat, kültür farklılığına bağlı esneticiliğiyle farklı bir sese ve söze dönüşebilir; dönüşmüştür de. Pek çok insan ve düşüncenin, birbirine zıt belli çevrelerce, farklı yorumlarla birer kudsî me'haz gibi değerlendirilmesi bunun açık örneklerindedir. Bu itibarla da

diyebiliriz ki, yazdığı bir şiirde şair kendini, kendi iç dünyasını ifade ettiği gibi, bir mânâda, yorumcu ve tahlilcinin de önemli bir referansı, yine kendi düşüncesi, kendi kanaatleri ve kendi kültürüdür. Bu, herkes için her zaman böyle olmasa da, çoğunlukla böyle olduğunda şüphe yoktur.

Aslında bunun böyle olmasının da yadırganmaması lâzımdır; yadırganması bir yana, eğer sözün iffeti, ismeti, şerefi, gönlün sesi soluğu olmasıyla mebsuten mütenasip (doğru orantılı) ise –ki öyledir– böyle olması makbul ve yararlı bile görülebilir. Zira şiir; gönül, his ve duyguların diliyle insanın kendini, varlığı, varlık ötesini ve ihsaslarını anlatmasının bir diğer unvanıdır.. ve bu, aynı zamanda hakikî şiirin önemli bir yanını ifade eder. Onun en az bunun kadar ehemmiyetli diğer yanına gelince, o da; gönül ve duygulardan kopup gelen bu seslerin, insanı, aşk ve güzellik konularında nefsanî ve cismanî gayyalara çekmemesi; hakikatleri ifade adına bâtili tasvir ederek zihinleri kirletmemesi; fantezilere girerek ya da hep garip şeyleri takip ederek ve ele aldığı konuları abartarak, okuyucu, dinleyici avlamaya kalkışmaması; düşündürücü görünme mülâhazasıyla her mevzuda sun'î iğlâk ve iphamlarla konuları anlaşılmasız hâle getirmemesi... gibi hususlardır. İyi bir şiirde söz, güzellikte tecrit endamlı; aşk da bütün güzelliklerin temel kaynağına duyulan iştihak esintili olmalı; ayrıca, varlığın yorumlanmasında da, her nesneyi harika bir sanat eseri olarak görüp, gerçek sahibine bağlayıcı bir üslûp takip edilmelidir ki; bunları, şiirin iffet, ismet ve hususiyetinin ana unsurları kabul edebiliriz.

Dille münasebeti yalan, mübalâğa, bâtili tasvir; hayalle alâkası, fışk, müstehcenlik tasviri ve şehevî hisleri şahlandıran resimler; şuur ve idrakte irtibatı da çarpık ideolojilere zangoçluk yapmak olan bir şiir, şiir değildir. Şiir adına böyle kirli bir üslûpla ortaya konan söz dizileri, ister hakikatin sırf deneme ve gözleme yoluyla elde edilebileceğine inanan

felsefî akımla (pozitivizm) şöyle-böyle irtibatlandırılın; ister, her şeyin akılla izah edilip kavranabileceğini düşünen felsefî sisteme (rasyonalizm) bağlansın; ister, her şeyi hayal ve hasasiyette gören sanat telakkisine (romantizm) dayandırılın; ister, bütün mülâhazaları koyu bir tabiatperestlik anlayışı (natüralizm) üzerine temellendirsin; ister, aklın zâhirî nazarında eksik-gedik her şeyi olduğu gibi tasvir etmeyi esas alan cereyan (realizm) üzerine oturtulsun; ister, gerçeküstüçülük (sürrealizm) gibi telakkilerle merak-âver bir yol izlensin; ister, fikir dışında objektif hiçbir şey olmadığını ileri süren sanat akımının (idealizm) sesi-soluğu olma yolu takip edilsin; ister, tabiat şekillerini olduğu gibi tasvir yerine, her şeyde hendesî yaklaşımı esas alan düşünce (kübizm) eksenine bağlı kalınsın ve isterse daha başka cereyanlar çizgisinde veya onların yakınındaki farklı mülâhazaların güdümünde kalınsın, gerçek şiir, insan duygularının ihsası; gönüllerin kendilerine mahsus sesi; insan-kâinat-Allah arasındaki münasebetin –açık, kapalı– güftesi, bestesi, mûsikîsi; seradan Süreyya’ya ihata edebildiğimiz hakikatlerin, onları ayrı ayrı işaretleyen birer gölgesi; eşyanın duygularımıza, düşüncelerimize akseden izdüşümünün sözcük çerçevesi bir fotoğrafı; aşklarımızın, heyecanlarımızın değişik tellerden kalbî birer nağmesi; iman, ümit, azim, güzellik, aşk, vuslat ve iştiyaklarımızın da bir güldestesisidir.

Bu mülâhazalar, referansları sağlam olan şiire ait hususiyetlerdir ve herhangi bir abartı da söz konusu değildir. Kur’ân, gerçek kaynağını bulup ona bağlanamamış bir şairi, dolayısıyla da böyle bir şairin şiirini, “*Şairlere gelince, onların arkasına sadece sapkınlar ve çapkınlar takılırlar. Görmez misin, onların değişik vadilerde –hakikî şiirin esasları üzerine temellendirilememiş; yukarıda işaret edip geçtiğimiz farklı cereyanların zâhirine takılıp kalma kastedilmiş olabilir. O dönemde bu cereyanların henüz ortaya çıkmamış olması çok da önemli değildir– onların şaşkın şaşkın dolaşıp durduklarını*

ve yapmadıkları şeyleri söyleyegeldiklerini”⁷ ifade eder ve kendi referans çerçevesine oturmamış bu kabîl kopuk şiirde nefsanî duyguların, hevâ ve heveslerin şahlandırıldığını, şahlandırılabilceğini vurgular ve ardından da; “Ancak iman edip iyi amel işleyenler ve her vesileyi değerlendirip Allah’ı çokça anan (şairleri)”⁸ müstesna tutarak, kendi referans çerçevesinde söz söyleyen şiir üstadlarını âdeta takdirlerle, tebçillerle dile getirir.

Evet, işte bu mânâda şiir, söz cevherlerinden tanzim edilmiş öyle bir beyan atlası ve kalbin en hassas telleriyle seslendirilmiş öyle sihirli bir bestedir ki; o beyana sahip olan biri kendini herkese dinletebilir ve o beste ile de herkesi teshir edebilir. Bu ölçüdeki bir şiir, tonunu tam bulup da yankılandığı zaman, en muhteşem beyanlar ona el-pençe divan durur ve saygı murâkabesine girerler.

Aşk lügatinde en birinci makam şiire aittir. Şiirin kanatlarıyla, herkes tarafından duyulma ufkuna yükselen sözler, bütün hudutları aşarak her bucakta uçabilir; her milletle konuşabilir ve her gönüle bir gül uzatabilirler. Bugüne kadar nice parlak dimağlardan fıskırıp taşan beyan çağlayanları olmuştur ki, zamanla renk atmış, matlaşmış birer silik tabloya, ya da sığlaşan birer akıntıya dönüşerek, seyircisi ve talibi olmayan ülfet mağdurları hâline gelmişlerdir. Kendi öz ve esasları üzerine oturmuş sağlam bir şiire gelince o; her zaman tazeliğini, canlılığını korumuş ve söz sultanlığını hep sürdürmüştür. Hele bir de bu şiir, ruh ve mânâ âlemlerine açıksa, işte bu kabîl sözler, kim bilir belki de yükselerek gidip, ruhanîlerin vird-i zebanı olmuştur...

Bazen, en iyi şiirler bile kendiliklerinden güzelliklerini tam gösteremeyebilirler; bu, o beyan âbideleri için bir tâli’sizlik

⁷ Suarâ sûresi, 26/224-226.

⁸ Suarâ sûresi, 26/227.

demektir. Ama uzun zaman böyle bir tâli'sizliğin sürüp gitmesi de kat'iyen söz konusu değildir; zira bugün olmasa da yarın bir kısım söz sarrafları onları mutlaka duyacak, tanıyacak ve değerlerini ortaya çıkaracaktır. Evet, günümüzde olduğu gibi şiirin bazen, kitlelerin alâka göstermediği değersiz bir meta durumuna düştüğü çok olmuştur; ne var ki, bu alâkasızlık hiçbir zaman uzun sürmemiş; cevahir kadrini bilen söz üstadlarınca hemen kendi özülüyle yeniden taçlandırılıp beyan saltanatının tahtına oturtularak, onlara biat izharıyla âdeta bir tazim kazası yapılmıştır.

Aslında şiir, hemen her zaman, toplumların duygu, düşünce, millî kimlik ve kültürleri adına sürekli başvurageldikleri arşivleri olmuş ve tarihî değişik dönemleri birbirine bağlamada bir "hayt-ı vuslat" vazifesi görmüştür. Bir dönemde geçmişinden kopanlar, onda yeniden kendilerini bulmuş, kendilerini duymuş, kendilerini yaşamış ve onunla tarihlerini bir bütünlük içinde görebilmişlerdir.

Şiir, bazen en belîğ hutbelerden daha belîğ bir beyan hâlini alır ve en keskin kılıçlardan daha keskin bir silah gibi ürpertici olur ki; tam nağmesini bulup gönlün heyecanlarına tercüman olabilmiş böyle bir şiir ne zaman sesini yükseltse, söz kıyafetindeki bütün perişan ve savruk kelime yığınları saklanacak kuytu yer aramaya başlar, hicap sessizliğine gömülür; böyle bir şiir kılıcı ne zaman kınından sıyrılırsa, otağlarını boşluğa kurmuş bütün sahte söz sultanları halvete çekilir ve inkisar murâkabesi yaşarlar.

Muhtevalı, mânâlı ve güçlü şiiri, Söz Sultanı ve İnsanlığın İftihar Tablosu da her zaman başvurulacak bir hikmet kaynağı olarak görür ve gösterir; görür ve gösterir de, içinde mâlâyânî söz ve lakırdıya cevaz verilmeyen "Cennetü'l-Firdevs" in izdüşümü diyebileceğimiz mescidinde, şiir irâd etmesi için Hassan b. Sâbit'e kürsü kurdurur; sonra da "Allah'ım, onu

Mukaddes Ruh'la teyit eyle!"⁹ der, ona duada bulunur. Siz buna, kaba ilhad düşüncesine karşı şiirin elmas kılıcıyla mücadelenin tesirini vurgulama da diyebilirsiniz.

Şiir kendi rengini koruduğu sürece, ondan daha taze, daha canlı ve hiç ihtiyarlamayan bir güzel göstermek mümkün değildir. Gerçi, şiirin özel bir rengi yoktur ama; onun her renkten bazı çizgiler taşıdığı da bir gerçektir. Harfler, kelimeler şiir mektebinde birer talebe, şiir kışlasında birer asker hâlini alınca, sözün ulaşamadığı irfan ufku ve beyan leşkerinin fethetmediği hiçbir kale kalmaz.

Aslında varlık, bir baştan bir başa tekvînî emirler çerçevesinde âdeta iç içe bir şiir gibi nazmedilmiştir. Kendi dinamikleriyle sağlam bir ses ve söz hâline gelmiş şiire gelince o da, bu manzumenin kelâm cihetiyle pek çok telden seslendirilmesi demektir. Bu itibarla da şairleri, varlık, varlık ötesi mânâ ve muhtevanın bülbülleri sayabiliriz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Şiir O'na yaraşmaz."¹⁰ fermanı gereğince, hissin, duyguların, ihsasların değil, saf ilâhî hakikatlerin aksettiricisi ve tercümanıdır. Evet, O şair olmadığı gibi, Kur'ân da şiir değildir; ancak o Beyan Sultanı, bütün söz erlerinin en güçlü üstadı; Kur'ân da, "mülhemûn" olan şairlerin en rengin, en zengin kaynaklarındandır. Nebiler, insan-kâinat-Allah'la alâkalı münasebetlerin özünü herkesin anlayabileceği bir dille ifade eder ve Cenâb-ı Hakk'a kullukta insanlara rehberlikte bulunurlar; dünya ve ahiret saadeti adına bir rehberlik. Şairler ise, kendi şuur, kendi idrak, kendi ufuk, kendi mizaç ve meşreplerine göre, gönül, his ve duyguların diliyle bu gerçekleri ya da onlara bağlı diğer tâlî hususları yeni bir üslûpla açar, yorumlar ve seslendirirler.

Hakikî şiir, ilham ağaçlarının dallarında Cennet çiçekleri gibi gelişen öyle bir meyvedir ki; o meyveyi derececek olanın

⁹ Buhârî, *salât* 68; Müslim, *fedâilü's-sahabe* 151-152.

¹⁰ Yâsin sûresi, 36/69.

niyet ve düşüncelerine göre, derilenlerin yerlerinde benzerleri oluşur. Derken, hep bir farklılaşma ve temâdî içinde bu büyü sürer gider. Öyle ki, şiir ağacına uzanan eller her defasında ondan bir şeyler koparır; koparır ama, koparılanlar hep misliyet çerçevesinde kalır.. evet, ne duyulup hissedilenlerde, ne de yeni tomurcuklarda ayniyet kat'iyen söz konusu değildir. Zira ona, gerçek rengini, tadını, şivesini duygular, düşünceler, niyetler, bakış zaviyeleri ve kültürler kazandırır. Evet şiir, şuur ve idrak potalarında kaynatılan bir düşünce ve dil enstrümanlarıyla seslendirilen bir nağmedir ama, ona gerçek derinliğini kazandıran ve hakikî rengini veren, şairin inanç, kanaat, kültür ve düşünce ufkudur. Potasında kaynaya kaynaya tam kıvama gelmiş bir söz; inanç, kanaat ve kültürle de kanatlanmışsa, artık o aşkınlaşmış ve ruhanîlerin muhaverelelerindeki derinliğe ulaşarak bir hikmet çağlayanı hâline gelmiştir ki, uğradığı her yerde bir büyü tesiri icra eder. İfade edeceği nükteyi yakalayıp da sesini yükselttiğinde, sözden anlayanların ruhlarında sûr sesi gibi yankılanır.

Gayesiz, ruhsuz, nesezsiz silik sözlerin bir zift gibi ufku-muzu kararttığı günümüzde, hakikî şiire ne kadar susadığımız açıktır; ama ben, o susuzluğu bile resmetmekten âciz olduğumu itiraf etmeliyim. Zaten böyle bir makaleciğin istiab haddi de o kadarını kaldırmaz/kaldıramaz.

Dar Bir Çerçevde Kadın

İç donanımı itibarıyla kadın bir şefkat âbidesidir; şefkati de yaratılış ve tabiatından kaynaklanmaktadır. Bu nezih tabiat, yanlış müdahalelerle kirletilmemişse, hep şefkat düşünür, şefkat söyler; şefkatle oturur-kalkar; bir ömür boyu çevresindekileri şefkatle süzer ve herkese kadeh kadeh şefkat içirir. Herkesi şefkatle kucaklayıp herkese şefkat içirdiği aynı anda, inceliğinin ve içtenliğinin gereği olarak da sürekli ızdırapla yutkunur durur. Bir tül gibi titrer etrafındaki herkesin üzerine, anne-babasına, kardeşlerine, arkadaşlarına ve bütün yakınlarına; tabii mevsimi gelince eşine, evlâtlarına. Paylaşırken onlarla zevki, lezzeti, neş'eyi, güller gibi açar ve çevresine gülücükler yağdırır. Görünce de onlarda tasayı, kederi, yapraklar gibi sararır-solar ve hüznle inler.

Her zaman güzel şeyler görmek, güzellerle içli dışlı olmak ister; ne var ki, bazen umduklarını bulur, bazen de bulamaz. Bazen, çevresinde rüzgâr hep zorlu eser ve sarsar onun dil bağladığı her şeyi, işte o zaman inler dolaşır dolaştığı her yerde. Hafakanlarla köpürür durur ve içten içe gözyaşlarıyla soluklanır. Bazen de, ufkunda tüllenen güzelliklerle tıpkı çocuklar gibi sevinir ve herkese kâse kâse neş'eler sunar.

Ruh ufku itibarıyla eşini bulmuş ve çocuklarıyla susuzluğunu giderebilmiş bir kadının, Cennet hurilerinden ve böyle birinin çevresinde örgülenmiş yuvanın da Firdevs'ten farkı yoktur. Her hâlde böyle bir Cennetliğin gölgesinde şefkat

yudumlaya yudumlaya yetişen çocukların da ruhanîlerden farkı olmayacaktır; evet böyle bir yuvada neş'et etme bah-tiyarlığına ermiş bir fert, başı Firdevslere ermiş gibi ötelerin neş'esiyle yaşar ve çevresine tebessümler yağdırır durur.

Böyle bir yuvada, tenler ve cesetler ayrı ayrı görünse de, herkese ve her şeye hükmeden can bir tanedir. Her zaman ka-dından fışkırıp bütün bir yuvayı saran bu can, mânen bir bü-yü, bir ruh gibi her zaman herkesin üzerinde kendini hissettirir ve âdeta onları bir yerlere yönlendirir. Kalb ufkunu karartma-mış ve ruhunun önü açık mübarek bir kadın, aile sistemi için-de tıpkı bir Kutup Yıldızı gibidir; hep yerinde durur, kendi et-rafında döner; sistemin diğer üyeleri ise, varlıklarını her zaman onun çevresinde şekillendirir ve ona bağlılık içinde hedefleri-ne yürürler; evet, herkesin yuva ile münasebeti muvakkat, sı-nırlı ve izafidir. Kadın ise, başka bir işi olsun olmasın, içinde şefkat, merhamet, sevgi macununun kaynayıp durduğu mut-fağıyla sürekli evinin orta yerinde dimdik ayakta durmakta ve duygularımıza neler ve neler pişirip sunmaktadır..!

Duygu ve düşünce dünyasıyla sonsuza tam yönelmiş bir kadın, hiçbir mürşid ve hiçbir muallimin duyuramayacağı şeyleri duyurur ruhlarımıza ve gönüllerimizi, zamanın soldu-ramayacağı, kimsenin silemeyeceği en enfes mânâların en nefis hatlarıyla süsler; derken şuuraltı donanımımızla bizi da-ha sonraki hayatımızda, dünyaları peyleyebileceğimiz ne po-tansiyel zenginliklere ulaştırır! Biz hemen her zaman böyle yetkin “insan-ı kâmile” bir kadının huzurunda, ruhlarımıza ötelerin merhamet, şefkat ve şiirinin döküldüğünü duyar gibi olur ve içimizin derinliklerinde hep uhrevîleşmenin neşvesiyle nefes alır-veririz.

Bize göre kadın, hususiyle de analık buuduyla, semalar kadar derin ve gönlünde göklerin yıldızları kadar duygula-rın, düşüncelerin köpürüp durduğu bir his ve merhamet yu-mağıdır. O her zaman, acı-tatlı tâli'yle uyumlu, sevinçleriyle-kederleriyle barışık, neş'eyle-tasayla iç içe, kine-nefrete kapalı,

her hâliyle ihya ve imar peşinde ve yeryüzünde ilâhî hilâfetin en saf mayası, insanî inceliğin de âdeti bir özü ve usaresidir. Bilhassa, inancı ve sonsuzluk düşüncesiyle gönül kapılarını ebediyetlere aralamış bahtiyar bir kadın; madde ve mânânın, cisim ve ruhun birleşik âlemi diyebileceğimiz sihirli bir noktada, tasavvurlar üstü öylesine parlak bir konuma mâliktir ki, bunun ötesinde ona vereceğimiz en yüksek pâyeler ve makamlar dahi onun güneşler gibi parıldayan gerçek değerleri yanında –yeri, konumu ve mazhariyetleri adına mübalâğalara girilerek hakikî hâline gölge düşürüldüğü için– sönük birer mum mesabesinde kalırlar.

Bizim düşünce dünyamız ve değerler atlasımızda kadın, hilkat hâdisesinin en önemli rengi, insanlık âleminin en bereketli ve sihirli rüknü, evlerimizde Cennet güzelliklerinin kursesiz bir izdüşümü, varlık ve bekâmızın da en sağlam teminatıdır. O yaratılmadan önce Âdem Nebi yalnız, eko-sistem ruhsuz, mutasavvar insanoğlu inkıraza teslim, yuva ağaç kovuğundan farksız bir in ve insan da kendi ömür fanusunun mahpusuydu. Onunla ikinci bir kutup oluştu ve kutuplar birbirine bağlandı. Varlık yeni ve farklı bir sesle, bir görüntüyle şenlendi, yaratılış tamamlanma vetiresine girdi ve yalnız insan da bir nev'e dönüşerek, kâinatın en ehemmiyetli bir unsuru hâline geldi; geldi ve eşine değerler üstü değer kazandı.

Gerçi kadın, fizyoloji ve psikoloji açısından farklı bir tabiata sahip ve ayrı özellikleri haizdir; ama bu, erkeğin kadından üstün ya da kadının erkekten aşağı olması mânâsına gelmez. Kadını-erkeği havadaki azot ve oksijen şeklinde düşünecek olursak, her ikisi de hususî yerleri, konumları itibarıyla fevkalâde önemlidirler ve aynı ölçüde birbirlerine muhtaçtırlar. Havadaki unsurları birbiriyle mukayese ederek: “Azot daha kıymetlidir.” ya da “Oksijen daha faydalıdır.” mülâhazası ne ölçüde abes ise, kadın-erkek arasında bu türlü mukayeselelere girmek de o ölçüde bir münasebetsizliktir. Evet, kadın-erkek,

yaratılış ve dünyadaki misyonları açısından birbirlerinden farklıdır ve bir vâhidin birbirine muhtaç iki ayrı yüzü gibidirler.

“Zen merde, civan pîre, keman da tîrine muhtaç;
Eczâ-i cihan cümleten birbirine muhtaç.”

(Anonim)

Ama acaba kadın, dünyanın her yerinde ve her zaman bu ölçüdeki değerleriyle tanınabildi mi? Hiç zannetmiyorum; işte Muhterem Ş. Can’dan küçük alıntılarla bir kısım örnekler: Dünyanın bir bölümünde o, hiçbir zaman evlenme, miras ve diğer insanî hakların en küçüğüne dahi sahip olmadı. Herhangi bir hakka sahip olmak bir yana o, kasırgadan, ölümden, yılandan, zehirden daha zararlı bir yaratıktı. (Vedalar’daki onun fotoğrafından gördüklerimiz bunlar...) Bir başka zaviyeden aynı bölgede o, hislerine tâbi bir mahluk gibi görülüyor, kendisine bakılıp görülmemesi lâzım geldiği vurgulanıyor, bakıp görme mecburiyetinde kalınca da kendisiyle konuşulmaması, konuşulunca da uzakta durulması esas alınıyordu. (Ki Buda ile Amenda arasında geçen konuşmadan süzüp çıkardığımız resimde bunlar apaçık...)

Bir başka coğrafyada, erkek ailenin mutlak hâkimi, kızlarsa evlerde hizmetçi konumunda birer zavallı; hatta bazen babaları tarafından satılan birer esir gibidirler. Aslında onlar böyle bir muameleye müstahak idiler; zira kadın Âdem’i aldatmış ve onu kötülüğe sevk etmişti. Bu açıdan da o mutlak mel’un sayılmalıydı. (Bazı İsrail kaynakları itibarıyla kadın hakkında biçilen hüküm de bu çerçevede...)

Diğer bir dünyada ise, o insan sayılmıyor, kendisine isim verilmiyor; 1, 2, 3 diye hitap ediliyor, hatta bazen domuz gibi görülüyordu. (Bu mide bulandıran tablo da Eski Çin’den...)

Daha başka bir âlemden ise o, çocuk yapan bir makine ve orta malı değersiz bir meta idi. (Yunan ve Roma’ya ait bu yaklaşımda edebimize takılıp dışarıda kalan daha başka

mülâhazalar da var...) Şu sözler de, işte bu kültürün devâsâ düşünürlerine ait: “Kadın, Cehennem’in kapısıdır ve o bir maldır.” (Eflatun’un düşüncesi diye kayıtlı...) “Kadın yaratılış itibarıyla yarım kalmış bir erkektir.” (Bu da Aristo’ya ait.) “Kadın, erkekler büyük işler başarmasın diye yaratılmıştır. O yaratılmasaydı, erkekler tanrılaşabilirlerdi.” (Çiçero) Kadını aşağılayıcı benzer yaklaşımlar daha sonra da devam etmiştir. Sekizinci Henry dönemine kadar (1509-1547) kadın, Cennet’te ilk günahın işlenmesine sebebiyet verdiği için İncil’e el süremezdi. İşte bu atmosferde şu kabil mülâhazalar çok yaygındı: “Kadın –hâşâ– bir hilkat hatasıdır.” (“Yitirilmiş Cennet” yazarı Milton) Bir azizin ağzından dökülen şu sözlerse fevkalâde ürperticidir: “Eğer kadınlar ahirette cinsî duygularıyla dirilecek olurlarsa, korkarım orada da erkekleri baştan çıkarırlar.” (Dilerim bu, Saint Augustine’e bir isnad olsun.)

Modern çağlarda da kadını karalama hep aynı çizgide devam etmiştir: Nietzsche; “Kadınla konuşacağın zaman kırbacı eline almayı unutma!” diyerek, âdeta bir dünyanın düşüncesine tercüman oluyordu.

Leo Tolstoy, evlilikle alâkalı hatıra defterinde; “Evlendiğim için çok mutluyum. Yuva saadeti bir güneş gibi ruhumu aydınlatıyor.” diyordu ki, bunlar yerinde ve doğru sözlerdi. Ama bir süre sonra yazdığı bir romanında roman kahramanını: “A, sakın evlenme; eşin ortaya iyi bir eser koymanı engeller. Alâkalarını baskı altına alır ve seni aşağı ve sıradan bir varlık hâline getirir. O bayağı bir varlık olduğu için kocasının ruhunu da bayağılaştırıp alçaltmak ister.” şeklinde konuşturarak, kadınlar hakkında gerçekten ne düşündüğünü açıkça ortaya koymuştu.

İslâm’ın ilk zuhur ettiği Arap Yarımadası’nda Cahiliye dönemi itibarıyla durum aynıydı; kadının dünyaya gelişi de, büyümesi ve büyütülmesi de ve daha sonra evlenmesi de tamamen birer trajedydi. Kız çocukları bir taraftan ailenin

sırtında birer yük kabul edilir, diğer yandan da mevcudiyetleri birer ar vesilesi sayılarak, bazı bölgeler itibarıyla diri diri toprağa verilirlerdi.

Topyekün insanlığa ebedî var olmanın mesajlarıyla gelen İslâm, (Bu konu etrafındaki konuşmaların bir kitap hâline getirilebileceği vaadiyle şimdilik bu mevzuu icmalî bağlıyoruz.) toplum tarafından, kadının gasp edilmiş haklarını da istirdat ederek onu açıkça sıyanet altına alan ve bu hususta sağlam kurallar vaz'eden ilk dindir. Kur'ân; *“Erkeklerin kadınlar üzerinde bazı hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.”*¹¹ fermanıyla, herhangi bir yorumu meydan bırakmayacak şekilde bu gerçeği vurgular ve kadını yaratılış plânındaki konumuna yükseltir. Veda Hutbesi'nde İnsanlığın İftihar Tablosu: *“Size, kadınların hukukunu gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı öğütlerim, kadınlar size Allah'ın emanetidirler.”*¹² buyurur. Kadının, hemen bütün dünyada bir meta gibi alınıp-satıldığı o meş'um dönemde, onları saygı duyulacak bir konuma yükseltmek, kadınlık âlemi için önemli bir tarihî hâdisedir. Kur'ân ve Sünnet'te, kadının konumu ve hakları o kadar net ve açık vurgulanır ki, onun İslâm'la esaretten kurtulduğunu söylersek, mübalâğada bulunmuş olmayız.

Zaten, bütün bir insaf dünyası da, kadın konusunda böyle düşünmektedir. İslâm dünyasındaki yazarların pek çoğunun tanıyıp başvurduğu G. Demombyne: *“Kur'ân, kadın hakları konusunda şimdiki Avrupa kanunlarının getirdiği esaslardan daha müsait esaslar getirmiştir.”* der. Tanınmış bir diğer araştırmacı olan Stanley Lane-Poole ise: *“İslâmiyet'in kadın hakları konusunda yaptığı değişiklikleri hiçbir kanun vâzı yapamamıştır.”* diyerek, önemli bir itirafta bulunur. L. E. Obbald da aynı mülâhazaları paylaşma sadedinde: *“Kadınları esaretten kurtarıp, onlara mahrum edildikleri hakları iade ancak İslâmiyet'le gerçekleştirilebilmiştir.”* der ki, bir kadirşinaslık ifadesidir.

¹¹ Bakara sûresi, 2/228.

¹² Müslim, hac 147; Ebû Dâvûd, menâsik 55.

Evet, Allah kadını başka değil, erkeğe eş olarak yarattı. Âdem Havva'sız, Havva da Âdem'siz olamazdı. Bu ilk çift, hem Yaratıcı adına hem de varlık hesabına âyinedarlık ve tercümanlık gibi önemli bir vazife ile vazifelendirilmişlerdi.. iki ceset, bir ruh gibiydiler ve bir hakikatin ayrı ayrı iki yüzünü temsil ediyorlardı. Zamanla, kaba anlayış ve hoyrat düşünce bu birliği bozdu. Onun bozulmasıyla da hem aile düzeni hem de içtimaî nizam bozuldu.

Aslında, İbn Fârid'in da dediği gibi, kadının güzelliği de erkeğin güzelliği de, Güzeller Güzeli Yaratıcı'nın cemalinden birer parıltıydı. Bu iki hilkat harikasının, birbirlerini kendi konumlarında kabul edip el ele ve omuz omuza bulunmaları, onları olduklarının ötesinde ayrı bir güzelliğe ulaştırıyordu. Yaratılış plânıyla belirlenmiş bulunan çerçevenin dışındaki farklı yorumlar ve takdirler ise, onları çirkinleştiriyor, hoyratlaştırıyor.. ve bilhassa güzellik ve endamın en anlamlı yanı, "hiss-i mücerret" olması itibarıyla, Hak cemalinin çok buudlu bir aynası sayılan kadın, beşerî tabiatının kesif renkleriyle kendi kendini matlaştırıyor ve her şeyi cismaniyete bağlayarak o önemli âyinedarlık vazifesini daraltıyor ve âdeta bir fitne vesilesi hâline getiriyordu ki, ona fitne denmesi de bu özel tavrı itibarıyla olsa gerek.

Evet, kadın kendi derinliklerinin şuurunda olup ve kendi tabiatının sınırları içinde kaldığı sürece, varlığın özündeki güzellikleri aksettiren öyle mücellâ bir ayna hâline gelecektir ki, meşru çerçevede ona, doğru bakıp doğru düşünebilenler bir hamlede cismaniyetlerinin karanlıklarından kurtulur, Hakk'ın güzelliklerini temâşâ ufkuna yükselir ve gönüllerine:

*"Aftâb-ı hüsn-ü hûbân akıbet eyler üfûl,
Ben muhibb-i lâ yezâlim "lâ uhibbü'l-âfîlîn."*¹³

dedirtirler.

¹³ Güzel yüzlerin güzellik güneşi sonunda batar gider. Ben fâni güzelleri değil, batmayan ve sonu olmayan güzeli severim.

Kalb ve Ruh Ufku

Kalb dendiğinde ilk akla gelen, göğsün sol yanında, sol memenin altında, hem sinir hem kas esaslarını câmi; karıncıkları, kulakçıkları bulunan ve insan uzuvları arasında kendi kendine hareket etme özelliği taşıyan; atar ve toplardamarların kökü, merkez noktası; solunum ve akciğer hareketleriyle de ilgi ve paralelliği olan ve yürek de dediğimiz çam kozalağı şeklindeki malum organdır ama, biz burada, cismanî bu kalbden daha ziyade gönül de diyeceğimiz, vicdanın dört temel unsurundan biri sayılan, bütün duygu, düşünce, şuur, sezgi, idrak ve mânevî âlemimizin merkezi, “ruhanî ve ilâhî latife” olarak bilinen kalb üzerinde durmak istiyoruz ki, bizce insan hakikatinin özü, esası da işte bu kalbdır.

Gönül sözcüğüyle de ifade ettiğimiz bu latife, insanî ke-malâta uzanan bir merdiven, cismaniyet âleminde ötelere bir izdüşümü, insan bünyesinde ruhanî âlemlere açık en geniş kapı, benliğimizin şekillenmesinde biricik laboratuvar ve hayrın da, şerrin de en önemli bir test merkezidir. Bizim ruhla münasebetlerimiz, aklımızı olumlu istikamette harekete geçirmemiz, beşerî temayüllerimizi kritik etmemiz hep bu merkeze bağlı cereyan eder. İşte bu kalbdır ki, zamanla ruhumuzun gözü-kulağı hâline gelir; gelir de, nokta-i istinat ve nokta-i istimat buudlarıyla sezgimiz onun bakışı, aklımız kritikçisi, iradelerimiz de sevk ve idarecisi olur.

Bu ruhanî kalbin beslenme kaynağı iman, onun itminana ulaşma yolu da her zaman Allah'ı anmaktır; evet “*Kalbler, ancak Allah'ı anma ve yâd etmekle oturaklaşır.*”¹⁴ huzura erer.. ve bu sayede ruhtaki bütün acılar diner.. stresler, hafakanlar aşılır.. ve his dünyamızda da sürekli itminan meltemleri esmeye başlar; başlar, zira, her şey Allah'la başlamıştır. O öyle bir ‘Mebde-i Evvel’dir ki, zincirleme sürüp gidiyor gibi görünen bütün sebepler döner-dolaşır, nihayet O’nda sona erer. Bütün arzu, istek ve beklenti mülâhazaları gider O’nda noktalanır. O, evveli olmayan ikincisiz bir ilk, âhiri olmayan bir merci, bir müntehâ ve bir sondur. Ne dış dünya ve âfâkî âlemde ne de iç âlem ve vicdan mekanizmasında O’nun ötesinden söz edilemez; O, ötelere ötelere ötelere... ötesidir ve daha ötesi de yoktur. O, tam hissedilerek anılınca, insanî düşünce en son ufka ulaşmış; akıl, mantık hayret ufkuna ermiş ve ruh, fânilerin varabileceği son serhadde varmış olur. Bütün ümitlerin gerçekleşebileceği, bütün dünyevî endişelerin birer vehimden ibaret kaldığı, sebeplerin bir bir devrilip her şeyin tevhdî boyaya boyandığı serhadde.

Bu noktaya kadar, insanoğlunun yöneldiği bütün nimetler-minnetler, sevinçler-inşirahlar, bulmalar-tatmin olmalar hep daha mükemmeli elde etme mülâhazasıyla cereyan ederken, iş gelip bu noktaya dayanınca her şey birdenbire bitiverir; evet O’na ulaşıncaya bütün arzular, istekler sona erer, bütün yol heyecanları hemen sönüverir ve duygular, düşünceler de ‘çiy noktası’na ulaşmış nem gibi rahmete inkılâp ediverir; ediverir de, esbab dairesi içindeki bütün yükselme talepleri bitiverir, merci arama ihtiyacı kafalardan silinir gider.. ve insan, âdeta, yürüdüğü o upuzun yolu bitirmişçesine bir neşve duymaya başlar. Ne var ki, bundan sonra da, herhangi bir kemmiyet ve keyfiyet ölçüsüne sığmayan değişik tecellî dalga

¹⁴ Ra’d sûresi, 13/28.

boyundaki bu huzur esintileri, sürekli bir vuslat ve aşk u şevk iç içeliğiyle hep sürer gider.

İnsan mahiyetindeki bu ruhanî kalbin, bedenî kalble, tıpkı cisim ve ruhun birbiriyle münasebetine benzer sırlı bir münasebeti vardır; ama, şimdiye kadar bu iki münasebetin keyfiyeti ile alâkalı net herhangi bir şey söylemek mümkün olmamıştır. Biz, prensip açısından bugüne kadar söylenebilmiş sözlerin hemen hepsinin bir mahmili olabileceğine açık durmakla beraber, şu anda bu kabîl bir teferruata girmeyi de gereksiz buluyor ve geçiyoruz.

Ruhî hayat ve ruhanîliğin ruhla alâkası açık ve bedihîdir. –Esas yeri Kalbin Zümrüt Tepeleri olan bu iki epistemolojik konuyu, teferruatıyla orada tahlil etmek gerekecek.– Kur’ân-ı Kerim: “*Ruh, Rabbimin emrindedir.*”¹⁵ der. Bu ifade tarzı, ruh gerçeğinin, Rabbin bilebileceği bir şey olduğunu ve Allah’tan başka hiç kimsenin onun hakikatini bilemeyeceğini vurgulama bakımından fevkalâde mânidardır. Evet, ruh, haricî vücudu bulunan bir kanun ve şuurlu bir namustur; sabit ve daimî fitrat kanunları gibi emir âleminden ve irade sıfatından gelmiş bir kanun ve namus. Hem ruh hem de kâinatta cârî diğer bütün kanunlar emir âleminden gelmiş aynı şeylerdir ve kaynakları, devamlılıkları itibarıyla da ikisinin hakikati aynı sayılır. “*Eğer nevilerdeki (tür) kanunlara Kudret-i Ezelîye haricî ve mahsûs (duyu organlarıyla hissedilebilen) bir vücud giydirseydi, onlar da ruh olurlardı.. ve eğer ruhu şuurdan tecrit etseydi, o da değişik nevilerdeki kanunlar gibi bir kanun olurdu.*”¹⁶ Kur’ân’ın bir-iki kelime ile işaret edip geçtiği ruh hakikatinin bu veciz izahı, onun özü, esası ve iç yüzü ile alâkalı bütün metafizik tartışmaları kökünden kesip atacak mahiyettedir.

¹⁵ İsrâ sûresi, 17/85.

¹⁶ Bediüzzaman, *Mektubat* s.529 (Hakikat Çekirdekleri).

Aslında, Allah'ın hemen her işi, herhangi bir sebep, şart, malzeme ve materyale ihtiyaç hissedilmeden, sırf bir "Ol!" de-yivermekle olur. O'nun böyle tekvînî bir emri, herhangi bir şeyin hariçî vücud açısından meydana gelmesi için yeterlidir. Tabir-i diğerle, ilâhî irade ve meşîetin diliyle, bir nesnenin herhangi bir keyfiyette vücud bulmasını dilemek o objenin var olması için kâfidir. Bu türlü var olmaların devam ve temâdîsi aklın zâhirî nazarında "ef'âl-i âdiye" gibi değerlendirilse de, bu kabîl bütün hâdiselerin harika olduğu açıktır ve gerçek Emir Sahibi'ne bağlanmadan izah edilmeleri de imkânsızdır.

Bazen biz, ruh dediğimizde, en kâmil ruh mânâsına gelen Cenâb-ı Hakk'ın nefhası "Ruh-u A'zam"ını düşünürüz; düşünürüz zira, Allah'tan gelmiş, Allah'a en yakın ve lâhut âlemine ait esrarı haiz olan işte bu ruhtur ve insanın Allah'a halife olması da onun böyle bir ruh taşımasına bağlıdır. İnsan bünyesindeki bu ruh; madde, cisim, cevher olmayan âlemden cismaniyet âlemine bir armağan; hem de metafizik mülâhazaların bir dili, bir tercümanı gibidir. Bir kere ruh dediğimiz bu cevher, hem ilim hem de vücud âleminde tecellîdir; onun şuurlu bir kanun-u emrî olması, Zât'la irtibatı, nuraniyet ve şeffafiyeti de ilme tam bir mazhar olması itibarıyla. Eğer insan ilâhî sırlara açılmak istiyorsa –ki potansiyel olarak buna herkes müsait olarak yaratılmıştır– böyle bir açılım da ancak kalb ve ruhla mümkün olabilecektir. Evet, ulûhiyet hakikatine dair sırlar ancak gönül ufkundan, ruh gözüyle temâşâ edilebileceği gibi, akıl, mantık, muhakeme ve sebepler üstü Hakk'a yakınlık da, sadece ve sadece ruhun ayağı ve kalbin kurallarıyla gerçekleştirilebilir.

Ruh bir müşahit, gönül onun özel temâşâgâhı; ruh Hakk'a yaklaşma yolunda bir atlet, gönül onun en hayatî dinamosu; ruh bir seyyah, gönül onu hedefe ulaştıran bir rehber; hatta canın Cânân'la keyfiyetler ve kemmiyetler üstü müşterek bir halvethânesidir. Bu itibarla da, eğer insan sonsuza yönelecekse

önce gönül kapısına yönelmeli, oturup-kalkıp sürekli gönül hikâyeleri söylemeli, gönül insanlarıyla içli-dışlı olmalı ve ruhuna gönlünün kanatlarından tüyler takmalıdır ki, fizikî dünyanın çekim ve sürtünme gibi engellerine takılıp yollarda kalmasın. Sonsuzluk yolunda gönül, insanın kolu-kanadı ve enerjisini ötelemlerden alan bir dinamosudur. Gönlün gücünü yanına alan ve onun rehberliğinde gök yolculuğuna açılan kimseler, kat'iyen bir başka vasıtaya ihtiyaç hissetmezler; hissetmez ve seyahatlerini hep ruhanîlerle at başı götürürler. Yorulmadan Arş semtine koşan işte bu ruhlar, büyük ölçüde ten kaygılarından sıyrılmış gönül şehsuvarlarıdır. Onların kanat çırtıkları aynı noktalarda, sürekli melek kanatlarının sesleri duyulur.

Üzerinde Yaratan'ın mührü bulunan gönül, ruhanî âlemlerle cismanî âlemlerin birleşik noktasında yaratılmış, berzahî vücuduyla insanlar arasında âdeta "insan-ı kâmil" konumundadır. Dünya-ukbâ, mülk-melekût, fizik-metafizik âlemleri ortasında bir berzah mahiyetindeki kalbin/gönlün, çok geniş bir irtibat alanı vardır. Bu genişliği ile o, mazruf olduğu aynı anda zarf durumunda ve muhâtken de (kuşatılmış) muhît (kuşatan) konumundadır. O bedende yaşarken, onun hakikî hayat kaynağı; cismaniyete tâbi görünürken, sonsuzluk yolunda onun imamıdır. Ruhun aydınlıklara açık olması, kalbin ziyasından, suretinin imrendiriciliği de onun ledünnî câzibesindedir.

İnsan mahiyetinde, suret de, can da kalb cevherinin ter-kisine bağlanmış birer arazdan ibarettir. Aslında suretin de, canın da haiz buldukları kıymet tamamen kalbden kaynaklanır. Akıl, en kalıcı eserlerini hep kalb atmosferinde öre-gelmiştir ki; kalbin ilhamları dört bir yandan dimağı kuşatınca, mantık ve muhakemeye bağlı bütün yalancı mumlar söner, sadece ve sadece yağı, fitili öteden, o gönül çerağı par par yanmasını sürdürür.

Havası-suyu her zaman sonsuzdan gelen gönül pınarında, sürekli bembeyaz "âb-ı hayat"lar çağlar. Ziyası, rengi

ötelelerden kalb fânusu etrafında, her zaman kelebekler gibi ruhanîler pervane döner. Böyle bir âb-ı hayat çeşmesine ulaşabilenler, Hızır'la aynı yeşilliğe seccade sermiş sayılırlar; bu fânusu gözbebeklerinin içine alanlar da, bir daha o ışık kaynağından ayrılmayı düşünmezler.

Gönlün yüzündeki peçenin sıyrılıp kalb gözünün sonsuz uyanması tamamen zamana ve zaman içinde de aktif sabra bağlıdır. Zamanı değerlendirip bu sabrı gösterenlerin gönül gözleri, bugün olmasa da yarın mutlaka açılacağından ve bunların lisanlarının zamanla bir beyan çağlayanı hâline geleceğinden şüphe edilmemelidir. Evet gün gelip de bunların kalbleri ulaştıkları ufku nurlarıyla aydınlanıp dillerinin de bağı çözülünce, çevrelerine başları döndüren ne sihirli besteler ne sihirli besteler sunarlar..!

Gönül ilâhî sırlara açık öyle bir ufuktur ki, o ufku iki adım ötesinde hemen her zaman meleklerin “hayhuy”u ve ruhanîlerin kanat sesleri duyulur. Böyle bir sır burcuna erenler için “Sidre” ile “Kâbe” iç içe bir vâhid hâline gelir.. “Ravza” “Firdavs”e örtü olur.. “Evvel” “Âhir”in rengini alır.. “Zâhir” “Bâtın”ın boyasına boyanır.. hisler dehşete düşer.. ruh hayretler yaşar.. beyan bir adım geriye çekilir.. gönül can diliyle konuşmaya durur.. ve her şey sonsuzun büyüğü ile büyülenir.

Gönül erlerinin konuşmaları harfsiz ve kelimesizdir; onlar hep ruhlarıyla söyleşirler.. Mevlâna'nın da dediği gibi birbirlerine dilsiz-dudaksız laf ederler.. güller gibi çehrelerine ak-seden kalblerinin renginden birbirlerine tebessümler yağdırır dururlar. Bütün bütün gönül rengine boyanmış bu ruhlar arasında “sen”, “ben” düşüncesi tamamen eriyip gitmiş ve ortada sadece “O'na” bağlı izafi bir “biz” kalmıştır. Bu itibarla da onlar kat'iyen birbirleriyle çekişmez.. biri birinin ışığını söndürmeye çalışmaz ve “benim mumum”, “benim meş'alem” demezler. Aslında ışık ışıkla vuruşmaz, nur ziya ile zitlaşmaz,

bahar yeşil ile savaşmaz, derya damlayı kurutmaz; şavk şavka güç kazandırır, ziya nura şuleler gönderir, bahar çimenlerle sarmaş dolaş yaşar, derya damlaya ölümsüzlük yolunu açar.. her şey ama her şey, bize “biz” olma neşideleri mırıldanır.

Evet insan, şahsî benliğine bağlı kaldığı sürece, bir zerre, bir damla, hatta bir hiç olmadan kurtulamaz. Aksine benlik fânusunu taşa çalarak gönlünün enginliğinde başkalarıyla birleşip kaynaştığı ve kendi dar dünyasının dışında ayrı bir hey’ete ulaştığında ise, hemen bir güneş, bir umman ve bir kâinat hâlini alır. Birbiriyle birleşen yağmur damlalarının çağlayanlara dönüşmesi gibi onlar da âdeta bir ırmak hâline gelerek sonsuzlaşma yoluna girer ve değerler üstü değerlere yükselirler. Böyle bir birliğe ulaşamadıkları takdirde ise, sadece dünyevî ve maddî değerlere bağlı kalırlar ki bunların kıymeti de kabir kapısına kadardır. Gün gelip ölünce, her şey biter; onlar da hazan yemiş yapraklar gibi savrulur giderler. Gönül bahçesinin gülleri, çiçekleri ise her zaman taptaze kalır ve kat’iyen sararıp solma bilmez.

İşte size, her şeyi dünyevîliğe bağlamış bir ruhun ızdıraplarını mırıldanan nefis bir çift söz:

*Kimi vicdana dokundu, kimi cism u câna,
Zevk nâmıyla ne yaptım sa peşimân oldum.*

(N. Kemal)

Bir de, etrafa gülücükler yağdıran ve tamamen gönlün sesi şu sözlere bakın:

*Bu dünyada bütün çiçekler solar
Ve bütün kuşların ötüşleri de devamsızdır;
Ben ebedî sürece yazları düşünüyorum.
Bu dünyada çok kimse, aşklarının,
Dostluklarının zevâline ağlar;
Ben ebedlere kadar sürece sevgilileri düşünüyorum.*

(Sully Prudhomme’nin Dünya adlı şiirinden)

Gelin şimdi de her şeyi engin bir temâşâ zevkine bağlayan şu münacât gibi sözlere kulak verelim:

*Fâniyim, fâni olanı istemem,
 Âcizim âciz olanı istemem
 Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim gayr istemem!
 İsterim, fakat bir Yâr-ı Bâkî isterim
 Zerreyim, fakat bir Şems-i Sermed isterim,
 Hiç ender hiçim, fakat umum mevcudatı beraber isterim.¹⁷*

İstenmeyen şeyler, iki adım ötede bizi bırakıp gidecek şeylerdir. İstenen ise, her zaman gönül ufkunda temâşâ edilen Cânân'dır. Kalb zirvelerine yükselip can gözüyle O'nu temâşâ edenler, her şeyi bulmuş ve kurtulmuş sayılırlar. Böyle bir rasat noktasından habersiz yaşayanlar ise, ebediyen hasret ve hicran içinde inler dururlar. Böyle bir şâhikaya yükselmenin yolu ise, biyolojik hayat çeperinden sıyrılarak kalb ve ruhun hayat mertebelerine yönelmeye bağlıdır. Bu yolun en hızlı ve amudî (dikey) yükselme vasıtaları ise iman, tevhid ve mârifetullah hakikatlerine karşı sürekli açık durmaktır.

* * *

¹⁷ Bediüzzaman, *Sözler* s.235 (On Yedinci Söz, İkinci Makam).

Tarihî Tekerrürler Devr-i Dâimi *Arahğına Bağlı Bir Uzun Temenni*

İnsanoğlu yaratıldığı günden bu yana, gündüzlerin yanında geceler, ışığın yanında da karanlıklar hiç eksik olmadı. Yerküre üzerinde nur ve zulmetin münavebesi gibi her zaman aydınlıkları kapkara günler takip etti ve ferah-fezâ devirler gidip buhranlı yıllarla noktalandı. Zaman zaman hemen her bucak ilhad ve nifak zulmetleriyle sarıldı. Yollar bütün bütün ışıksız kaldı. İnsanlık karanlığa yenik düştü. Her tarafı bir kısım başıboş ve düşüncelerinin önü-arkası olmayan kimseler tuttu ve dünya onların meş'um uğultularıyla inlemeye başladı. Zaman zaman mâşerî vicdan bunların çıkardığı gürültülerle nefesini tuttu ve sessizlik murâkibesine daldı. Derken söz, baştan ayağa düştü. Ferman kapı kullarının eline geçti. Yığınlar demagojinin oyuncağı oldu. İstendiğinde bütün kitleler uyutuldu, istendiğinde ayağa kaldırıldı. Olmayacak kimseler yıldız ilan edildi ve tabîi pek çok istidadın da yıldızı söndürüldü. Şarlatanlık ve diyalektik, mantık ve muhakemenin önünü kesti. Kirli düşünceler nezih fikirlerin yerini aldı. Toplumun şefkat ve merhamet beklediği müesseseler kine, nefrete kilitlemiş kaba ruhların eline geçti. Bunlar vasıtasıyla insanlar arasına sürekli iftirak tohumları saçıldı ve herkes birbirinin kurdu hâline getirildi. Diyanetin ruhunda kapanması çok zor yarıklar açıldı.. kriterler alt-üst oldu ve âdeta her şey

yer değiştirdi; şerbet kâselerinin yerini zehir kadehleri, bal-kaymak tabaklarının yerini levsiyat çanakları, ışığın yerini de gelip zulmetler aldı.

Bu kâbuslu ve meş'um dönemlerde efkâr o denli bulandı ki, artık insanlar en temiz ve nezih şeylere dahi irkilmeden el uzatamıyor, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye güven duyamıyor; duyamıyor ve herkes birbirini vahşilerle aynı çizgide mütalaa ediyordu. Varsa şayet bir kısım din, diyanet ve vicdan erbabı onlar da horlanıyor, hakir görölüyor ve dillerine kilit vuruluyordu. Karanlığın kulları esirip duruyor; ışığa teşne gönüller ise, gözleri hep harikulâdeden lütuflar ufkunda inayet eli bekliyor, sürpriz olarak doğacak bir güneş rüyalarıyla oturup kalkıyor ve merhametle tüllenecek günlerin hülyalarıyla yaşıyordu. Bazen bu mülâhazalara, bazen de daha başka saikle-re bağlı yer yer dudaklarda bir tebessüm belirdeği de oluyordu; ama, arkadan üst üste esen tasa fırtınaları hemen her şeyi alıp götürüyor ve birkaç dakikalık muvakkat sevinç yerini aylar ve yıllar sürecek yeni bir kederler faslına bırakıyordu.

Tarihî tekerrürler devr-i dâimi esprisine bağlı olarak günümüzde de aynı şeylerden söz etmek mümkündür. Bakıyorsun pırıl pırıl güneşli ufukları birden bire duman bürüyor; derken göz gözü görmez oluyor, her yanı ürperten bir kasvet sarıyor; neşeyle tüten günler bütünüyle sararıyor, düşünceler kararıyor, iradeler çatırđıyor, ümitler bir bir devriliyor; bazen güneş bir daha doğmayacak, gündüz de gelmeyecek gibi oluyor ve mihrabını bulamamış ruhlar iç içe yeislerle ve üst üste inki-sarlarla sarsılıyor...

Bize gelince, biz bugüne kadar olduğumuz gibi şu levsiyatla köpürüp duran son hercümercin de çok yakın bir gelecekte musallaya yatırılacağından emin bulunuyor ve kaderin milletimizin yürüdüğü yollara su serpeceği mübarek günlerin çok uzak olmadığını düşünüyöruz. Aslında, bir hayli zamandan

beri hemen herkes, her bucakta gönül hikâyeleri mırıldanmaya başladı bile. Şurada-burada temiz ruhlar, bir zamanlar yitirdikleri cennetlerini bulma yolunda soluk soluğa. Yüzlerbinler hemen her zaman bu çerçevedeki mülâhazalarla oturup kalkıyor; oturup kalkıyor yaratılışın gayesini, fıtratın hikmetlerini düşünüyor. Gerçi kalbî ve ruhî hayatımız itibarıyla oldukça tozlu-dumanlı bir dönemden geçiyoruz; dahası zaman zaman poyraz biraz serince esiyor ve her yanda hazan uğultuları duyuluyor. Hatta ümidin, sevincin köpürdüğü yerleri bile vakit vakit bir tasa ve yeis kaplıyor. Ne var ki artık hepimiz, gamın da, tasanın da tutunamayacağını çok iyi biliyoruz. Hele bir de bu ölçüde olsun, ufuklar aydınlanıp ak-kara birbirinden ayrılсын, gayri yol boyu çekilen sıkıntılar hemen hafifleyiverecek. Mesafeler cehd u gayrete gülüryüz göstermeye başlayacak. Tepeler dümdüz ve düzlükler de pürüzsüz hâle gelecek; derken mefkûre ile yolculuk iç içe giriverecek ve gaye ufkunun göz kamaştırıcılığı karşısında meşakkatin zerresi dahi hissedilmeyecek...

Şimdilerde az dahi olsa, eller gönül ipine uzanmış gibi ve her yanda ruhun solukları duyuluyor. Akıl kalble omuz omuza. Düşünce, o baş döndüren enginlikleriyle ilhamla sarmaş-dolaş. Mantık vahyin önünde bir çömez gibi iki büklüm. İlim dine dellâllık yapıyor; bilgi mârifetin dümen suyunda; laboratuvar mâbede çirak yetiştiriyor; iradeler, imanın sunduğu âb-ı hayatla dipdiri ve çelik gibi; gözler basiretin dolaştığı aynı ufuklarda dolaşılıyor ve her yanda fiziğe rağmen metafizik baharlar tülüyor. Öyle anlaşılıyor ki artık, kar-buz ne kadar şiddetli de olsa ruhlarda tutuşturulmuş bulunan sonsuzun harareti karşısında çok fazla tutunamayacak ve fırtınalar ne kadar sertçe de esse, beşerî fıtratların tabîî temayüller fanusu içinde parıldayan meş'aleleri, –Hak müsaade etmezse– asla söndüremeyecektir. Gerçi, pek çoğumuz itibarıyla hâlâ bazen kan kırmızı bir renge bürünerek değişik endişelerle tir tir titredığımız,

bazen de şiddetli rüzgârlar karşısında telaşa kapıldığımız da oluyor; ama, buna mukabil, filizinden dışarı fırlayan güller gibi her tarafa sımsıcak gülcükler saldıığımız ve daldan dala sıçrayan bülbüller gibi bahar türküleriyle coştığımız da bir gerçek. Gönüllerimizde ümitlerin, emellerin harekete geçtiği, önümüzde Hızır çeşmesinin çağlayanlarının duyulduğu ve tepemizde “yed-i beyzâ”nın¹⁸ dolaştığı apaçık. Bu mülâhazalara oldukça erken uyanmış ruhlar kendi gönüllerinin serhaddine dayanmış gibi oldukça emin ve uzaktan uzağa olsa da, Cennet kokularını hissetmenin heyecanıyla pürneşeler...

Evet, bugün olup-biten hâdiseleri, kalb ve ruh rasathanelerinden temâşâ edebilenler âdeti bir nevrüz sevinci yaşıyor-muşçasına gönüllerinde sürekli bir toy-düğün neşvesi, yüzlerinde nevbahar çisentisi, ufuklarında farklı bir edayla pırıl pırıl güneş ve ayaklarının dibinde de her tonuyla yemyeşil bir zemin. Himmet ve gayret çağlayanları, ilâhî lütuflar mecrasında ve ummana doğru gürül gürül çağıldamakta, hem de hiçbir engebeğe takılmadan; karşılına çıkan mâniaların bazılarının üstünden aşarak, bazılarını da kenarından-köşesinden dolaşarak arkalarında bıraktıkları en güzel hendesî çizgilerle kaderî programların kendilerine yüklediği misyonu bütün teferruatıyla temsile çalışmaktalar. Onlar yürüyor, yollar onlara selâm duruyor. Yürüdükleri her yerde aşılmaz gibi görülen engeller onların karşısında secdeye kapanıp dümdüz kesiliyor; kesiliyor ve âdeti bu kutluların ayaklarına yüz sürüyor.

Aslında bu durum kıvamındaki ruhların her zamanki hâli: Bunlar sürekli bir buhurdanlık gibi tüter ve çevrelerine kokular saçarlar. Bir “öd” ağacı gibi yanar, iniltileriyle herkeşe yanmadaki zevki duyururlar. Yerinde aslanlar gibi kükrer, karakterlerinin gereğini sergilerler; yerinde bülbüller gibi şakır, ruhlara neş’e ve inşirah salarlar. Onların alınlarına, aziz

¹⁸ Hz. Musa'nın mucize izhar eden eline denir.

ve mütevazi olma damgası iç içe vurulmuştur; ne ezilmenin zilletini bilirler ne de ezme ceberrutu gösterirler. Hele bunların Rabbileri karşısında tevazu kanatlarını yerlere kadar indirip bir mahviyet sergilemeleri vardır ki, doğrusu görmeye değer. Hâsılı bunlar, aslan tavrıyla güvercin töresini iç içe yaşamaya muvaffak olmuş öyle yiğitlerdir ki, onları iç derinlikleriyle tanıma bahtiyarlığına erenler bir daha da onlardan ayrılmak istemezler.

Ne kadar arzu ederdim, böyle bir inceliğe açık olarak Rabbinin karşısında hemen her zaman vücudumun, tıpkı salınan ağaçlar gibi tir tir titremesini ve iki elimin birden O'nun kapısının tokmağında bulunmasını! Ne kadar arzu ederdim, gezip dolaştığım her yerde ve gördüğüm her yanlış karşısında kendi alnımın karasıyla meşgul olup başkalarının durumunu görmezlikten gelmeyi!. Ne kadar arzu ederdim, kalbimin her çarpışında, nabzımın her vuruşunda kendi eksik ve gediklerimi duymayı!. Çok arzu ederdim hayatımın terazisine konacak değerlerin, iç murâkabelerimden süzülen vicdanî hesaplarımın ürünü olmasını!. Çok arzu ederdim kazanç kefesinin her zaman dopdolu bulunmasını ve kazandıklarımın bütünüyle O'ndan bilinmesini!. Hep dilemişimdir, rahatı, rehaveti bütün bütün unutarak kalbî huzurumu zahmete bağlamayı ve meşakkatle serinlemeyi.. en küçük hata ve yanlış davranışlarımdan ötürü her zaman Eyyûb gibi inlemeyi, Davud gibi ağlamayı!. Ömrüm elverdiği sürece insanlığın huzuru ve itminanı için kendimi unutup her zaman onları düşünmeyi.. sevgide hemen herkese karşı sımıcak ve herkesi kucaklayacak bir derinliğe sahip bulunmayı, öfkede, kinde, nefrette ise unutkan olmayı..!

Şimdi gelin, en içten duygularla kendimizi insanlığı ten-vire adayarak, her zaman mumlar gibi cızır cızır yanıp eriyelim ve kendimize rağmen uzak-yakın çevremizi aydınlatmaya çalışalım.. her yerde hakkın dili-tercümanı olarak samimî bir adanmışlık ruhuyla gezip hep O'nu soluklayalım ve O'nu

anlatalım. Gelin Hak'la münasebetlerimizde o kadar saygılı ve O'na itimatta o denli içten olalım ki, gökte melekler imrensin bu hâlimize ve benliğimizden taşan mânâlar karşısında ruhanîler birkaç adım geriye çekilme lüzumunu hissetsinler. Gelin her zaman, o gönülden ahların yükseldiği gecelerin seher rengine bürünerek, yaratılıştaki yerimiz itibarıyla kendimiz gibi davranalım ve kendimiz gibi olalım. Gelin rahata bir nokta koyarak zahmeti ihtiyar edip ölesiye öyle bir koşalım ki, kuşlar kanatlarını kısıp bizi temâşâyâ koyulsun ve hakkı, hakikati öylesine yürekten haykıralım ki, vahşiler paniğe kapılıp inlerine sığınsınlar. Gelin, aslanlığımız tuttuğunda, insanlar arasında korku salma yerine iradelerimizdeki zincirleri kırmaya çalışalım; ateş olduğumuz zaman da yangın çıkarma yerine mumların fitilleriyle buluşarak çevremize ışıklar saçalım; sellere dönüştüğümüzde de hayat olup bağlara, bahçelere akalım, rüzgârlar gibi estiğimizde de tohumları sırtımıza alıp telkih mırıldanalım; havadaki nem parçacıklarını bir araya getirerek bulutlara, rahmete dönüşme âdâbını öğretilim...

Aslında, Cenâb-ı Hakk'ın değer verdiklerine bizim de yürekten saygı duymamız icap eder. Allah'ın insanlara karşı muamelesi de, bakışı da çok farklıdır. O, yerinde insanı bir mihrap gibi herkesin önüne kor ve Kendine tazimde ona bir kıblenüma vazifesi gördürür. Yerinde onun ruhuna varlığın esrarını fısıldar ve onu hususî bir hilâfetle şereflendirir. İmanla, irfanla ufkunu açarak ona maiyyetinin büyüsunü duyurur. Ötede onun için ebedî saadetler hazırlar ve kalbinde de cennetlere menfezler açarak bu dünya zindanını ona Firdevslerin bekleme salonu hâline getirir. Burada her işini basirete bağlı götürenleri orada kendi güzelliklerini temâşâ ile onurlandırır. Ve bu tek buudlu yaşamaya binlerce derinlik kazandırır. Onların sihirli dünyalarında denizleri gül bitiren cennet yamaçlarına, köpürüp duran cehennemleri de âb-ı hayat kaynaklarına çevirerek onlara akıl almaz harikalardan her gün yeni yeni dünyalar yaratır.

Dünyada kör, sağır ve ölümler gibi yaşayanların ötede bunları duyup hissetmesi zor olsa gerek. Bugün ağlanacak hâline kahkahalar atıp gafilce davrananların yarın sürekli ağlayacaklarından korkulur. Öyle ise gelin, şimdilerde göz ve basiretlerimizin hakkını vererek hep uyanık bulunalım ki, yarın istirahat ve uyku derdimiz olmasın. Bugün gözyaşlarını ceyhun edelim ki, yarın faydasız “âh u vâh” etme hicranı yaşamayalım. Gelin, her zaman varacağımız ufka kilitli kalalım ki, yürüdüğümüz yolun sağında ve solundaki câzibedar şeylerle başımız dönmesin, bakışlarımız bulanmasın. Bu dünyayı bir ticaret pazarı, bir kazanma mahalli kabul edip hayatımızı ona göre düzenleyemez ve aksine her şeyi cismanî arzulara bağlı götürürsek, bir gün semer vurup sırtımıza binerler ise hiç şaşırılmayalım. Aslında ufuksuz, emelsiz, başı göklerde ve burnu havada kimselere yapılacak muamele de her hâlde böyle olacaktır. İnsanın değeri, Allah’a intisabı ve O’nunla münasebetlerini içten devam ettirmesiyle mebsuten mütenasiptir. O’ndan kopuk ve cismanî arzularla kirlenmiş insan şeklindeki bir bedeni, altınla, gümüşle, atlasla bezeseler dahi kıymeti yine çamur yine çamur yine çamurdur...

Öyleyse gel ten kaygısından, cismaniyet derdinden sıyrıl; bütün benliğine O’na yönel ve ilk mevhibelerinin değerler üstü değerlere ulaşması için gözünü O’ndan asla ayırma! Bil ki, O’nun teveccühü ile damla derya, zerre güneş olur ve acz u fakr da müthiş birer kuvvet kaynağı hâline gelir. Aksine, sadece kendi güç ve kuvvetine dayanırsan tek kıvılcımla dolu tankları ısıtmaya kalkışmak gibi bir yola sapmış ve âlemi kendine güldürmüş olursun. Servet ve iktidarın sınırlarını bil; ona göre plânlar, projeler üret! Bu önemli hususu görmezlikten gelerek hakikatleri hayaller üzerine bina etmeye kalkışırsan, sonunda yaptığın şeyler başına yıkılır da, altında kalıp ezilen de imanıyla, ümidinle yine sen olursun. Sık sık iç murâkabe ve muhasebelerle kendini tartıp değerlendir,

imkân ve istidatlarına göre duruşunu iyi belirle, özündeki mevhibelerle ortaya koyduğun/koyacağıın sa'y ve gayret arasındaki münasebete dikkat et; dikkat et ki sana ne “vefasız bir nimet hamalı” desinler, ne de seni başkasının ihsanlarıyla küstahlaşmış bir şımarık saysınlar.

Hakk'ın inayetlerine güvenebildiğin kadar güven; amma iradenin hakkını yerine getirmede de asla kusur etme; etme ve tâli' rüzgârlarıyla bir yere geleceğini bekleme; bugün rüzgârlarla havalanıp yüksek bir noktaya yerleşenlerin yarın daha şiddetli bir fırtına ile içinden çıkamayacakları çukurlara sürüklenebileceklerini düşün ve realitelere uygun yaşamaya bak...!

Diyaneti Allah'a yakınlığın yolu bil ve bütün samimiyyetinle dinin eteklerine sarıl. Başını imanın o eminlerden emin sığınağına sok; Yaratan'a teslim olmaya çalış! O'na tevekkülde asla kusur etme ve O'nunla muameleni derin bir edep dairesi içinde sürdürerek gösterişsiz ve gürültüsüz bir mü'min olmaya bak! Dolu gönüller, dopdolu cevher kutuları gibi dışarıya ses sızdırmazlar. Doymamış ruhlardır ki, içinde bir-iki yalancı inci bulunan çocuk kumbaraları gibi sürekli kulak zarı çatlatırlar. Sen, her an bilmem kaç defa kalbine nazar edildiğini düşün, gönlünü her zaman pak tut ve sadece o ebedî mihrabına yönel! Bugüne kadar o kibleye yönelenlerden kaybeden, başka kapılardan vefa arayanlardan da kazanan hiç olmamıştır. Aksine o kapıya yönelenler hep diri kalıp ebediyete mazhar olmuş ve O'nun eşiğine baş koyduklarından dolayı da başkalarına kul olma zilletinden kurtulmuşlardır. O'nu bulup, O'na yönelip O'nun huzurunda iç dökmek bir tesbih ve tazim; susmak ise bir murâkabe ve tefekkürdür. O'nun maiyyetine erenler, çölde yaşasalar da hep âb-ı hayat etrafında dönüp durmuş; her işini O'na bağlayanlar –dikenler onlardan uzaktır ama– diken ektiklerinde bile gül dermişlerdir. Yolları –olmaz ya– gidip Cehennem'e dayandığında dahi bunlar berd ü selâm yaşamışlardır. İşte onların vird-i zebanı:

*Hakk'a kul olanlar kula kul olmaz,
Kulluğa erenler yollarda kalmaz..
Ruhlarında vuslat, ruhlarında haz,
Âlem aldansa da onlar aldanmaz.*

Kim bilir, belki başka bir gün bu konu üzerinde durma fırsatı da doğar.

Vilâdetin Çağrıştırdıkları

V arlığın çehresindeki perdeyi kaldıran; eşyanın ruhunda meknî bulunan sırları gün yüzüne çıkararak; yerle gök arasındaki kopukluğu giderip bir kere daha arzı semalara bağlayan; akılla kalbi en sağlam esaslar çerçevesinde buluşturup muhakemenin ufkunu fizik ötesi enginliklere ulaştırarak; canlı-cansız her şeyi en doğru şekilde okuyan; okuduklarını, herkesten çok önce ve en büyük araştırmacıların idrak ufkunu aşkın bir seviyede yorumlayıp küllî kaidelere bağlayan O'dur. O'dur kâinat hakkında sözün özünü söyleyen; sözleriyle eşya ve hâdiseleri hallaç eyleyen ve her şeyin ötesini temâşâ etmemiz adına bize sır perdesini aralayan; insan düşüncesini madde ve mânânın birleşik noktasına yükselten ve köhneleşmiş anlayışları târumâr ederek gördüğümüz şu fizikî dünyayı cennetlerin koridoru hâline getiren...

Biz hemen hepimiz, körkütük yaşadığımız şu âlemde Rabbimiz'i O'nunla tanıdık. Sağanak sağanak başımızdan aşağı dökülen nimetleri O'nun basiretlerimize saçtığı nurlar sayesinde duyup hissettik. Nimete minnet ve şükran duygusunu; ihsan, hamd ü senâ düşüncesini O'ndan öğrendik. O'nun sunduğu mesajlarla Yaratan ve yaratılan arasındaki ilişkileri, kul ve Mâbud münasebetlerini, Yaratan'ın ululuğuna ve bizim kulluğumuza yaraşır şekilde duyup anlayabildik.

O yeryüzüne ayak basmadan önce –ayağı başlarımızın tâci– her tarafta ziya-zulmet iç içe, çirkin-güzel yan yana, gül

dikene takılı, şeker kamışta saklı, arz semaya inat kapkaranlık, sema ürperten korkunç bir boşluk, metafizik fiziğin dar mülâhazalarına bağlı, mânâ maddenin arkasında renksiz ve silik, ruh içi boş kuru bir unvan, gönül de cesedin gölgesindeydi. O'nun basiretlerimize çaldığı ziya ile, bütün eski dünya ve eski düşünceler bir bir yıkıldı.. zulmetler ışık karşısında bozgunlar yaşamaya başladı.. ve bir kere daha zimam, ruh ve mânânın eline geçti. O'nun, insan, varlık ve Allah adına ortaya koyduğu yorumlar sayesinde, kâinat, muhtevalı ve okunaklı bir kitaba dönüştü.. bir baştan bir başa bu koskoca âlem bir meşher hâlini aldı.. eşya ve hâdiseler de âdeta birer bülbül kesildi; Hakk'ı söyleyen, Hakk'a çağıran, Hakk'ın ibdâ ve inşâ destanlarını haykıran birer bülbül...

İnsanlığın gözleri O'nun ışığına uyanacağı âna kadar hissiyat kapkaranlık, düşünceler tutarsız, gönüller de yalnızlıkla iki büklümdü. Ne kedersiz bir sevinç bilinebiliyor, ne de elem-siz lezzetten haber vardı. Ötelerden bir damla rahmet düşmüyor; gönül yamaçları da baharı ve yeşili bilemiyordu. O'nun teşrifıyla her yeri kasıp kavuran kuraklığın büyüğü bozuldu; göklerin gözü yaşlarla doldu ve gönüller Cennet yamaçlarının rengini aldı. Derken rahmetsizlikten şak şak olmuş bütün sinelerin ızdırabı dindi.. ve nice bin seneden beri ölümün pençesinde kıvranan ruhlara hayat çeşmesinin ufku göründü.

O, bu köhne dünyaya şeref vereceği âna dek yalandoğru iç içe, günah-sevap yol arkadaşı, fazilet mefhumu silik bir kavram, rezalet hevâ ve heves pazarlarının en mergûb metâyıydı. Alınlarında isyan damgası, ruhlarında hezeyan bütün insanlık asıl hedeflerine ters hayat sergüzeştleriyle, her görüldükleri yerde sinelere ürperti salıyor.. hemen herkes bu vahşethâne-i belâda birbirini endişe ile süzüyor.. hak ayaklar altında pâyimâl, kuvvet bütün azgınlığıyla her şeye hâkim.. dişli olmak âdeta bir imtiyaz.. sözü sadece pençesi güçlü olanlar söylüyor.. hayvanî ölçüler içinde boğuşma insanların her

günkü tabîi hâli.. birbirini yemek mârifet.. kaba kuvveti iradenin hakkı saymak takdirlik iş.. hak düşüncesi Kafdağı'nın arkasında, adaletsizlik zayıfın, güçsüzün korkulu rüyası.. ismet, iffet, hakka hürmet mülâhazaları en sefil günlerini yaşamakta ve günümüzdekinden de beter.. ne kalbe rağbet ediliyordu ne akla itibar; hakaret görüyordu salim düşünce ve dinî duygular.. vicdan, zihnin bir yanına sıkışmış yitik mefhumlu bir ucûbe.. ruh, biyolojik hayatın birkaç kademe altında sürüm sürüm bir mağdur.. hırsızlık râyiç, harâmîlik yiğitlik, yağma-talan şecaat emaresi.. düşünceler sefil, duygular vahşi, yürekler merhametsiz ve ufuklar da zifte boyanmış gibi simsiyah olduğu bir dönemde her şeye yeten muhteşem bir kalb enginliğiyle O geldi; O geldi ve bir hamlede dünyanın çehresindeki yıllanmış küfleri temizledi.. ufuklardaki isi-pası sildi.. gönülleri ışık ümidiyle şahlandırdı.. şafakların aydınlık çehresiyle hemen herkesi bir yeni günü temâşâyâ çağırdı.. gözlerdeki perdeyi kaldırdı ve ruhlara o güne kadar görmedikleri farklı şeyleri müşâhede etme zevkini duyurdu.. aklın nabzını kalbin ritmine bağladı.. sinelerdeki değişik hezeyanları kalbî ve ruhî heyecanlara çevirdi.

O geldi ve bütün yaşlı çehrelerdeki kederlerin yerini en içten tebessümler aldı.. O geldi, zulmün sesi kesildi.. mazlunun âhı dindi ve sinelerdeki adalet duygusu dirildi.. O geldi kaba kuvvete “Dur!” deyiverdi; mütecavizlerin haddini bildirdi ve hakkın dilindeki zincirleri çözdü.

Bunca fezâyî ve fecâyîye rağmen bugün hâlâ bir kısım mükemmelliklerden söz edebiliyorsak; bunu O'nun bize sunduğu evrensel değerler külliyâtı o muhteşem semavî kâmusu borçlu bulunuyoruz. Gönüllerimizde iyiyi, güzeli, insanî olanı arama hissi, O'nun içimize saldırdığı sonsuz televvünlü ziyadandır. Ruhlarımızda duyduğumuz ebedî saadet arzusu O'nun sinelerimizde tutuşturduğu nurdandır, imandandır.

O'nu tanıyınca hepimiz ve her şey değişti; biz ebed için yaratıldığımızı, ebede meb'ûs olduğumuzu anladık; anladık ve virane gönüllerimiz birden, İrem Bağlarına dönüşüverdi. Derken, çevremiz birdenbire Firdevs renklerine büründü. Tâli'imizin aydınlığında O'na katılıp O'nun leşkери içinde yerimizi alınca önümüzü kesen bütün gulyabânî ağları bir bir yırtıldı.. kurtlar, çakallar kuyruklarını kısıp inlerine sığındı.. çıyanlar töre değiştirip güvercinlerle arkadaş oldu.. ve şeytanî ocaklar bir bir söndü; şeytanlar da gidip otağlarını ümitsizlik vadilerine kurdu; kurdu ve her yerde burcu burcu ruh ve mânâ râyihaları duyulmaya başladı.

Ey ışığıyla karanlık dünyalarımızı aydınlatan Nur, ey o enfes râyihasıyla cihanları ıtıriyat çarşısına çeviren Gül, gönül mağriplerimizde o vakitsiz gurûbun, ümit sabahlarımızı kapkaranlık bir hicran gecesine çevirdi. Göz gözü görmez oldu ve yollar bütününüle birbirine karıştı. Gün geldi, akıl, Senin yolundan çıkıp başka vadilere saptı. Düşünce bütün bütün Sana karşı kapandı ve her taraf yıllardan beri pusuda bekleyen o kapkaranlık hilkat garibeleri ile doldu. Adın sinelerimizden kazanmak ve nâmın yeni nesillere unutturulmak istendi. Bu meş'um gayretlerle beraber şu köhne dünyamız uğursuzluk ağına takıldı ve ümmetin kaderi kamburlaşp iki büklüm oldu. Durduğumuz yerde duramadık, olmamız gerektiği gibi olamadık ve ulaşma iddiasında bulunduğumuz yere de ulaşamadık; mânâ köklerimizden koştuk.. maddeyi ve dünyayı doğru okuyamadık.. kendimizi bir korkunç hazanın solduran, öldüren ikliminde sararıp solmaya saldık.. herkes kendi düşünce dünyasının ufkuna koşarken bizler ürperten bir yok oluş içinde olduğumuz yerde kalakaldık.

Bak şimdi korkutan bir belirsizlik var Senin dünyanda; anlayışlar dar, düşünceler çarpık, yenilenme ve dirilme duyguları da tamamen meflûç. Doğduğun kutlu diyar, yıllar var bütününüle kısırlandı, hiçbir şey doğurmuyor artık. Mübarek

köyün, vefasızlığımızı tecziye suskunluğu içinde. Şam, Bağdat sürekli anomali doğuruyor. Belhler, Buharalar hiçlik vadilerinde hiçi arıyor. Konya folklor gösterileri ile teselli peşinde. Bir baştan bir başa koca Endülüs, ruhunu katledenlere teslim. İstanbul gayesizlik ve hedefsizlik pençesinde mütemâdi gel-gitler yaşıyor.. ve koskoca bir âlem garip, yetim, ihtilâçlar içinde ve zamanzede...

Getirdiğin o muhteşem mânânın üzerine simsiyah bir gölge düştü. Seninle gönüllerimiz arasında korkunç bir gaflet, cehalet, basiretsizlik haylûleti var; yaşanan bu küsûf ortamında gelecek adına bir şey söylemek şöyle dursun çevremizi bile tam görüp değerlendiremiyoruz. Senin ışığının ulaşmadığı ruhların “ba’sü ba’de’l-mevt”i mümkün mü bilemeyeceğim.? Aslında ziyasını, rengini, desenini Senden almayan yığınlar nasıl dirilebilir ki..!

Biz hepimiz, bir tâli’siz dönemde gönül yamaçlarımızda ruhunun gurûbunu acı acı seyrettik ve gidip karanlıklara gömüldük. Bu ürperten gurûb karşısında hiçbir şey yapamadık ve tam bir âcizlik örneği sergileyerek hep sustuk.. ve sustu buna karşı kendi alanında bütün ilâhî lütuflar, ihsanlar, huzurlar, saadetler ve gül devrine ait en tatlı neşîdeler. Mübarek sima ve sîretine hasret gittiğimiz bu günlerde, kaderimize hicran, bize de suskunluk düştü. Simsiyah yokluklar yaşadığımız bu meş’um dönemde gökler bize hiç yüz vermedi.. yıldızlar yüzümüze hiç gülmedi.. ay-güneş Senin üzerine doğduğu renkte hiç mi hiç görünmedi.. biz çevremizde hep karanlıklar gördük ve gece mahluklarının homurtularıyla ürperdik. Sen artık aramızda yoktun ve her yanda yılanların-çıyanların ısıkları duyuluyor, her taraf yarasaların şehrayinleriyle inliyordu. Sen küsmüş müydün/küser miydin onu bilemem; bildiğim bir şey varsa, o da, Seni kırmış olmamız ihtimalidir –ihtimal sözü de bir iyimserlik ifadesi–.. ama eğer lütfedip gönüllerimize teveccüh buyurmazsan, bu defa biz kırılıp paramparça olacağız.. ve

şayet gelip dünyamızın çehresindeki isi-pası silmezsen bu sahil hava ile bir daha dirilmemek üzere boğulup gideceğiz.

Ey güzeller güzeli Sevgili gel, bir kere daha yeniden misafirimiz ol. Tahtını sinelerimize kur ve bize buyurabildiğin her şeyi buyur. Gel, gönüllerimizdeki karanlıkları kov, bütün benliğimize ruhunun ilhamlarını duyur ve bize yeniden diriliş yollarını göster. Gel, her gün biraz daha azgınlaşan şu zulmetleri güneşlere taç giydiren ışığınla dağıt ve herkesi inleten zulüm ve adaletsizlik ateşini söndürüver. Gel, her şekliyle kine, nefrete, düşmanlığa kilitlenmiş şu zavallı ruhların boyunlarındaki zincirleri çöz; sevgiye, merhamete, şefkate hasret giden sinelerimizi muhabbetle, hoşgörüyüyle coştur. Gel, ruhlarımızı aklın aydınlığı, gönüllerimizi de mantık ve muhakeme enginliğiyle buluştur ve bizi kendi içimizdeki kopukluklardan kurtar.

Sen gidince kimilerimiz akla takılıp düz yollarda yolsuzluk yaşamaya başladık. Kimilerimiz de kendini bir kısım gönül hülyalarına saldı ve değişik vehimlerle oyalandı; öyle ki ne aklın dilini anlayabildik ne de kalbî ve ruhî hayatın derinliklerine dalabildik; akli ihmal edip dünyanın kanına girdik, kalbe bütün bütün tavır alıp kendi derinliklerimizi görmezlikten geldik.

Ey karanlık gecelerimizin Ay'ı-Güneş'i, ey yolda kalmışların biricik rehberi, Sen bizler gibi sadece bir kere doğmadın/doğmazsın; zamanın her parçası Senin için bir tulû vakti, gönüllerimiz de Senin mütevazi matlan; perişanîyetimiz Sana bir çağrı, sinelerimiz Seniyye-i Vedâ; ne olur artık ağlayan gönüllerimize acı da gel; doğ canlarımıza Yaratan aşkına, bizi yalnız bırakma; yalnız bırakıp ruhlarımızı Sensizlik ateşine yakma. Ne ilm u irfanımız var, ne hayr u taate mecâlîmiz; günah, isyan diz boyu; Sana sunacağımız armağan بِيضَاعَةٍ مُرْجَاةٍ "Kayda değmez bir sermaye"¹⁹ ölçüsünde bile değil. Bugüne kadar aşındırmadık eşik ve çalmadık kapı bırakmadık; gönül

¹⁹ Yûsuf sûresi, 12/88.

bağlayıp arkalarından koştuklarımız her zaman bizi aldattı, sonra da yol ortasında bırakıp gittiler. Ne yürümeye takatimiz kaldı ne bulunduğumuz yerde ikamete dermanımız. Bağban Sen isen –öyle olduğunda şüphemiz yok– bağ niye sahipsiz kalsın. –Sana böyle bir çağrıda bulunmak da ayrı bir saygısızlık.– Merkezi tutmak Senin hakkın ise o makam adına söz söylemek kimin haddine...

Ey şefkati, adaletini aşkın Gönüller Sultanı, Seni unuttuğumuzun, Sana saygısızlıkta bulunduğumuzun farkındayız; ama Sen, şimdiye kadar bundan daha acılarını da gördün; incinsen de küsmedin, vefasızlık görsen de alâkanı kesmedin. Başını yaranlar, dişini kıranlar karşısında bile ellerini açıp dua dua yalvardın. Seni bilmemelerini mazeret sayarak, lânet ve bedduada bulunmadın, lânet ve bedduaya “âmin” de demedin. Sineni, Ebû Cehil’leri bile ümitlendirecek ölçüde açabildiğin kadar açtın ve her sözünü, her davranışını Hakk’ın rahmetinin enginliğine bağladın. Beklediklerimiz hakkımız olmasa da, bütün bu yaptıkların karakterinin gereği olduğunda şüphemiz yok.

Ey Dost, kaç bahar gelip geçti biz hep hazandayız ama, düşe-kalka olsa da hep izindegiz. Gel bizi bir kere daha sevindir; sevindir ki, bağının taptaze fidanlarıyla nâmını âleme tam duyuracak demdegiz. Dünya Senin dünyan –müsaade buyurursan dünyamız da diyeceğim– bu dünya ışığa hasret gidiyor. Bizler o kırık azimlerimiz ve o çatlamış ümitlerimizle, yolların hakkını veremesek de hep yollardayız. Sadece hislerimizle de olsa, aradığımız sevgili Sensin; gel son kez içimize doğ ki gönüllerimiz ışıkla dolsun ve ufuklarımızı saran şu upuzun geceler savulup gitsin; yerlerini gündüzlere bıraksın...

Gözlerimiz tulûunun emarelerini görmese de, tadın, lezetin, kokun daha şimdiden hemen hepimizi mest etti. Gel bizi yeniden arkana al ki, ışığın ruhlarımıza vursun.. Sen

“Sâyesi yere düşmez bir nahl-i Tûr’sun / Mihr-i âlemgîrsîn baştan ayağa nûrsun.” (İtrî). Mesajın nur, düşüncen nur, ufkun nur, her yanınla pürnursun; aç yüzünden nikâbını cihanlar nurla dolsun ve her yanda nâmın duyulsun.

Ey Yüce Dost, söylenen sözler bir na’t değil, sevgili kapısında mırıldanan serenât da değil; özü hasret, ruhu hicran kapıkuluna ait ritimsiz bir feryattır, bir feryâd-ı mutâddır...

Mübarek Bir Coğrafyanın Gurbet Yılları

Tuhaf bir dönemden geçiyoruz; ışık karanlıkla iç içe, gece gündüzle at başı; bir yanda yığın yığın ölüme sürüklenenler, diğer yanda İsrail sûru almış gibi dirilenler; bir tarafta bahar meltemleri üfûl üfûl, öbür yanda her şeyi kırıp geçiren fırtınalar.. bir bakıyorsun güllerin, çiçeklerin arasında boy boy dikenler ve her yanda bülbül nağmelerine inat saksagan çığıllıkları; bir de bakıyorsun, her tarafta kızaran güller ve güller üzerinde şakıyan bülbüller. İlhad hezeyanları iman soluklarıyla yan yana, inkâr ulumaları ikrar âvâzeleriyle iç içe. Yer yer gelip kulaklara çarpan söz şeklindeki hırıltılarla ürperiyor; zaman zaman da gönüllerde ninniler gibi duyulan altın seslerle dinleniyoruz. Evet, dört bir yanda diken tohumları saçanların haddi hesabı yok; herkese ötelere turfanda meyveleriyle ziyafet çekenlerin sayısı da onlardan az değil. Zannediyorum bunca zıt şey, şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar birbirine yakın olmamıştı.

Yıllar var ki bizler, Atlantis'in yetim çocukları gibi gönüllerimiz hep o yitik ülkenin hasretiyle inim inim ve gözlerimiz üst üste gurûblarla kararan o meş'um ufuklarda sabahladık, akşamladık. Bazen sarsıldık, bazen de kaybettiğimiz değerlerin, tıpkı askerden dönenler gibi dönüp geleceği ümidiyle canlandık

ve coştuk. Şu anda da, bazen tüllenen güzellikler ümitlerimize bir şeyler fısıldıyor; arkadan bir tipi-boran esip geliyor ve berdülacûz gibi her tarafı kasıp kavuruyor. Bazen yapılanlar yıkılıyor; yıkılmayanlar da üst üste sarsıntılar yaşıyor.. ve hep böyle tâli'sizce devrilenlerin yerini yığıtçe koşanlar alıyor.

Bizler, olup biten bütün bu şeyleri, Allah'ın ekstra lütuflarına ve özel teveccühlerine bağlayarak yer yer seviniyor, zaman zaman da değişik olumsuzluklar karşısında buruklaşıyor ve inkisarlarla kıvranıyoruz; inkisarlarla kıvranıyoruz, pişip olgunlaştığını sandığımız çiğleri ve çiğlikleri gördükçe ve inkâra, ilhada kilitlemiş ruhların kabalık ve bağnazlıklarını, dostların vefasızlığını, yakın durup uzak görünenlerin tuhaf tavırlarını, sürekli yüzüp gezen hercâî gönüllerin kararsızlığını düşündükçe. Nasıl olmuştu da, geçmişi o kadar sağlam, mânâ kökleri o kadar mükemmel bir millet, içlere burkuntu şu eğri büğrü düşünce ve eğri büğrü hâliyle böyle bir çelişkiler toplumu hâline gelebilmişti! Nasıl olmuştu da anlayamamıştık ruhumuzu Mefisto'ya sattığımızı ve gönlümüzü tenimize kurban ettiğimizi! Hatta ruhumuzun ağzına gem vurup cismaniyetimizi şahlandırdığımızı; Allah'a başkaldırıp alınımıza isyan damgası yediğimizi..!

Maalesef millî karakterimizle telifi imkânsız bir aymazlık içine girmiştik ve göremiyorduk olup bitenleri; göremiyorduk da milletçe her gün biraz daha kaddimiz bükülüyor, biraz daha kamburlaşıyor, üst üste kırılmalar yaşıyor, yer yer yıkılıp enkazlaşıyor ve peşi peşine bu kırılıp yıkılmalarla millî ruhumuzun rengi, deseni değişiyor, derken ufkumuz daralıyor, çehrelerimiz kararıyor, düşüncelerimiz yamuk-yumuk hâle geliyor ve sözlerimiz tamamen hezeyana dönüşüyordu; dönüşüyordu ama, biz farkında değildik bu ürperten değişimin.

Gün geldi, bu iç içe fezâyi ve fecâyi ile millî konumumuza yakışır duruşumuz bütün bütün bozuldu; birlik, beraberlik

ruhunda kırılmalar başladı.. toplumu teşkil eden fertler, bağı kopmuş tesbih taneleri gibi şuraya-buraya saçıldı.. bunu, sağda-solda sun'î gruplaşmalar takip etti.. gruplar arasında kinler, nefretler körüklendi ve herkes birbirinin kurdu hâline geldi. Zamanla toplum bütününüyle çirkinleşti ve o dırâhşan çehrelerin yerini simsiyah simalar aldı.. her yanda kapkara sesler yükselmeye başladı.. ardından da kitleler birbirini yemeye, sistem de hepsini birden ezip öğütmeye koyuldu. Artık her yanda duyulan ya zalimlerin “hayhuy”u ya da mazlumların âh u efgânıydı. Bütün bunlar oldu, oluyor ve bundan sonra da olacağına benzer. Böyle bir durumun çok acı ve üzücü olduğunda şüphe yok; ancak, bundan daha acısı da, bu üzücü ve ezici duruma çare bulma yolunda beklediğimiz, o sineleri heyecanla dopdolu büyük muzdarip ve çilekeşlerin ağızlarına fermuar vurulmasıydı.

Mevcut manzaradan şikâyete hakkımızın olmadığı muhakkak; ne var ki olup bitenleri görmezlikten gelmenin de, Müslümanlıkla, milliyetperverlikle telifi imkânsız. Ama ne acıdır ki, kökü çok eskilere dayanan çarpık bir anlayışla biz, dini, diyâneti tamamen kendimize benzettik.. milliyet ruhunu da hevâ ve heveslerimize feda ettik.. aklın sahasına giren şeyleri akla, akli da kalb ve ruhun yedeğinde meâlîye tevcih edip gönüllerimizi mârifetle mamur kılacağıımıza; basiret, irade, şuur, his, idrak ve latîfe-i Rabbâniye... gibi iç ve dış duyularımıza sırtımızı dönerek maddî-mânevî her iki âlemi de kararttık. Gayri her gün, ayrı bir şaşkınlık içinde farklı bir yöne yöneliyor; her gün değişik bir kısım fantezilere takılıyor ve dur-durak bilmeden mihraptan mihraba koşuyoruz. Konuşup bir şeyler anlatmaya çalıştığımızda da, nefeslerimizi tutup suskunlaştığımızda da sürekli hatalar yapıyor ve sürekli yeni arızalara sebebiyet veriyoruz; sebebiyet veriyor ve muttasıl aynı hataları tekrar edip duruyoruz. Derlenip toparlanamıyor, bir türlü hedefe kilitlenemiyor ve sağlam bir tevhîd-i kible mülâhazasıyla “Yâ Hak” deyiş gönülden O’na yönelemiyoruz.

Düştüğümüzün farkında değiliz, hiç olmadık da; doğrulma yönündeki azmimiz ise süreksiz. Düşüncelerimiz yamuk-yumuk; iradelerimizde çatırtılar duyuluyor; kararlarımız tutarsız ve ruhlarımızı öldüren o yabancılıştan bir türlü kurtulamıyoruz. Bazen inanç ve millî mefkûremize ters patikalarda yürüyor; bazen kendi düşünce istikametimize zıt cereyanlara kapılıyor ve bilmediğimiz meçhullere sürükleniyor; bazen de arkalarından koştuğumuz kimselerin ihanetine uğruyor ve arkadan hançerleniyoruz.

Yıllar var, bu garip maceralar âdeta kaderimiz oldu: Hep susuz vadilerde su deyip koştuk; hep kupkuru kuyulara kovalar saldık; bazen yabanî kamışlarda şeker aradık; bazen de diken ekip pıtrak biçmekte ömür tükettik. Dünyaları iğnâ edecek kadar zengin bir kültür mirasımız bulunmasına rağmen, bir türlü dilencilikten ve başkalarına serfüru etmekten kurtulamadık. Baştan başa birer gül bahçesi olan tarihî yamaçlarımız yerine, gidip gidip başkalarının dikenliklerine takıldık. Kendi bahçelerimizdeki onca bülbül nağmelerine rağmen saksâğan sesi dinleye dinleye bir hâl olduk.

Hususiyle son yıllarda millî tabiat ve millî karakterimiz itibarıyla bir hayli deformasyona maruz kalmış olmalıyız ki, artık kendimiz olmadan utanıyor, bize ait birkaç bin senelik değerlerimize sırt çeviriyor ve mânâ köklerimizi, tarihî dinamiklerimizi –hepimiz öyle düşünmesek de– inkâr ediyoruz. Eskimeyen o muhteşem eski mirasımızı âvâz âvâz dört bir yanda ilan edip, kendi derinliklerimizi herkese duyuracağımıza, bir kısım mütegalipelerin, kulaklarımızı tırmalayan hırıltılarını dinliyor ve bir mânâda iç bulantılar yaşıyoruz.

Biz, milletçe devletler arası muvazenede o muhteşem yerimizi kaybettiğimiz günden beri dünyayı başıboşlar idare ediyor; insanlığın kaderi bulaşıklara emanet. Her yerde yağmacılar arpalık peşinde.. yeryüzü nimetleri nankörlerin kontrolünde.. hak düşüncesi, insaf ve adalet mülâhazaları, ara sıra, canı yanmışlarca seslendirilen imdat çığılığı gibi bir şey..

silinip gitmiş, yüreklerden merhamet ve şefkat hissi.. körelmiş vefa, sadakat ve güven duygusu, unutulmuş gibi şeref, itibar ve haysiyet tutkusu.

Evet asırlar var ki biz, en hayatî millî değerlerimizi unuttuk ve yüzlerce seneden beri geliştirdiğimiz kültür mirasımızdan bütün bütün yüz çevirdik. Dahası dünyanın dört bir yanından derleyip millî ve dinî değerlerimizin yerine ikame etmeye çalıştığımız o bize ait olmayan yabancı telakkilerle genç nesillerin zihinlerini bulandırdık. Artık, pek çoğu itibarıyla avareleştirdiğimiz bu nesiller, kendi değerlerine sövüyor, millî ruh ve millî düşünceyi tahkir ediyor, eski mirasa ait her şeyi yıkmaya çalışıyor ve bölük-pörçük olmuş farklı kulvarlarda hep “hiç”lere koşuyor. Bütün bunlara karşılık, olup bitenleri doğru görüp, doğru düşünüp, doğru yorumlayanların sayısı da az değil; ne var ki pek çoğu itibarıyla bunlar da, ağızlarına fermuar vurulmuş gibi yutkunup duruyor ve hep bir sessizlik murâkabesi yaşıyorlar. Bazen seslerini yükseltip birkaç adım atsalar da, küçük bir tazyik ve önemsiz bir tehdit karşısında, önce durdukları yerin dahi gerisine çekilerek sürpriz mazhariyetler beklemeye koyuluyorlar. Bu hâllerleriyle onlar da, ya tevekkülü tevâküle karıştırıyor ve kendi kendileriyle iç çelişkiler yaşıyorlar, ya da durmaları gereken yerde duramadıklarından ve konumlarının hakkını veremediklerinden, Allah’la olan münasebetlerini kirletiyor, millet düşmanlarını da cesaretlendirmiş oluyorlar. İradelerinin hakkını verip kendileri olacaklarına, iradesizliklerine kurban gidiyor ve başkalarının gelişmelerinde hâkimiyet kurmalarına hep açık duruyorlar.

Evet, seneler var, sağlam bir geçmişi olan bu millet, sürekli kalb ve kafa ayrılığıyla kıvranıp duruyor; ne kâinat ve hâdiseler adına mâkul bir yorum ortaya koyabiliyor ne de sosyal olayları doğru okuyabiliyor. Aval aval bakıyor çevresine ve sürükleniyor değişik rüzgârlarla şuraya-buraya. Doğrusunu söylemek gerekirse kendimize gelip akıl, göz ve gönül ufkundan bütün varlığı, bütün şuûnu ve kendimizi yeniden dosdoğru okuyacağımız,

yepyeni bir tahlil ve terkiplle (analiz ve sentez) bir kere daha kendimizi ifade edeceğimiz âna kadar bu dağınıklık sürüp gideceğe benzer. Keşke bu mâkus kaderimizi değiştirebilseydik! Keşke Allah'ın bize bir lütfu olan konumumuza göre sağlam bir duruşa geçerek mazhariyetlerimizin hakkını eda edebilseydik! Ne acıdır ki eda edemedik; hatta şu anda da sadece olup biten hâdiseler karşısında ciddî bir şeyler yapamama acziyle yer yer kıvranıyor; zaman zaman da elem ve kederlerimizi sinelerimize gömerek kâh yutkunuyor, kâh gözyaşlarıyla boşalıyor; ama her zaman içimizi kanatan bir hicran yaşıyoruz.. böyle bir durumda da ne Cenâb-ı Hakk'a karşı ne de milletimize karşı sorumluluklarımızı yerine getirdiğimizi söylememiz mümkün değil...

Keşke bu ölçüde olsun bütün bir millet olarak vefa düşüncelerimizi koruyabilseydik! Hiç olmazsa oturup içimizi Allah'a dökerek ağlayabilseydik! Yapamadık ve kendimize ait düşüncelerimizi tam koruyamadık.. bütün benliğimizle Hakk'a yönelip içimizi O'na açamadık.. yıllar var hep duygusuz yaşadık.. duygusuz oturup kalktık. Oysaki, milletçe durduğumuz yer itibarıyla bizim de âleme söyleyeceğimiz bir kısım gönül hikâyelerimiz olmalıydı! Geleceğin dünyasında, bizim düşünce ibrişimlerimizden de bir kısım atkılar bulunmalıydı! Bizler dünyada yalnızlığın, yetersizliğin gurbetini yaşamamalıydık; gamımızı, kederimizi paylaşacak bir kısım kimseler bulup onlarla el ele tutuşarak yürümeliydik kendimiz olmaya doğru...

Vakit henüz geç sayılmaz; önümüzde dünya kadar fırsatlar var.. Hakk'a adanmış ruhların sayısı ise hiç de az değil. Zannediyorum, geriye sadece aşk u şevkle dizginleri gerip Allah'a dayanmak, O'nun kapısının tokmağına dokunup içimizi dökerek gözyaşlarıyla "Biz geldik." diyebilmek kalıyor. Şimdi gelin, bunca zamandır ağlanacak hâlimize gülmelerimize bedel biraz da gönül heyecanlarımız ve gözyaşlarımızla kendimizi ifade etmeye çalışalım.

Bence Tam Ağlama Mevsimi

“Zihnî dehr elinden her zaman ağlar
Vardım bahçesine bağbân ağlar
Sümbüller perişan güller kan ağlar
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı.”

(Zihnî)

Gönüldeki hüzn-keder, neş'e-sevinç, merhamet-şefkat... gibi duyguların coşup bulutlaşması ve gözler yoluyla dışa vurmasıdır gözyaşları. Tasa-elem, aşk-iştihak, emel-ümit, firak-visal; belki bütün bunlardan daha çok da “mehâfetullah” ve “mehâbetullah” ağılatır, hisleri hüşyar ve kalb ufkunda O'na yâr olanları. Diğer ağlamalar, insanın cismanî ve ruhanî tabiatının halitasından fıskırır gelir; cibillîdir, yaygındır, için sesi değildir, dolayısıyla da sıradan sayılırlar.

Temeli iman ve mârifete dayanan, muhabbet ve aşk u şevkin tetiklediği ağlamalara gelince, bunlar, tamamen Hakk'ı bilmeye, her şeyde O'nu duymaya, miadı meçhul vuslat hül-yalarıyla oturup kalkmaya ve O'na karşı mehâfet ve mehâbetle tir tir titreyip sürekli O'nun huzurunda saygıyla köpürüp durmaya bağlıdır. Sınırlıdır; çok az bahtiyara nasip olmuştur.. ve devamı da, nazarların her şeyde O'nu okumasına, O'nu duymasına, O'nu talep etmesine, O'nu bilmesine ve O'nu söylemesine vâbestedir. Bilen alâka duyar, ruhta alâka

derinleştikçe sevgiye dönüşür ve zamanla bu sevgi, önü alınmaz bir aşk u iştihaya inkılâp eder. Artık böyle biri bîkarardır, gezer çölden çöle ve “Leylâ” der ağlar.

Kendi uzaklığını aşmak için sürekli gerilim içindedir.. her zaman O’nu söyleyen izlere, emarelere yüz sürer durur.. bazen kâinat kitabıyla hasbîhâl eder; bazen eşya ve hâdiseleri O’nun mesajları gibi okur, koklar, gözlerine sürer.. bazen O’nun beyanı karşısında rikkate gelir, gözyaşlarıyla soluklanır.. bazen de O’ndan söz eden dellâllara takılır kalır ve hep derin bir aşk u alâka ile nefes alır-verir. Bu, sanatta Sanatkâr’ı duyup sezme, karşılaştığı güzelliklerde Güzeller Güzeli’ne uyanma, O’nu çağrıştıran her şeye kulak verip saygıyla O’nu dinleme ve O’ndan ötürü her nesneye derin bir alâka ve sevgi duyarak hayatını bir aşk u muhabbet dantelâsı gibi örgülemeye çalışanların hâlidir.

Bu derinlikte olmasa da, dost ve yakınların firkat ve vuslatları anında da gönüller heyecanla köpürür ve gözler yaşlarla dolar; bu da bir ağlamadır ama, ötede her ağlamanın kıymeti âh u efgân edenin duygu ve düşünce ufkuna göre değerlendirilir: Haşyet ve murâkabe duygusuyla içlerini döküp ağlayanlar, ya da “*Dertliyim dersen belâ-yı dertten âh eyleme / Âh edip ağyârı âhından âgâh eyleme!*” mülâhazalarıyla içinden yükselen köpük köpük heyecanları sinelerine gömüp yutkunanlar, Sevgili kapısının gözü sürmeli sadık bendeleridirler ve sırlarını bir namus bilir, onu kendi gözlerinden bile kıskanırlar. Bunların ağlamaları da susmaları da derin ve mânâlıdır.

Aksine, kalbden kopup gelmeyen tekellüflü ağlama görüntüleri ise göze cefa, gözyaşlarına saygısızlık ve insanları da birer aldatma vesilesidirler; dolayısıyla da böyle zorlamalı bir ağlama cehdi, sadece şeytanı sevindirir ki bu da cehennemleri söndürebilecek bir iksiri riyayla kirletip işe yaramaz hâle getirmek demektir.

Musibet ve belâlar karşısında, rızasızlığa ve itiraza benze-
yen ağlamalar haram; yarınlar endişesiyle kıvranıp âh u vah et-
mek bir ruhî maraz, fevt ettiği şeyler karşısında sızlanıp durmak
da boş bir telaş olduğu gibi gözyaşları adına da bir israftır.

Hazreti Yakub'un Yusuf ve Bünyamin'e ağlaması, baba-
lık hissi ve şefkattendi; kim bilir belki de, bu Yüce Nebi'nin
ağlamaları onları gelecek adına medar-ı ümit görmesi veya
Allah nezdindeki konumları açıısından. Eğer böyleyse –ki
biz öyle olduğunu düşünüyüyoruz– bu kabîl ağlamaların da
mahzuru olmasa gerek. Buna karşılık Yusuf'un kardeşleri-
nin, babalarının yanında ağlama numarası yapmaları ise, fiilî
bir yalan ve bir aldatmaydı ki, günü geldiğinde Yusuf onla-
ra: “Bugün sizi kınayacak değilim; ben hakkımı helâl ettim;
Allah da sizi affetsin.”²⁰ diyecekti. Onlar da تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰتٰرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا
“Yemin olsun ki Allah seni bize üstün kılmıştır.”²¹ ile ona mu-
kabelede bulunacaklardı.

Allah için ağlama, O'na karşı olan aşkın iniltileridir. İçinde
hararet olanın gözünde de yaş olur; aksine gözleri çöller gibi
kupkuru kimselerin içlerinde de hayat yoktur.

Hüzün ve gözyaşı, enbiyanın en önemli vasfıdır; Âdem
Nebi ömür boyu sızlandı durdu. Nuh Peygamber'in ağlama-
ları ise âdeta bir feryad u figân tufanıydı. İnsanlığın İftihar
Tablosu, hep duygularının şiirini gözyaşlarıyla solukladı.
Bu itibarla da O'na bir hüzün ve ağlama Peygamberi de-
mek yanlış olmasa gerek. O bir gün, “Eğer onlara azap eder-
sen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır; şayet mağfiret buyurur-
san hiç kuşkusuz Azîz Sensin, Hakîm Sensin.”²² mealindeki
âyetle “Rabbim! O putlar insanlardan çoğunu baştan çıkardı;
bundan böyle kim benim izimce yürürse o bendendir. Kim

²⁰ Yûsuf sûresi, 12/92.

²¹ Yûsuf sûresi, 12/91.

²² Mâide sûresi, 5/118.

de isyan ederse Sen Gafûr'sun, Rahîm'sin.”²³ mânâsına gelen âyetleri tekrar edip sabaha kadar ağladı. Cibril, Allah'ın emriyle bu ağlamanın sebebini Allah'a ulaştırınca da Cenâb-ı Hak: “*Ümmetin hakkında seni mahzun etmeyeceğim.*” bişaretiyle O'nun gönlüne su serpip bu feryad u figânı durdurdu.²⁴

O hep hüzün ve tefekkürle oturur kalkar ve çok defa düşünür sonra da ağlardı. Yer yer bişaret alıp sevindiği olsa da, her zaman bir bülbül gibi içini döker ve sızlardı. Bülbül güle konuştuğu zaman bile çığlık çığlık feryat eder. O, âdeta âh u zâr için yaratılmış gibidir. Kargaların öyle bir derdi yoktur; saksakağarlarsa sadece yem başında seslerini yükseltirler.

Hüzün ve ağlama, hak dostlarının her zamanki hâli ve gece-gündüz inleyip durma da Hakk'a ulaşmanın en kestirme yoludur. Âşığı gözyaşlarından ötürü ta'n edenler kendi hamlıklarını mırıldanmış sayılırlar. Hasretle yanan sinelerden bir şey anlamayanlar da ötede hasret ve hicran içinde sabahlar-akşamlarlar.

Kur'ân sık sık ciğeri kebab, gözleri giryan insanlara dikkat çeker ve her zaman onların örnek alınmasını salıklar:

O, ruhun selâmeti adına, ahiret yurdu hesabına, Hak mehâfeti ve mehâbeti ya da günahların kahrediciliği karşısında ağlayan gözleri takdirlerle yâd etme sadedinde: “*O rabbânîler, kitaplarında geleceği vaad edilen Peygamber'i (Kur'ân'ın soluklarıyla) dinlediklerinde ağlayarak çeneleri üzere yere kapanır ve içlerinde her an artıp duran bir huşû yaşarlar.*”²⁵ der ve Allah yolunda dökülen gözyaşlarını O'na arz edilmiş bir münacât armağanı gibi değerlendirir.

Allah, Meryem sûresinde değişik nebileri özel hususiyet ve fâikiyetleriyle bir bir tebcil, takdir ve tahsin ettikten sonra:

²³ İbrahim sûresi, 14/36.

²⁴ Müslim, *îmân* 346; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/373.

²⁵ İsrâ sûresi, 17/107-109.

“Bunların hemen hepsi, kendilerine Rahmân’ın âyetleri okununca hıçkırıklarla secdeye kapanırlar.”²⁶ diyerek konuyu âh u efgân etme fasl-ı müsterekiyle noktalar.

Önceki din ve başka kitaplarla ilk tembihini almış olan, müteakiben Son Peygamber’den son mesajı dinlerken hâlden hâle giren eski mü’min, yeni mükinleri tebciil sadedinde de Kitab-ı Mübin: “Onlar, Peygamber’e inen Kur’ân’ı dinlediklerinde ondan anlayıp zevk ettikleri haktan ötürü sen onların gözlerinin yaşlarla dolup taşıdığını görürsün.”²⁷ şeklinde ferman ederek, gözyaşlarının nezd-i ulûhiyetteki önemini ihtar eder.

Keza Kur’ân, Allah yolunda mücahede için, gerekli imkâna sahip olmadıklarından ve bu konuda kendilerine bir el uzatılmadığından dolayı “Habibim! Sen onlara: Size binek olarak verecek bir şey bulamıyorum, dediğinde, (düşmanla savaşa iştirak edemediklerinden ötürü evlerine) gözleri yaşlarla dolu olarak döndüler.”²⁸ fermanıyla daha başka gözyaşı kahramanlarını nazara verir ve semanın takdirleriyle o kırık kalbleri teselli eder.

Ağlamanın rabbânîlere mahsus bir hâl olduğunu hatırlatmanın yanında, hayatı oyun ve eğlence sanıp ömürlerini gülüp oynamakla geçirenler hakkındaki ikaz ve tembih de yine Kur’ân’a ait. Kur’ân “Gayrı bunlar kazandıkları onca negatif şeyden ötürü az gülsün ve çok ağlasınlar.”²⁹ irşadıyla ağlamanın önemine farklı bir göndermede daha bulunur.

Kur’ân onlarca âyetle ve farklı üslûplarla hep aynı gerçeği hatırlatır ve bize, konumumuza göre bir duruş belirlememizi salıklar.

Kur’ân’ın bu ısrarlı tembihleri karşısında onun aydınlık ruh mübarek Mübelliği de hayat-ı seniyyelerini hep bu çizgi de sürdürür:

²⁶ Meryem sûresi, 19/58.

²⁷ Mâide sûresi, 5/83.

²⁸ Tevbe sûresi, 9/92.

²⁹ Tevbe sûresi, 9/82.

O, arkadaşlarına yer yer: “Müjdeler olsun nefesine hâkim olana! Müjdeler olsun (misafir kabul etme adına) evini geniş ve müsait tutana.! Müjdeler olsun hataları karşısında gözyaşı dökenlere!”³⁰ diyerek âdeta üç basamaklı bir miraç yolunu gösterir ve onları kendi ufkuna çağırırdı; çağırır ve “Eğer bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız.”³¹ gibi ifadeleriyle de arkadaşlarının nazarlarını fizik ötesi dünyalardaki ürpertici şeylere çevirirdi.

Onlara, hep âh u vâh edip ağlamayı salıklar ve riya ile kirlenmemiş, haşyetle dökülen gözyaşlarının ilâhî azaba karşı bir sütte olabileceğine dikkatlerini/dikkatlerimizi çeker: “İki göz vardır ki ötede onlara ateş dokunmaz: Biri, Allah karşısında haşyetle yaş döken göz, diğeri de hudut boylarında ve düşman karşısında ayn-ı sâhire.”³² diyerek irşadda bulunurdu.

Bu mazmunu farklı bir üslûpla vurguladığı bir başka münasebetle “Memeden çıkan sütün dönüp memeye girmesi nasıl mümkün değildir; (âdet-i ilâhî açısından) öyle de, haşyetullahla ağlayıp inleyen de Cehennem’e girmesi asla söz konusu olamaz.”³³ der ve gözyaşlarının nezd-i ilâhîdeki kıymetine vurguda bulunur.

Hele bir de bu ağlayıp sızlama, halka kapalı Hakk’a açık yerlerde gerçekleştiriliyorsa.. doğrusu böyle bir şeyi değerlendirecek bir kıstas bilmediğimi itiraf etmeliyim...

O her yerde ve her zaman bu kabîl şeyleri hatırlatıyordu ve hatırlattığı şeylerin de gerisinde değil, her zaman önünde olurdu; evet O namaz kılarken, iç ağlamalarından ötürü, sinesinde âdeta değirmen taşlarının çıkardığı ses gibi bir ses duyulurdu.³⁴

³⁰ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/21.

³¹ Buhârî, *küsûf* 2; Müslim, *küsûf* 1.

³² Tirmizî, *cihâd* 12.

³³ Tirmizî, *cihâd* 7, *zühd* 8; Nesâî, *cihâd* 8.

³⁴ Ebû Dâvûd, *salât* 161; Nesâî, *sehv* 18.

İbn Mesud'a, kendisine bir miktar Kur'ân okumasını emretmişti, o da Nisâ sûresinden bir kısım âyetler okuyup da nihayet "*Her ümmetten bir şahit (peygamber), Seni de bunların üzerine şahit getirdiğimiz zaman bakalım nasıl olacak!*"³⁵ mealindeki fermana geldiğinde eliyle işaret edip kesmesini söyledi. İbn Mesud diyor ki, "Dönüp baktığımda gözleri şakır şakır yaş döküyordu."³⁶

O yaş döküyordu da, o seçkinlerden seçkin arkadaşları sessiz mi duruyordu; hayır! Onlar da ağlıyor ve bazen de ağlamaları âdeta bir âh u vâh korosuna dönüveriyordu. "*Siz, bu sözü mü (Kur'ân) tuhaf buluyorsunuz; (bulup da ağlayacağınıza) gülüyorsunuz.*"³⁷ mealindeki âyetleri onlara hatırlatınca, hepsi birden hıçkırma hıçkırma ağlamaya durdu. Bu manzara karşısında O da bu âh u efgâna iştirak edip gözyaşları dökmeğe başladı. Bu defa da O'nun ağlamalarıyla rikkate gelen ashab bütünüyle kendilerini ağlamaya salıverdiler.³⁸ Zaten onlar her zaman ağlayıp inlemişlerdi; evet bazen iman ve mârifet neşvesiyle, bazen aşk u iştihak şivesiyle, bazen işlerine hata bulaşmış olabileceği endişesiyle, bazen ötelere ve akıbet korkusuyla, bazen de ufuklarının kararmasıyla hep ağlar ve sürekli niyaz buğulu feryatlarla rahmet arşına yönelirlerdi.

Aslında, Allah'a en hızlı ulaşan dua ve niyazların kadere de büyük ölçüde iç sızlamalarına ve gözyaşlarına bağlanmıştır; bağlanmıştır zira gönül heyecanlarını gözyaşlarından daha seri, daha duru aksettirecek bir başka şey göstermek mümkün değildir.

Gönülden hıçkırıkların bayrak çektiği yerlerde, günah orduları tarumar olur gider. Hüşyar gönüller, gelip vicdanlarına çarpan bu tür kabul esintileriyle âdeta berd ü selâm yaşar ve serinlerler.

³⁵ Nisâ sûresi, 4/41.

³⁶ Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 33; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 247.

³⁷ Necm sûresi, 53/59-60.

³⁸ el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/489.

Hayatlarını Allah için hep âh u vâhla geçirenler, gök ehline sadakat ve aşk bülbülleri sayılırlar. Onlar şakıdıklarında bütün ruhanîler seslerini keser ve onları dinlemeye koyulurlar. Ağlama eğer bu şekilde, gözler yoluyla gönlün köpüren çağlayanları ise, insan onu ebediyete bağlayıp fevkalâde bir gizlilik içinde Ebedler Sultanı'na sunmalı; riya ve süm'a ile kirletilerek Cehennem söndüren o çağlayan bir kezzaba döndürülmemelidir.

Işığını kaybetmiş ve her yanıyla toz-duman bir dünyada yaşıyoruz; hepimiz birer ağlama bülbülü edasıyla başlarımızı mum gibi önümüze eğip bin bir isyan ve günahlarımızı düşünerek öyle bir çılgık koparmalıyız ki, bütün gök ehli ellerinde nurdan çerağlar bu ağlama şölenine koşup gelsin. Ateşin bacayı sardığı şu günler, tam gözyaşlarıyla boşalma zamanı olduğunu düşünüyorum. Gözyaşları her türlü şeytanî oyunun büyüsünü bozacak sihirli bir iksirse –ki öyledir– gezip durduğumuz, oturup kalktığımız her yerde kaba sevinçlerle tepinme yerine gözyaşlarıyla serinlemeye çalışmalı ve hep ağlamalarla âh u efgânları dindirme yolunda koşmalıyız.

Hak dostlarına göre gözyaşları, İsa Nebi'nin nefesi gibi, cansız cesetlere can olma sırrını taşımakta ve âb-ı hayat gibi, ulaştığı her yerde hayatla çağlamaktadır. Halka kapalı Hakk'a açık gece koylarını ağlamalarıyla derinleştirenler ve çılgınlıklarıyla ruhlarına feryat mûsikîsi dinletenler bugün olmasa da yarın mutlaka dirilirler ve gezdikleri her yerde hayat sokluklar dururlar.

Seccadeler kuruyalı yıllar oldu; seneler var kulaklarımız gönül çılgınlıklarına hasret.. çöller gibi kupkuru atmosferimiz.. hicranla yanan sinelerin nasıl yandığını hissetmiyor gibiyiz.. çehrelerimiz âdeta birer buz parçası, bakışlarımız da bütün bütün anlamsız.. sinelerimizde kıvrandıran acıdan iz yok.. simalarımızsa asla inandırıcı değil. Bu gafletle geleceğe yürümemiz, yürüyüp varlığımızı sürdürmemiz çok zor olsa gerek...

Gözlerimizin yaşı dindiği günden beri, göklerin bereket pınarları da bir mânâda kurudu. Artık yağmıyor ilham yağmurları; bitmiyor güller, lâleler; gökten gelen ışıklar aksak ve vakit vakit esen yeller de perişan.. sema sakinleri âh u efgâna susamış.. bulutlaşacak rahmet durmuş gözyaşlarından imdat bekliyor.. Zihnî deyişle: “Gül ile sümbülü sanki hâr almış / Süleyman tahtını siyah mâr almış / Zevk u şevk ehlini âh u zâr almış / Gama tebdil olmuş ülfetin çağı...” Kim bilir belki ruhanîler de “iş başı” demek için bizden gözyaşı bekliyorlar. İhtimal biz dört bir yanımızı kuşatan dertlerden âh u vâh edip ağlayınca, melekût ufku da tül tül rahmet yüklü bulutlarla dolacak ve gözyaşlarımızın önünde sürüklenen günahlarımızı, isyanlarımızı, saygısızlıklarımızı, densizliklerimizi gördükçe onlar da sevinç neşîdeleriyle coşacak ve şefkatle üzerimize boşalacaklar..!

İhtimal bazen bizler, mevlid meclislerinde –şerefi mevlide ait– gül sularını yüzlerimize-gözlerimize sürdüğümüz gibi, gök ehli de, hicranla yanan sinelerin soluklanmaları sayılan gözyaşlarını yüzlerine-gözlerine sürüyor ve bunu kendilerine sunulmuş en değerli bir armağan sayıyorlardır...

Günahlarımız, hatalarımız dağlar cesametinde; nedametlerimiz, nedamet gözyaşlarımız riya ve süm’a edalı; gönüllerimizde ızdıraptan eser yok; ağlayıp sızlamalarımız büyük ölçüde dünyevî ve mâsiyet televvünlü. Bu vaziyette bizim başka şeye değil, birkaç asırlık kirlerimizi arındıracak pişmanlık gözyaşlarına ihtiyacımız var. İhtimal ancak onlarla tevbe kapısına ulaşabilir ve onlarla ziyan olmuş ömrümüzü yeniden inşa edebiliriz.

Âdem Nebi gözünde büyütüp Everest tepesi hâline getirdiği sürçmelerini gözyaşlarıyla eritip yerle bir etti; çıtır çıtır yanıp da etrafa kokular saçan öd ağacı gibi o da, içten içe yanıp çevresine saldığı nedamet iniltileriyle ruhanîlerin, meleklerin metâfı olma ufkuna yükseldi. Gün gelip çile bitince de, doğan her gün artık onun affına ferman renkleriyle tülleyeniyordu.

Bunca günah, bunca mâsiyet ve o ölçüdeki hicrandan sonra zannediyorum bize de hep yalnızlık koylarını kolla-
mak ve gecelerin siyah örtüsünü başımıza çekerek, Hak
tecellilerine açık, o kimsenin göremeyeceği yerlerde başımızı
yere koyup hıçkırığa hıçkırığa ağlamak düşüyor. Vefasızlığımıza,
bir türlü samimî olamayışımıza, yürüdüğümüz yolda sürekli
zizaklar çizişimize, durduğumuz yerin hakkını veremeyişimi-
ze, mazhariyetlerimize göre sağlam bir duruşa geçemeyişimi-
ze ve bizim gibi davrananların münasebetsizliklerine öyle bir
ağlamalıyız ki, vazifesi ağlamak olan gök ehli dahi bundan
böyle hep bizim çığlıklarımıza gözyaşı döksünler...

Evet biz, bize bahşedilen yerimizi koruyamadık, durdu-
ğumuz yerde kararlı, şuurlu ve ihlâs derinlikli duramadık. El
elden çözüldü, yâr elden gitti, gülleri hazan vurdu, bülbüller
âha düştü. Çeşmeler kesildi çaylar kurudu; âdeta her yanda
dikenler salınıyor ve her tarafta saksığan sesi. Gönüllerimizin
diliyle bir şeyler söylemeli, hasret ve heyecanlarımız üzerine
gözyaşı iksirleri saçarak bu kurumuşluğa bir son vermeliyiz.

Yaratan bize vücut, hayat, his, şuur, idrak... gibi nimet-
ler lütfederek, bizi donanımımıza göre yaşama ufkuyla yön-
lendirdi. Bizse her şeyi hevâ ve hevesimize kurban ederek,
konduğumuz yerin çok gerisine, gerilerin de gerisine çekile-
rek insanca yaşamayı kirlendik ve kirlendik. Hiç olmazsa, bun-
dan sonra olsun ömrümüzü kalbimizin çizgisinde yaşama az-
mi göstermeli değil miyiz..!

Gelin, bugüne kadar gülüp eğlenmelerimize karşılık bi-
raz da feryad ü figân türküleri söyleyelim.! Nefsanî yaşamaya
veda edip biraz olsun dertlenerek hayatın başka renklerini de
duymaya çalışalım.! Dert söyleyip dert dinleyelim ve dertlileri
dinleyene yakın durma yollarını araştıralım..!

Ömrümüzün işe yarar günleri büyük ölçüde boşuna gitti.
Artık ufukta bu hayat gündüzünün gecesinden emareler var.

Bundan böyle bize kalkıp o uzun gece için, sönmeyen bir çerağ tutuşturmak düşüyor. Bundan sonra olsun, kendimize gelmeli, dağınıklıklardan sıyrılmalı, özümüze dönmeli ve ciğerlerimizin hasretini gözyaşlarıyla soluklamalıyız.. ve bilmeliyiz ki, Hak katında toprağın bağına, gözyaşlarından daha aziz hiçbir şey damlamamıştır. Bugün toprağa dökülen o damlalar, çok yakın bir gelecekte her tarafı İrem bağlarına çevirecektir. Gel, çöllerden daha kuru şu beyâbanda herkese gözyaşlarının sâkisi olalım ve güftesi heyecan, bestesi ağlama en taze meyvelerden çevremize yepyeni ziyafetler tertip edelim...

Dünyada Huzurun Bendi Yıkıldı

Bugün bütün bir millet olarak hemen hepimiz sürekli telaş ve endişe ile oturup kalkıyor; hafakandan hafakana sürükleniyor; teşebbüslerimizde panikler yaşıyor ve iki adım ötede bilmem ne tür ürperten sürprizlerle karşılaşacağımız korkusuyla tir tir titriyoruz. Hiçbir düşünce üretemiyoruz; gelecek adına ciddî hiçbir plânımız yok. Yürüdüğümüz yollarda uyur-gezerler gibi tuhaf bir hâlimiz var. Karşımıza çıkan beklenmedik hâdiselerle alâkalı tavırlarımız birer kaba tepkiden ibaret. Başlangıcı yıllar ve yıllar öncesine dayanan millet düşmanlarının o korkunç tahrip stratejilerine mukabil, yaptığımız veya yapıyor göründüğümüz işler ise, ayakta kalabilme mücadelesi türünden şeyler. Bari, böyle bir mücadeleyi kendi kurallarına göre gerçekleştirebilseydik; ben söylemesem bile, ihtimal gelecek nesiller ona da “Ne gezer!” deyip geçecekler.

Düşünün ki milletimizi bir ömür boyu meşgul edecek işlerin kararları çok defa başkalarınca alınıyor. Tamamen bizim dışımızda alınmış bu kararları delebilmek veya startı başkalarınca verilmiş hareketlerden nasıl yararlanınız ya da onların aleyhimizde olmamasını nasıl sağlayabiliriz heyecanıyla hâlden hâle giriyor, sürekli tabyadan tabyaya koşuyor; bugün yaptıklarımızı ertesi gün bozuyor ve ardı-arkası kesilmeyen yaz-bozlarla ömür tüketiyoruz.. ve tabî, gözleri üzerimizde saf yığınlarla da sürekli şaşkınlık yaşıyoruz. Biz, mütemadiyen

güven kaybediyoruz, onlar da irtifa. Arz câzibesinin kat katı bir cehalet, muhakemesizlik ve gaflet çekimiyle hep tepetaklak gibiyiz. Başlı tutanların çoğu vurdumduymaz; başsız kitleler bilmem hangi dönemde yitirdikleri başlarının peşinde, salim düşünceler baskı ve saygısızlık bombardımanı altında; vazifesi toplumu eğitmek, aydınlatmak ve onu yüksek insanî hedeflere yönlendirmek olan –büyük çoğunluğu itibarıyla– basın-yayın müesseseleri (medya), reyting hatırına tam bir ibahiyecilik içinde; her şeye açık, sürekli kapkaranlık şeylerle homurdanıyor; homurdanıyor ve âlemin iffet, namus ve onuruyla oynuyor; her gün yeni yeni teşe'üm yaygaraları yapıyor; bâtili tasvir ve teşhirlle saf duygu, saf düşüncelerde bohemlik arzularını şahlandırıyor. Hele, bunlar arasında fitne ve fesada programlanmış gibi sürekli levsiyat neşreden öyleleri var ki, çok seyredilebilme veya okunabilme adına arnamus, şeref-haysiyet dümdüz gidiyor ve insanı insanlığın dan utandıracak şeyler yapıyor.

Toplum her gün, kıyamet alâmetleri gölgesinde sabahlıyor, akşamlıyor ve âdeta bir sûr sesi bekleme heyecanı içinde.. huzur ve sükûnumuz bütün bütün hayal oldu.. bugüne kadar en birinci tahassungâhımız olan millî ruh ve millî düşüncemiz yamuk-yumuk.. ümitlerimiz şimdiye kadar hiçbir dönemde olmadığı ölçüde delik-deşik.. iradelerimizde üst üste kırılmalar; azimlerimiz de bütün bütün meflûç.. ve toplumca sürekli hafakan solukluyoruz. Özümüzden o kadar uzaklaştık ki, ihtimal bir köşe başında kendi ruhumuzla karşılaşsak onu bile tanımayacak gibiyiz.

Tarihin hiçbir döneminde kendi değerlerimize karşı bu kadar yabancılaşmadık. Hiçbir zaman ruhumuzu bu ölçüde aç-susuz ve havasız bırakmamıştık. Şimdilerde, değişik telden her yanda bir hayli patırtı-kütürtü var; ama bunlar arasında duyamıyoruz bizi biz yapan ruhumuzun sesini; ne olduğumuzu, nerede durduğumuzu, neye namzet bulunduğumuzu

göremeyecek kadar hayret, dehşet daha doğrusu şaşkınlık içindeyiz. Zannediyorum, kendi inanç ve düşünce kurnalarımız altında zihin ve ruh kirlerinden arınacağımız âna kadar da bu öldürücü kaostan kurtulmamız mümkün olmayacak...

Her yanda kulaklarımızı sağır edencesine tiz perdeden yabancı gürültüler; yabancılaşmaya imrendiren şov türü hâdiseler; gelip gelip sinelerimize oturan ve çaresizliklerimize dayanarak köpürüp ruhlarımızda âh u vâha dönüşen çeşit çeşit fezâyi ve fecâyi karşısında üst üste sarsıntılar yaşıyor, acılarla kıvranıyor, bir şeyler yapamama ruh hâleti ile sürekli yutkunup duruyor ve her gün biraz daha ruhumuzun aşındığını hissediyoruz.

Gerçi yer yer bir kısım ümit edalı sesler duyduğumuz ve istikbal vaad eden gelişmeler müşâhede ettiğimiz de olmuyor değil, ama, olabildiğine zayıf, fevkalâde cılız ve mevcudiyeti uzun bir geleceğe emanet bu seslerin ezanlaşması ve bu oluşumların kendi iç dünyamızla bir inkişaf sürecine girmesi için, hizmete adanmış çok sağlam yürekli babayiğitlere, kararlı yüksek iradelere, çatlayıncaya kadar koşmadan dûr olmayan küheylân edalı zinde ruhlara ve aktif sabırlı basiret insanlarına ihtiyaç var. Bence işte bütün bu evsafı haiz gönül erleri sayesinde ancak, yıllardan beri içimize sine sine uygulamamızı, düşüncelerimizi kirleten ve bizi biz olmaktan çıkaran o meş'um olumsuzluklardan sıyrılıp, milletçe İslâm'la ruhlarmızın bir derinliği hâline gelmiş bulunan kendi tabiatımızı, kendi seciyemizi, kendi safvetimizi yeniden elde etmemiz mümkün olabilecektir.

Toplum olarak bir zamanlar biz, dünyanın en saf, en duru, en temiz ve en centilmen milletlerinden biriydik; hatta bazı dönemler itibarıyla en birincisiydik. Toplumun hemen her kesiminde, temeli imana dayalı, devamı Hakk'a adanmışlığa bağlı ciddî bir hakikat aşkı, bir araştırma sevdası, bir

ilim iştıyâkı, bir adalet ahlâkı, bir şefkat ve merhamet hissi soluklanırdı. Fert ve cemiyet hemen her zaman, tefekkür ve tedebbürle oturur kalkar; herkesi ve her şeyi şefkatle kucaklar ve Hakk'a halife olmanın gereği, yeryüzündeki muvazene ile alâkalı kendini bir numaralı sorumlu kabul ederdi. Yerinde âdeta yağmurlar gibi, hiçbir yeri tefrik etmeden her yana sağanak sağanak boşalır; yerinde ırmaklar gibi çağlar ve hayat olur akar; gün gelir deryalar gibi köpürür her tarafa mehâfet ve mehâbet salar; bir an da olurdu ki, güller ve çiçekler gibi bin bir renk ve râyiha ile tülленir, görüp temâşâ edenlere âdeta iç içe şölenler yaşatırdı.. evet, onun her zaman ayrı tat, ayrı şive, ayrı lezzette daima değişip yenileşen, yenileşirken de özünün bütün hususiyetlerini koruyan ve bütün vicdanlarda semavîlik hissi uyaran bir letafet ve bir zarafeti vardı. Dünyanın dört bir yanında yaşanan hercümerç, şurada-burada yükselen bir kısım hoyrat gürültüler, onun ikliminden yükselen huzur ve itminan-ı dâim ile ritim değiştirir, hız keser ve âdeta bizim ses ve soluklarımız arasında kaybolur giderdi. Evet, hayatın her zaman bir mûsıkî gibi duyulduğu bu dünyada, kulakları tırmalayan en sevimsiz şerâreler bile duyulmaz olur ve derecesine göre her yanı âdeta cebri bir sükut, semavî bir itminan ve engin bir huzur havası kaplardı; kaplardı da bu tâli'li ülkenin insanları çok defa, bir iki adım hayallerinin gerisine çekilerek derin bir uhrevî sükûna dalar, imanlarının, ümitlerinin o masmavi ikliminde geçmiş-gelecek bütün zamanları birden yaşar ve kendi kendilerine gıpta ederek çevrelerine tebessümler yağdırırlardı.

Yer yer muhalif esen rüzgârlarla bu gümüşten atmosferin delindiği, bu masmavi tabiatın renk attığı, çevrenin şöyle-böyle sarardığı da olurdu, ama, umumî havanın her zaman semavîliğe açık olması sayesinde, en şiddetli rüzgârlar bile hemen meltemlere dönüşür, renkler bahara boyanır ve her şey yeniden bir ledünnîliğe bürünürdü. Evet, bu dünyada, ne

mütemâdî gaflet ve ondan kaynaklanan laubalîlik ne de sürekli sızı ve çığlık duyulurdu. Dış saiklere bağlı ara sıra huzur ve sükûnumuzu yırtıp geçen bir kısım münasebetsiz hâdiseler cereyan etse de, devam etmez; başladığı gibi biter ve neticede gelir her şey bir kere daha yerli yerine otururdu; oturur ve millî, içtimaî atmosferimiz yeniden o esâtîrî hâlini alır, cennetlere ve cennetliklere açık sihirli bir uhrevî renge bürünürdü. Öyle ki, henüz göremediğimiz bütün gaybî âlemler, müşâhede ettiğimiz varlık ve hâdiselerin önüne çıkıyor gibi olur ve ruhlarımıza ne bilinmedik şeyler fısıldardı. Derken, zamanla bu büyülü vâridât iç dünyamızın bir derinliği hâline gelir ve bizi kendi şivesiyle konuşturmaya başlardı. Bu derûnî hisler, tekerrür ettikçe zamanla ruhlarımıza, karakterlerimize uygun yeni bir bakış ufku kazandırır ve bize ruhanîliğin kapılarını aralardı. Öyle ki bazen bulunduğumuz mekânı semaların arz üzerine sarkmış bir yanı, kendimizi de o sihirli dünyanın sakinleri sanırdık.

Bu iç içe zenginliklerimizin, ruh ve gönüllerden taşıp duran mevhibe hazinelerimizin sırlı anahtarı imanımız ve onun her zaman canlı kalabilmesinin sırrı da amel-i salih ve ihlâsımızdı. İnanan hemen herkes, gönlünde bu lâhûtî vâridâtın estirdiği inşirahı duyar ve göklerdekilerle aynı mehâbet televvünlü haz ve lezzeti yaşardı.

İman, Kur'ân ve İslâm'ın bu ölçüde duyulup yaşanmasından hâsil olan bir aydınlık tufanı, hemen her zaman bütün bu muhalif rüzgârların gücünü kıran bir büyü ile dalgalanır; mânevî bir menşurdan başlarımıza boşalan ilâhî bir ziya gibi her yanımızı sarar ve bütün ruh sistemimizin bakış, duyuş, seziş ve değerlendirmelerine tesir ederdi. Ruhun katmanlarına açık durabildiğimiz bu kabîl durumlarda, bir meşher gibi temâşâ ettiğimiz dünyayı, bir kitap gibi okuduğumuz kâinat ve hâdiseleri, aynı mazhariyetlerle serfiraz bütün insanları ve emrimize musahhar kılınmış bütün canlı-cansız varlıkları birer

dostumuz, birer yol arkadaşımız gibi duyar ve bütün bunlardan içimize akan derin bir lezzetle kendimizi cennetlerin koridorlarında sanırdık.

Bu mazhariyetlerle, içimiz her türlü gıll u gıştan azade yürüdüğümüz yolda, beklenmedik bir anda etrafımızı bir kısım gulyabaniler sardı. Bunlar kalblerimize kezzap içirip ufuklarımıza sis püskürttüler; gözlerimize mil vurup, bizi temâşâ ettiğimiz meşher ve okuduğumuz kitaptan ettiler. Güneşimizi çaldı, mehtabımızın çehresini kararttı, yıldızlarımızın bağını kopararak hepsini boşluğa saldı ve her şeyin simasına zift saçıp aydınlık dünyamızı kapkaranlık hâle getirdiler.

Bu dönemde, nefsimiz ruhun tahtına oturtuldu.. kalbimiz şeytana ipotek edildi.. Hudâ'nın yerinde hevâ âbideleri dikildi.. ar-namus ayaklar altında kaldı.. hayâ, ismet iffetsizliğe yenik düştü.. saygısızlık en mergub metâ hâline geldi.. her yan levsiyat ve çirkinlik panayırına dönüştü.. edep, nezahet eskilerin bir kısım değersiz metrûkâtı gibi gösterilmeye çalışıldı.. vefa, sadakat, hamiyet önce ruhlara unutturuldu; sonra da sözlüklerden silindi...

Hâsılı, bütün o eski bağlar-bahçeler bozuldu.. güller-çiçekler yasa düştü.. her taraf yeniden çölleşmeye başladı.. sümbüller yerinde dikenler boy atıp geliştii.. bülbüller sustu, saksâğanlara gün doğdu.. yılan-çıyan serbest dolaşımın bütün avantajlarından istifade ederken, güvercinlere kafes yolu göründü.

İşte her şeyin dibe vurduğu bu dönemde idi ki, hamiyetli bir kısım sineler hafakanla atmaya duruyor; müteheyyiç fitratlar daha bir heyecanla oturup-kalkmaya başlıyor; ızdırıp insanların ızdırapları bir kere daha çatlama kertesine ulaşıyor; ulaşıyor da, bu hâl hemen herkeste kendi olmaya doğru bir seyahat arzusu uyarıyordu. Bu da bir-iki asırdan beri devam eden boşluk ve bu boşluktaki tökezlemelerin sona ermesi emareleri demekti.

Şimdilerde, pek çok ruhta heyecan ve gönüllerde arayış; her vadide bir sürü düşünen dimağ ve düşünen dimağlarda beyin fırtınası.. her tarafta âdeta bir vilâdet şöleni yaşanıyor. Ve artık o korkunç sukut ve asırlarca süren ürpertici sükuttan sonra, milletçe bizim de dünyaya bir şeyler söylememiz zamanı gelmiş olmalıydı; zira söyleyecek çok şeyimiz vardı ve tam söyleme mevsimiydi.

Evet, arkada bıraktığımız şu birkaç asırlık düşüş, hamiyetli ruhlarda öyle bir aşk u şevk uyarıyordu ki, hâlihazırdaki durumumuz bundan kat kat kötü olsaydı dahi, zannediyorum doğrulup kendimize gelmemize yetecek dersi almıştık ve bu aynı zamanda bizim için iyi bir muharrik de sayılırdı. Sanki yıllar ve yıllar süren bir durgunluk ve yorgunluk dönemi yerini hareket aşkına bırakıyor ve bugüne kadar devam edegelen değişik dalga boyundaki olumsuz tecelliler, ardı arkası kesilmeyen handikaplar âdeta kendimizi yeniden keşfetmemiz için bizi biliyor gibiydi. Öyle ki artık bugünden daha çok, uzak-yakın yarınlardan söz ediyor ve geleceğin hülyalarıyla yaşıyorduk. Bugüne kadar bazılarının hep olmayı tahayyül edip de olamadıkları şeyler, bize sadık birer şafak emaresi rengiyle olabilirliğin mesajlarını veriyor ve bizi yeni bir sabaha uyarıyordu. Belki henüz güneş doğmamıştı ama, ufukların fecir mırıldandığı da açıktı. Dünü kaybetmiştik; önümüzde yarın vardı. Şimdi tam bir metafizik gerilimle “gelecek” deyip zamanın döl yatağındaki yeni armağanını beklemeliydik. Bence dünü değerlendirmesini bilemeyenler, şayet fevt ettikleri şeylerin ızdırabıyla kendilerine gelebilmiş ve yarınlara hazırlanmış iseler, çok fazla şey kaybetmiş sayılmazlar. Durup bekleyeceğiz; bakalım gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar!

O Günler Ne Günlerdi

*Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,
Aylar bize hep Muharrem oldu!
Akşam ne güneşli geceydi;
Eyvah o da leyl-i mâtem oldu!*

.....

*Allah için ey Nebî-yi Mâsum,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
Bizleri bırakma böyle mazlum.*

(M. Âkif)

Bir zamanlar içimizde Sen vardın, varlığın sayesinde her şey büyüdü ve her şey çok güzeldi. Belki bazen bir kısım kopuklukların yaşandığı ve davranışların sevimsizleştiği, tavırların kabalaştığı, ses ve solukların hırıltıya dönüştüğü de olurdu; ama, hemen arkasından Senin dünyandan gelen ışık ve esintilerle bütün bu olumsuzluklar silinir gider, yeniden düşünce ve his atlasımızda sadece Sen ve Senin o rengârenk atmosferin tllenmeye başladılar. Ufukların kararması, ruhları hafakanların sarması, Senin bütün gönüllerde doğuvmene bir çağrı gibiydi: Ne zaman bunalıma düşsek, gölgen tıpkı bir dolunay gibi gönlümüzün tepelerinde belirir ve bütün kasvetleri siler-süpürür, götürürdü. Ne vakit biraz sıkışsak veya kendimize takılsak, içinde bulunduğumuz

o muzlim hl, ışığına bir çağrılmış gibi, birdenbire dört bir yanda Senin o hususî dünyanın sıcaklığı, yatıştırıcılığı duyulmaya başlar ve sonsuzdan gelen nurlar sarardı her yanımızı.. esen rüzgârlar Senin kokunu sürünür gezer.. ikliminin vridatı Őelaleler gibi başımızdan aşağı boşalır ve biz telerden gelen nurlarla banyo yapmışıcasına serinlerdik.

Hemen her zaman böyle kısa bir kopukluktan sonra, kendi kendimize: "Eyvah, meğer ne kadar O'nsuz kalmışız." der ve gönüllerimizde Seni bir kere daha taptaze bulmuş olurduk. Her srme, her inhiraf, her bulantıdan sonra âdetâ Rahmeti Sonsuz, Seni bir kez daha bize iade ederdi de duyardık bütün benliğimizle sesini-soluğunu, ışığını-kokunu ve mesajının büyüleyen Şivesini; duyar ve sihirli bir balona binmiş gibi bir hamlede yer çekiminden kurtulur, ruhlarımızda sonsuza doğru bir hareket havası hissederdik. Böyle bir havanın sihriyle bize ait kirlenmiş atmosferden sıyrılıverir ve âdetâ semavleşirdik. Öyle ki, ruhumuzu ne zaman yoklasak, Senin o ışıktan dünyandan sızıp gelen ve gönlümüzün derinliklerine akan bir ziya, bir mit, bir inşirah hisse der ve kendimizi Senin o smsıcak huzurunda sanırdık. Çünkü, içimizde her zaman Sen vardın ve varlığınla her Şey çok güzeldi.

Sen bizim için hem geçmiş hem gelecek hem de hldin; zaman üstü ve büyüleyen öyle bir duruşun vardı ki, nurunla her vakit içimizde gibiydin.. kendi ışık çağında durur, günümüzü kucaklar, ileriye işaretlerde bulunur ve bütün zamanlara kendini dinletirdin. Sinelerimiz otağındı; gönüllerimizde yaşar, bizi kendin gibi yaşatır, annelerimizin kucaklarından daha sıcak o mübarek atmosferinde bizlere yumuşak yumuşak ninniler sylyormuşıcasına hafakanlarımızı dağıtır ve rahatlatırdın hepimizi. Çok defa mânevî huzurunun czibesine kendimizi salar ve ışığınla talandırđıđın çağlarda dolaşır, bir zamanlar milletçe ortaya koymuş olduğumuz tarihî güzellikleri temâşâ eder; yitirdiğimiz ya da terk ettiğimiz

değerleri yeniden bulmuş gibi olur, çocuklar gibi sevinir; derken Senden fıskırıp gelen o nazlı ve hülyalı günler, hafızalarımızda bir kez daha çiçekler misillü açar; açar ve milletçe Nur Çağı'nın memelerinden süt emiyor gibi olurduk; olurduk da o küflenmiş, kirlenmiş dünyalarımız yeniden pırıl pırıl bir hâl alır; kırılmış, yırtılmış, şirazedden çıkmış hülyalarımızın parçaları bir araya gelir ve Seninle nuranileşen zamanlar, yaşadığımız günlerin, saatlerin, dakikaların içine akar ve bize gerçek hayatın rengini, desenini, şivesini fısıldardı.

Bizimle aynı memeden süt emmeyenler ne yudumlarlarsa yudumlasınlar, biz hemen her zaman hiç kimsenin duyup tatmadığı hazlarla soluklanır, gözlerimizi açıp kapar ve cennetlerdeymişçesine düşündüğümüz, arzu ettiğimiz, istediğimiz ve elimizi uzattığımız hemen her şeye ulaşır ve âdeta hep rüyalar âleminde dolaşırdık.. neden olmasın ki, içimizde Sen vardın; zaman, mekân ve bunlara bağlı her şey de bize yârdı.

Ne zaman gönüllerimizde Seninle münasebete geçsek, birden âdî ahvâl ve düşüncelerimizin üstünde Senin âhenkli, hülyalı ve aydınlık dünyanın tüllemeye başlar, his ve heyecanlarımızı şahlandıran o esrarlı hayat sergüzeştin bizi, olduğumuz yerden, Sana vâsıl olacağımız şehraha ulaştırır; o yolla ta Hak kapısının önüne götürür, bize mekân üstü teşrifat salonlarında Firdevs koltukları gibi minderler serer ve gönüllerimize hülyalara denk güzellikler sunardı. Seninle bulduğumuz o sırlı zamanlarda, düşünülmesi imkânsız daha neleri hatırlar, ne zevk ve haz fasılları yaşar ve kim bilir her gün kaç kez “Meğer hayat buymuş.” diyerek var olma neş'e ve sevinciyle soluklanırdık. O zamanlar gölgen üzerimizde, biz de varlık ve yokluğun farkında idik! Senin o masmavi ikliminden süzülüp gelen ruh ve mânâ, bizim özümüz ve canımızı; bizler onunla yaşar, onunla oturur kalkar, onunla her engeli aşar ve onunla ulaşmak istediğimiz zirvelere ulaşır, sonra yürürdük duraksamadan hedeflerin en kutsalına; Hak rızasına

ve ona vesile kabul ettiğimiz nâmını yedi cihana duyurmaya.. ipekler gibi yumuşak nefes ve soluklarla zaman zaman hep kuşlar gibi yükseklerde uçarak, meltem olup her şeyi, herkesi okşayarak, zaman zaman da bulutların bağrında yağmurlaşarak; sonra da dört bir yana sağanak sağanak boşalarak her lahza hayatla ağıldık. “İşte hayat budur.” deyip gnlmzce yaşadığımız o aydınlık gün ve aydınlık saatlerde güneşimiz Seninle doğar, Seninle batar; gündüzler ehren gibi pırıl pırıl gelir geçer, geceler siyah zlflerinden bize türküler söyler ve nabızlarımız her zaman kalbinin ritimlerine uygun atardı. Dimağlarımız Seni düşünmekle dinlenir, hafakanlarımız gl-gene sığınmakla diner ve böylece hayatın hiç kimseye nasip olmayan tadını ve varlığın bitmeyen zevkli maceralarını hep Seninle duyardık. Senin göklere bağlı hayat sergzeştinde okurduk imanın yenilmez gücünü, Müslümanlığın kahramanlık olduğunu, doğruluğun paha biçilmez kıymetler ihtiva ettiğini, iffet ve ismetin meleklerinkine denk insan tabiatının bir buudu hâline geldiğini...

Sendin gökler ötesi sırları, verlardan akıp gelen ışıkları, dünya-ukbâ arasındaki münasebetleri; insanların emellerini, isteklerini, ihtiyaçlarını ve bütün bu hususlardaki beklentilere vaad edilen ebediyetleri söyleyen. Mesajların gelip kulaklarımıza çarparken Seni aramızda hissediyor, beynimizin duyma merkezlerinde sesini duyar gibi oluyor, basiretlerimizle o ışıktan hayatının nuran karelerini temâşâ ediyor ve bütün bir varlığı kendine has muhtevasıyla Sende görüp Sende okuyorduk. Senin terbiyen, Senin üslûbun ve Senin sisteminle yetişmiş olan nesiller yıllar ve yıllar boyu, Senden duydukları, Senden dinledikleri, Senden aldıkları o mesajların en renkli, en cazip, en derin ve en arpıcılarıyla hep ra’şelerle rperip heyecandan heyecana girdi; Seninle alkaları ölçüsünde imanları iz’an ufkuna erişti, muhabbetleri ağlayanlara dönüştü ve en engin bir aşk u şevk tufanıyla gidip ta ruhanlere ulaştılar.

Asırlar ve asırlar boyu ard arda gelen nesillerin, Seni bu ölçüde duyup sevmeleri, varlığını ve varlığının gayesi sayılan mesajını bu çerçevede hissetmeleri için kim bilir ne kadar cehdler, ne kadar gayretler sarf etmişlerdi.! Ne beyin fırtınaları yaşanmış ve ne zahmetlere katlanmışlardı.! Ama, mevsimi gelince bunların hepsi semere vermişti.. ve artık her işte, her gönülde Sen vardın ve Seninle geçen her dakika, her saniye âdeta bir eşref saatti. Sürekli başımızdan aşağıya dökülen ışıkların ruhlarımıza akıyor ve benliğimize neler ve neler duyuruyordu! Sen, arkandakilere mutluluklar vaad ediyor, onların ebedî saadet isteklerini cevaplıyordun; onlar da, daha aydınlık günlerin ileride olduğu/olacağı mülâhazasıyla her an daha da şahlanıyor ve Senin arkanda bulunma sevinciyle âdeta yeni bir Asr-ı Saadet yaşıyorlardı.

Biz insanlar, ta yaratılırken, âciz, fakir, ihtiyaç içinde ve bir sürü beklentinin çocukları olarak yaratılmıştık: Gönül huzuru bekliyor, dünyevî-uhrevî saadet hülyalarıyla yatıp kalkıyor, ebediyet ve ebedî mutluluk rüyaları görüyor ve hep boyumuzu aşkın şeylerin peşinden koşuyorduk; Seninle ve Senin ışıktan mesajlarıyla beklentilerimizin üstünde ihsanlara nail olduk; Sen gelmeden ölümler gibiydik, risaletinle sûr sesi almış gibi dirilip doğrulduk.

Dün Sen içimizdeydin ve günlerimiz gündü; o aydınlık günler tamamen yok olmasa da, bugün büyük ölçüde renk attı ve soldu. Hüznümüz Yakub'un hüznüne denk, ümitlerimiz de onunki kadar; hepimiz, çok yakın bir gelecekte yeneden ufkumuzda tulû edeceğin o aydınlık günlerin hülyalarıyla yaşıyor, bize vaad edilen avdetinin heyecanıyla sabahlıyor ve akşamıyoruz. Vilâdetin her sene bize bunları çağırıştırıyor, biz de kâse kâse ümitten iksirler içmiş gibi oluyor ve Seni bu çağın insanlarına bahşeden Rahmeti Sonsuz'a nasıl şükredeceğimizi bilemiyoruz...

Yakın geçmişte Senden kopup ayrılanların çoğu zayi olup gitti. Gidenler kendilerine yazıklar etti. Hepimizin belli lde bir kopukluk yaşadığı muhakkaktı; ne var ki, herkesin Senden uzaklaşması farklı farklıydı ve kaybetmeler de o çerçevede cereyan ediyordu. şimdilerde geç de olsa, böyle bir ayrılıktan pişmanlık duyduğumuzu ifade ediyor ve Senin anne kucaklarından daha sıcak bağrina dönmek istiyoruz. Yzmz yok, hicap içindeyiz; Hak katındaki nazının geçerliliğine de ümitlerimiz tam. Keşke ne seviyede olursa olsun Senden hiç kopmasaydık; kopmasaydık da, Senden, Senin dünyandan akıp gelen ışıklardan ve ruhlarımıza boşalan mânâlardan hiç mahrum kalmasaydık; Seni o inandırıcı ehrenle ilerimizde hep taptaze ve dipdiri duyabilseydik..! Heyht! Farkına vararak veya varmayarak bir kere koptuk Senden.. uzaklaştık kendimizden. Değişik kurtuluş yolları, yöntemleri peşinde koşup durduğumuz şu anda, keşke bir de yitirdiğimiz şeyleri dşnebilseydik.! Ne gezer; bir kere daha Hârût ve Mârût'un oyununa gelmiş ve bir kere daha Mefisto'ya yenik düşmüştük. Oysaki bizim, Senin gölgenin üzerimizde olduğu ve şeytanlara meydan okuduğumuz günlerimiz, haftalarımız, aylarımız, yıllarımız vardı. evre hazanla inlerken günler de geceler de bizde hep bahardı. Yıllarımızı, aylarımızı, günlerimizi aldılar ve bizi birer zamanzede hâline getirdiler. şimdilerde oturmuş "Karanlığın son serhaddi, fecrin en sadık emaresidir." diyor ve bu zifiri karanlıkların yırtılacağı eşref saatleri bekliyoruz.

Bir Aynadır Bütün Varlık

Bu kâinatta her şey Hakk'ı gösteren bir ayna, O'nu söyleyen talâkatlı bir dil ve O'nu mırıldanan bir nağmedir. İnsan, eşya ve bütün varlık sesleriyle-sükutlarıyla, hareketleriyle-duruşlarıyla, mevcudiyetleriyle-semereleriyle hep O'nu dillendirir, O'na şehadet ederler. O'nu söylerler eda ve endamlarıyla, O'na imada bulunurlar mânâ ve muhtevalarıyla ve O'nun varlığının ziyasından birer gölge gibidirler örgü, desen ve şiveleriyle... Görmeyenler varsın görmesin; gözlerini basiretleriyle buluşturup görmenin hakkını verebilenler, her nesnede O'na ait neler ve neler müşâhede eder, O'nun değişik tecellîlerinden ne sesler ve sözler dinlerler.. eğer gönüller O'na açık, gözler de perdesizse –bu herkeste aynı seviyede olmayabilir– ne zaman varlık kitabına bakıp onu dikkatlice okumaya koyulsak, ne zaman küre-i arz meşherini gezip onu temâşâyâ dalsak, ondaki her şeyi olduğundan daha fazla hül-yalı bulur ve âdeta büyüleniriz. Varlık ve hâdiselere Yaratan hesabına bakmayanlar/bakamayanlar duyamazlar ondaki sihri, bu mânâyı ve bu muhtevayı.. göremezler ondaki güzelliği, âhengi, edayı, endamı ve bütün bunların arkasındaki kastı, iradeyi, hikmeti.. duyamazlar bunlardan ruhlara akıp gelen ziyayı, mârifeti, muhabbeti, aşk u iştiyakı...

Oysaki, her zaman garip bir füsunla tüllemektedir bütün eşya; bir çiçek tarlası gibi salınıp durmaktadır tabiat.. şefkatle başımıza boşalıyormuşçasına yumuşakça inmektedir ışık

hüzmeleri.. her an ayrı bir letâfetle her yanımızı okşamaktadır meltemler.. ve bin râyiha ile esmektedir rüzgârlar.

Evet, bakış zaviyesini ayarlayabilmiş birinin nazarında, canlı-cansız her şey edası, endamıyla O'nu gösterir; bize gülerken O'na işarette bulunur; çizgi çizgi O'na ait mânâlardan resimler sergiler; bize, temâşâsına doyulmayan ufuklar açar ve ruhlarımıza en enfes seslerden ne korolar ne korolar dinletir. Bütün varlık bir aşk u vuslat yaşıyor gibi canlanır gözlerimizde, dem tutarız aynı âhenge yer yer, bir sermestî yaşarız ufkumuzun enginliğince; yaşar ve O'nu anarız her nefes alış-verişimizde. Müşâhedelerimiz netleştikçe, ufkumuzda tüllenen renkleri, çevremizde yankılanan sesleri daha bir farklı duyar, daha bir farklı hisseder; her şeyin dilini anlıyormuşçasına, her hareketi çok daha farklı mânâlandırır ve her sesi daha değişik yorumlarız: Sağımızda-solumuzda salınan otlardan, ağaçlardan üstümüzde uçuşan kuşlara, ayaklarımızın dibinde koşturmaca bir hayat yaşayan mini mini canlılardan çevreye mehâbet salarak gerinen dev cüsseli ve mehâfet edalı varlıklara; bütün bir eşya arenasından hilkat şeceresinin eli-ayağı, gözü-kulağı, dili-dudağı mesabesindeki insanoğluna kadar herkesten, her şeyden ve her nesneden şifreli-şifresiz değişik mesajlar alır, kendimizce bunları okumaya, çözmeye çalışır, çözebildikçe daha derin konsantrasyonlara girer, daha bir öze doğru açılır, daha bir şahlanır –bunları başarabilenlere ne mutlu!– ve gider ta her şeyin arka yüzüne (mâverâ-i tabiat) odaklanır/odaklanabiliriz.

Artık böyle birine, muhtevalı bir kitap gibi görünür şu kâinat ve içindekiler; bir meşher hâlini alır şu sihirli dünya sarayı; zevkli bir ukbâ yolculuğuna dönüşür sergüzeşt-i hayat ve o, yaşadığının farkına varır okuyup duyduklarıyla; derken kalb ve ruh ufkunda yüzer gibi olur bütün bir ömür boyu. Varlık ve varlığın perde arkası vicdana açıldıkça, onun içindeki mârifet ve muhabbet de daha derin bir aşk u alâkaya inkılâp eder. Artık her şeyde hep O'nu duyar, O'nu hisseder ve her şeyi, her

nesneyi O'nunla irtibatlandırır. Hayat onun nazarında olduğundan daha güzel bir hâl alır; her şey eda ve lisan değiştirerek daha sihirli bir kimliğe bürünür ve bütün zâhirî mülâhazaların üstüne yükselen ruh, o âna kadar mahfazası açılmamış ne mahrem bilinmezlere ne mahrem bilinmezlere uyanır.

Evet, beden ve cismaniyet serhaddini aşabildiğimiz takdirde, bütün varlığı buud değiştirmiş gibi görür de kendimizi âdeta bir sürprizler âlemi içinde hissederiz; hisseder ve farklı yorumlarımız her hâdiseyi; her saniye teneffüs ettiğimiz havayı; her zaman "Hû" deyip çağıldayan ırmakları; rüzgârlarla tatlı tatlı salınan, salınırken de bize en ince nağmelerden demet demet mûsikîler sunan otları, ağaçları; her gece bize ayrı bir şarkı söyleyen yıldızları; tulûları, gurûbları ile ince hesaplara bağlanmış ve bize her gün, her gece ayrı bir şölen yaşatan ayları, güneşleri.. dahası, imanın gönüllere verdiği genişlik ölçüsünde, bizden biri veya varlığımızın bir parçası gibi duyarız duyduğumuz her şeyi. Duyar da, bin bir güzellikle tüllenen şu muhteşem varlığı her temâşâ edişimizde kendimizi aşk u şevk çağlayanlarına salar ve sihirli bir zaman içinde yüzüyormuşçasına hep o Sevgililer Sevgilisi'nin vuslatına yürüyor gibi oluruz. Yürürken de O'nun yollara dizdiği emarelerden ışıklar alır, canlı-cansız karşılaştığımız her şeyle Mecnunca hasbîhâl eder, işaret ve işaretçileri gönülden selâmlar, yolculuk zahmetlerini yol rahmetine çevirmeye çalışır, seyahatimize emanet saat, dakika ve saniyeleri, niyet ve rabbânî mülâhazalarla ebedleri peylemeye yetebilecek derinliğe ulaştırır ve bu fâni hayatı ötelerin koridoru hâline getirebiliriz.

Aslında bu dünyanın gönüllerde hayret ve hayranlık hâsil eden bütün güzellikleri, ancak bizim niyet ve nazarlarımızla, Sevgili'nin de bakışlarıyla açılır, inkişaf eder, sonsuzlaşır ve gün gelir hiç sönmeden ruh ufkumuzda rengârenk tüllemeye ve par par yanmaya başlar.. evet biz, hemen her zaman tadıp duyduğumuz hayatın meyvelerindeki hakikî tadı, lezzeti, Sevdığımızın teveccühlerinden alırız. Çevremizdeki

varlıkların bizimle münasebetlerini, bize karşı o sıcaklardan sıcak beraberliklerini ve o upuzun yol arkadaşlıklarını biricik Sevgili'yle münasebetlerini duyup hissetme sayesinde anlarız. Daha sonra da, O'na karşı sevgi, alâka ve yakınlığımızın sıcaklığını koruyabildiğimiz ölçüde, her şeyle ve herkesle bu içten irtibat sürer gider. Çünkü bütün aşklar, alâkalar, irtibatlar O'nadır; O ise muhabbet tahtının tek hükümdarıdır. Her şey değişik eda ve üslûpla O'nu söyler, uğrayanlara O'ndan bir şeyler mırıldanır ve kulaklarımıza O'nun sevgisini fısıldar. Biz de yol boyu karşılaştığımız her şeyi ve herkesi O'ndan ötürü severiz. Eğer bu yollarda gözlerimizi hep açık tutmaya çalışıyorsak bu O'ndan bir şeyler görmemiz, eğer kulaklarımız sürekli ses avı peşindeyse bu da O'ndan bir şeyler duymamız içindir. Aslında bu, O'nun hakkı, bizim de boynumuzun borcudur; evet, eğer bir söz gidip O'na dayanıyorsa, o değerini bulmuş sayılır; değişik düşünceler O'na kapı aralayabiliyorsa, işte, o zaman bir kıymet ifade ederler; her hamle ve aksiyon da O'na ulaşma plânına bağlı sürdürülebiliyorsa, hedef istikametinde yol alınıyor demektir.

Zaten bizler bu dünyaya, başka bir âleme hazırlanmak için gönderilmiş bulunuyoruz; dine davete gelince o da, böyle bir âleme çağrının ifadesi mesabesinde. Bunun böyle olduğuna inananlar, duyguları, düşünceleri, niyetleri ve bütün faaliyetleriyle hep o çağrıya icabet ettiklerinin, icabet etmeleri gerektiğinin ve ötelerdeki iltifatlara, teveccühlere ehil hâlde gelmek için bu imtihan yurdunda ve bu gamhâne-i mihnette bulduklarının farkındadırlar; farkındadırlar ve gözlerinde her zaman Hak varlığının ziyası, gönüllerinde O'na inanmanın sihri ve hülyalarında hiç dinmeyen bir vuslat arzusuyla yürürler dur-durak bilmeden sürekli O'na doğru.. iman, İslâm ve ihsanla beslene beslene, mârifetle yoğrula yoğrula, aşk u şevkle incele incele.. her zaman pürsaalet, daima hayret ve hayranlık içinde, yol boyu O'na ait neşîdeler dinleye

dinleye, rastladıkları herkese ve her şeye O'nu sorar ve yürürler o Mevcud u Meçhul'e, o Gayb u Şehadet Sultanı'na, hem de hedefe kilitlenmiş gibi...

Yol ne kadar devam eder, menzile ne zaman varılır, vuslat ne zaman gerçekleşir demeden daha fazla bir teveccüh beklentisi, bir şefkat ihtiyacı, bir sadakat mülâhazası, her zaman hâlisâne davranma azmi ve daha engin bir temâşâ iştiyakıyla istemezler bitmesini bu mârifet yolculuğunun.

Yürüdükçe daha iyi görürler tâli'lerinin gülün çehresini, hayatlarının öteki yüzünü, imanın esrarlı dünyasını; görür ve her şeyden daha farklı mesajlar alır; her adımda yeni bir ses, yeni bir muştuyla üveyikler gibi şahlanır; miraç yapıyormuşçasına hep yükselir; bilemedikleri eb'âda ulaşır, tanımadıkları âlemlerde dolaşır; herkese ve her şeye selâm verir; onlara demet demet memnuniyet tebessümleri yağdırır ve ilerlerler tabiatlarının son serhaddine doğru.. gülü-çiçeği koklayarak; karşılaştıkları her şeyle, herkesle söyleşerek; ışıkla-gölgeyle hasbihâl ederek; her sestem, her sözden, her şiveden, her görüntüden O'na ait bir şeyler dinleyerek...

Zaman gelir, artık hep O'nunla olur ve kurtulurlar kendilerinden. Değişir bakışları-görüşleri; dikenî gül görür, zehiri de bal.. ve yırtık pırtık mihnet urbaları içinde ne dilrubâ kametlerle tanışır.. ve kim bilir değişik güzelliklerle her gün kaç defa başları döner, kaç defa ilâhî sürprizlerle yürekleri hoplar; ne sır haremghâhlarına uğrar ve nâmahremlere kapalı ne iltifat ve teveccühler görürler.. değişik aynalarda O'nun cemalinin farklı cilvelerini her görüp temâşâ ettiklerinde âdeta kalblerinin kanı çekilir, nabızlarının ritmi değişir de onların tiktaklarında sadece O'nu duyar gibi olurlar. Aslında duyulmak O'nun hakkı, duymak veya duymaya çalışmak da bizim hem vazifemiz hem de mazhariyetimizdir. İşte böyle bir vazifenin ciddiyeti ve bu tür bir mazhariyetin zevk u şevki hatırıdır ki, yürünen yollar ne kadar sarp ve meşakkatli de olsa böyle bir yolculuk, yolcular için Firdevs bahçelerinde tenezzüh gibi

bir şey olur ve sağa-sola serpiştirilen O'na ait işaret ve emareler sayesinde, amansız gibi görünen mesafeleri katetme de bir zevk u şevk seyahatine inkılâp eder; aşılmaz gibi görünen uçurumlar veya engebeler vuslatın şahlandıran heyecanıyla bir hamlede geçilir ve duyulmaz yol yorgunluğundan, yürüme meşakkatinden hiçbir eser; duyulmaz da uzayıp gitsin isterler yürünen bu yollar sonsuza kadar.

Sevgili'ye ulaşır O'nu görmeye kilitlenmiş bu ruhlar, cismaniyete ait küçüklüklerden ve dünyevî darlıklardan sıyrılarak hayatlarını hep iman ve mârifetin engin ve rengin atlasında, O'nun teveccühleriyle beslene beslene sürdürdüklerinin farkındadırlar. Her temâşâ ettikleri nesneyi O'nun bir nâmesi ve bir mührü gibi öper öper başlarına korlar ve hep ruhanî haz ve lezzetlerin serhadlerinde dolaşırlar.

Her ulaştıkları mârifet ve muhabbet zirvesini ulaşılacak son şâhika sanır; "Allahu Ekber"lerle tazimlerini seslendirir, "Elhamdülillâh" senâlarıyla minnetlerini dile getirirler; ama, iki adım daha atınca, yeni bir sürpriz sağanağıyla karşılaşır ve kendilerini farklı bir mârifet ve ruhanî zevkler zembemesi içinde bulurlar.

Her ulaştıkları menzilde o Güzeller Güzeli'ni daha değişik tecellileriyle duyar, bir kere daha aşk u şevkle gürler ve yürürler daha ötelerdeki ayrı bir menzile. Yürüdükleri yolda güzellikleri güzellikler takip eder; ama, ne O'nun cemalinin cilveleri biter ne de ruhlarda onları temâşâ zevki.

Görüp duyanlar için aşk u iştihak da bu yolda, deryayı işaretleyen damla damla vuslat da bu yoldadır. Katrede deryayı görenler, zerrede keheşanları müşâhede edenler kim bilir ötelerden daha nelere şahit olur ve ne duyulmadık sesler dinlerler. Zira, "*Bir aynadır bu âlem, her şey Hak ile kaim.*" (Anonim) ve bakıp bunları okumaktır yaratılıştan gaye, insan olmadaki hikmet...

Kararan Dünyaya Rağmen Apak Bir Ay

Dünyada iç içe buhranlar yaşanıyor. İnsanlık huzursuz ve hep hafakanla oturup kalkıyor. Yarınlar hakkında kimsenin olumlu bir düşüncesi yok. Hâdiseler boz bulanık, herkes feveran içinde, emeller de simsiyah. Zalim zulmüyle dünyanın çehresini karartıyor, mazlum acz içinde yeisle kıvranıyor; imdada koşacaklardan henüz haber yok; “medet” diye bağırانların da ne istedikleri belli değil. Bir sürü kanlı el ve kirli yüz, bir sürü de insanlara karşı merhametsiz ve Hak’tan utanmaz yüzsüz.. ve daha bir sürü mesâvi... Biz bunları mırıldanıp duralım; Ramazan bir kez daha ufukta sessiz bir dolunay gibi belirme yolunda. Ziyası şimdiden ufukumuzu aydınlatıyor gibi ve muvakkaten dahi olsa içlerimizde bir inşirah var.

İnsanlar duygularıyla, düşünceleriyle ne kadar kirlenirlerse kirlensinler, hemen her Ramazan o büyüü ziyasıyla ne yapar yapar mutlaka onlara bir yudum ışık sunar; arındırır sinelerini isten-pastan.. istidatları ölçüsünde nurlandırır çok kimseyi ve kendine benzetir. Siler ufuklarımızdan sisi-dumanı. Akar gönüllerimize o uhrevî tat ve neşvesiyle. Maytaplar gibi ışık olur dökülür başımızdan aşağı; dindirir hafakanlarımızı, yumuşatır o haşin ve hırçın düşüncelerimizi.

O hemen her gelişinde, gökten inen bir sekîne gibi, o semavî renk; câzibesini, şivesiyle iner aramıza ve duyurur

büyüsünü ruhlarımıza. Biz onu, o bir aylık misafirliği ile her gelişinde o kadar tılsımlı buluruz ki, geldiği gibi hep taptaze kalır aramızda ve giderken de bir hasret ve hicran bırakır içimize.. bekleriz bir sene boyu yeniden dönüp geleceği günleri. Vâkıa, orucuyla, iftarıyla, sahuruyla, teravihiyle ona karşı her zaman bir alışkanlık, bir ülfet de söz konusudur; bu itibarla da, bir mânâda gelişine çok hayret edilmez, gidişinde de şaşkınlık yaşanmaz. Ancak, onun sadece vicdanlar tarafından duyulup sezilebilen öyle bir semavî yanı vardır ki, nefislerimizi arındıran, gönüllerimize safvet çalan, hislerimizi bileyen ve her gelişinde bize yepyeni bir şive ile çok farklı şeyler anlatan bu yönü ile işte o, hiçbir zaman solmaz, renk atmaz, matlaşmaz ve mihmandarlarını bıktırmaz; aksine hemen her zaman bir bahar edasıyla gelir tülленir, sonra da içimizde bir hazan duygusu bırakır öyle çeker gider.

Evet o, hemen her sene, göklerin bir sırrı ve büyüğü olarak gelip başımıza boşalırken, önceki gelişlerinden çok farklı bir derinlikle kendini hissettirir. Biz de her defasında onu daha farklı, daha füsunlu bulur ve aşk ölçüsünde severiz. Aslında o gelirken, aylarla günlerle oynaya oynaya, mevsimden mevsime atlaya atlaya hep bir farklılık sergileyerek gelir; gelir ve gönüllerimizde mevsimlerin havası, rengi ve deseni ile tülленir.

Bazen, o semavî sıcaklığını karın-kışın bağına boşaltır; bazen yaz günlerinin hararetiyle bütünleşerek bize iradelerimizin hakkını vermeyi hatırlatır ve bir mânâda azmimizi bilir, basiretlerimize kalbî ve ruhî hayat ufkunu gösterir; bazen şebnemler gibi bahar çiçekleri üzerine konar ve bize diriliş şiirleri söyler; bazen de hazanın kasvetini semavî neşvesiyle delerek bizi dünyevîliğin darlıklarından uhrevîliğin ferah-fezâ iklimlerine alır götürür.

Biz, ayın-güneşin tulû ve gurûbu gibi, müneccim hesabıyla onun da ne zaman geleceğini biliriz; ne var ki o, her

gelişinde ve gelip misafir oluşunda bize bir sürü sürpriz yaşatır: Hayatımızı bir baştan bir başa değiştirir; yememize-içmemize, yatıp kalkmamıza müdahale eder, kabiliyetlerimiz ölçüsünde bizi ruhanîlere benzetir ve edip eylediği bütün bu işlerle gönüllerimizde gökler ötesinin vefasını seslendirir.

Hemen her sene Ramazan'ın gelmesiyle, âdeta gökler yere inmiş gibi olur; sokaklardaki ışıklar, şerefeleri çepeçevre saran lambalar, minareler arasındaki mahyalar, şurada-burada parlayıp sönen maytaplar bize yer yer semanın yıldızlarını, meteorlarını hatırlattıkları gibi; olabildiğine incelen, incelip bütün bütün saflaşan ve melekler gibi masumlaşan mü'minlerin camilerdeki o derin hâlleri, gece hayatları, imsak ve iftarları da gönüllerimizde ruhanîlerle beraber bulunduğumuz hissini uyarır. Öyle ki, kalb ve ruh ufkuna açık olan bir mü'min, her sahurda ayrı bir şölen yaşar, her iftarda ayrı bir heyecanla köpürür, her teravihi ayrı bir ruhanî zevkle eda eder ve çok defa görüp duyduklarıyla kendini âdeta bir rüya âleminde sanır. Her zaman gufranla tüllenene bu mübarek ay, atmosferinde yaşayanlara bunları vaad ettiği gibi, dinle, diyanetle şöyle-böyle münasebeti olan hemen herkesin üzerinde farklı tesirler icra eder.

O kendine has büyüyle mü'min gönüllerin hudutlarını değiştirir, onların tabiatlarına kendi boyasını çalar, yürekte inananlara açık-kapalı ötelere esrarını hissettirir ve insanlara cismaniyetlerinin üstünde farklı varlıklar olma yollarını açar. Onun gelişiyile, insanî hisler sürekli mâverâîlik mırıldanır. Ötelere duygusu en enfes kokular gibi hemen her tarafa siner. Bir ay boyu, bu kutlu zaman bize, hiç duymadığımız en derin sükûfî şiirlerini inşad eder ve iman, ibadet –bunlar bu sükûfî şiirin temel unsurlarıdır– el ele vererek basiretlerimize ilimlerin alanını aşkın ve temâşâsına doyum olmayan ne büyülü ufuklar açar.

Güneşin hemen her zaman değişik dalga boyundaki şu-
aları topyekün eşya ile bir çeşit münasebet içinde bulunduğu
gibi, Ramazan ayında da gökler ötesi âlemler, arzla, arzlılarla
ve hususiyle de mü'min gönüllerle her an farklı tesirler orta-
ya koyar; melekûfî âlemler, güneşin ziyasının kat kat üstünde
her tarafa bir ruh, bir mânâ, bir füsün neşreder; Hakk'a açık
gönüllere kendi derinliklerini duyurur ve kendi ledünnilik-
lerini aşlar. Bu sayede âdeta, dünya-ukbâ yan yana gelir;
birinden diğerine ibadet ü taat, ondan da berikine hayır ve
bereket akar durur. Bu durum insanda öyle derin hülyalar ve
hisler uyarır ki, dünyada hiçbir şey o kadar güzel ve o kadar
büyülü olamaz. Bazen mâbedlerdeki sesler kandillerden bo-
şalan ışıklara karışarak başlarımızdan aşağıya boşalırken he-
men hepimizde gönüllerimizi hoplatan, gözlerimizi kamaştı-
ran öyle bir hâl hâsıl olur ki, içinde bulunduğumuz bu tılsımlı
atmosferden asla ayrılmak istemeyiz. Ayrılısak da gönlümüz
hep orada olup bitenlerle çarpar.

Biz Ramazan'da her günü bir bayram neşvesi içinde du-
yar, ev-iş-mâbed arası gel-gitlerimizde hep onun sıcaklığı-
nı hisseder, uhrevîliklere açılma hülyalarına dalar; yer yer
mâbede koşar, Rabbimize karşı uzaklığımızı aşmaya gayret
gösterir, dua ve niyazla hayır temayüllerimizi güçlendirir, tev-
be ve istiğfarla da mânevî kirlerden arınmaya çalışırız; gece-
gündüz Hak karşısında her duruşumuzu ayrı bir tasfiye faslı
olarak değerlendirir ve âdeta yaşamanın rengini değiştiririz.
Böylece hayatımız bilinmez bir bilmece olmaktan çıkar; te-
neffüs edilen, duyulan ve bir haz olup içimize akan, tadına
doyamayacağımız bir güzelliğe dönüşür. Hele, ezan ve tem-
citlerin o gürül gürül sesi, camilerin büyüleyen mânevî hava-
sı, kadın-erkek, genç-ihtiyar herkesin iştirak ettiği teravihlerin
hususî şivesi Ramazan'ı "sehl-i mümteni" öyle bir nefâsete
ulaştırır ki, onu tam duyup yaşayanlar, yeryüzünde bulun-
dukları hâlde gök sakinleri ile aynı safı paylaşıyormuşçasına
çok farklı mülâhazalara dalar ve kendilerinden geçerler.

Ramazan'da bazen mâbedleri –bu biraz da şahısların derûnîliğine bağlıdır– öyle derin bir uhrevîlik sarar ki, insan orada minarelerden yükselen sesleri Bilâl'in dudaklarından dökülüyor gibi dinler; imamı tam bir nâib ve halife pâyesiyle mümtaz görür; sağındaki-solundaki insanları da Peygamber görmüş kutlular gibi tahayyül eder, iliklerine kadar heyecan duyar; duyar gözyaşlarıyla boşalır ve kendini Cennet'in bir adım berisinde gibi sanır.

Gerçi ben, şimdilerde böyle bir heyecan ve bu ölçüdeki engin mülâhazalardan uzak bulunuyorum. Bulduğum yerde benim bildiğim türden hiçbir mâbed yok, muhit oldukça soğuk, uhrevîlik yanları itibarıyla da insanlar bir hayli donuk. Burada minarelerin o büyümlü sesini asla duyamazsınız; namazgâhlar ve mâbedler bizdeki gibi renkli ve canlı değil; dahası âdeta insanlar birbirinden kopuk. Bu itibarla da ben, kilometrelerce uzaklarda da olsam, o bizim her zaman uhrevîlikle tüllenen camilerimizi, onları lebâleb dolduran Hak'ın sadık kullarını, onlardaki haşyet, saygı ve mehâbeti düşünerek bu bir damla Ramazan'ın bizcesiyle teselli olmaya çalışıyorum. Duyuyor gibiyim dış revaklara kadar taşan cemaatin o dupduru soluklarını; tervîha fasıllarındaki salât u selâmları, bunları mırıldanan seslerdeki içtenlik ve samimiyeti. Bazen, yaşadığım o eski günlerden hayal hâneme yerleşmiş resimler yeneden bütünüyle canlanıyor; bu esnada ben de, gözlerimi kapayıp duygularımı dinliyor; kendimi ya bir şadırvan başında, ya melekler gibi saf bağlamış o pırl pırl insanlar arasında, ya bir kürsüde, ya da bir mihrapta tahayyül ediyor ve paylaşmaya çalışıyorum orada olup bitenleri; çalışıyor ve bazen mâbedten, bazen de minarelerden yükselen o saf ve dupduru seslerden, sözlerden, oradaki değişik görüntülerden ve büyüleyen manzaralardan payımı almak için âdeta aynı heyecanı yaşıyorum.

Sağ kaldığım sürece de, mânevî letâfet ve nefâseti tasavvurları aşkın o günleri, o geceleri her zaman düşünecek;

hayali cihan değer o “eyyâmullah”ın his, heyecan ve aşk u şevkiyle, şu anda bulunduğum yer itibarıyla bir hayli karanlık ve oldukça sessiz, kimsesiz şu hasret ve hicran demlerini ya da gurbet dakikalarını aydınlatmaya çalışacak ve hangi mânâda olursa olsun mütemadiyen heyecanla köpürüp durmuş o nurlu zaman diliminin bir gün mutlaka dönüp geleceğini hep bekleyeceğim...

*Mevlâna Celâleddin er-Rûmî*³⁹

Sesi-soluğu, vâridâtı, aşk u heyecanı ve insanlığa vaad ettikleriyle çağları aşan öyle yüce kametler vardır ki, üzerlerinden asırlar ve asırlar geçse de onlar hep taze ve canlıdır. Zaman onları eskitemez, hâdiseler onlara renk attıramaz ve muhalif rüzgârlar onları asla solduramaz. Onlar, yüzlercebinlerce yıl önce yaşamış olsalar da, her zaman terütaze ve yepyenidirler; yepyenidirler düşünceleri, tespitleri, beyanları, ruhlara sundukları mesajları ve değişik içtimaî problemler karşısında ortaya koydukları alternatif çözüm ve reçeteleriyle...

Mevlâna Celâleddin er-Rûmî Hazretleri de işte bu aşkınlardan biri. Üzerinden asırlar geçmiş olmasına rağmen o, bugün bile bizi duyuyor, dinliyor, hislerimizi paylaşıyor ve problemlerimize çareler sunuyor gibi bir aşkınlığın sesi-soluğu durumunda. O, geçmişte yaşamış biri; ama yedi asır sonra dahi hâlâ içimizde dipdiri. Ziyasını Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'dan (aleyhi ekmelüttehâyâ) alan ve onu günümüze kadar değişik dalga boyundaki tayflar hâlinde her yana yayan bir nur adam.. evliyâ, asfiyâ çerçevesinde seçilmişlerden bir seçilmiş ve aşk u muhabbet kahramanları arasında sözleri mîr-i livâ bir kutlu.. ölü ruhlara hayat üfleyen bir İsrafil suru.. nefesi, çoraklaşmış gönüllerin âb-ı hayatı, yoldakilerin nuru ve tam bir Peygamber vârisi.

³⁹ Not: Bu yazı, Şefik Can Bey'in "*Mevlâna, Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*" adlı eserinin İngilizce baskısı için "Takdim" olarak yazılmıştır.

Hazreti Mevlâna, hep Allah'a koşmuş ve başkalarını da koşturmuş bir hak eri; her zaman aşk u şevk ile coşmuş ve çevresine sevgi meşk ederek onları da coşturmuş dengeli bir cezbe insanı.. mârifeti, muhabbeti ve aşk u şevki yanında aynı zamanda tam bir mehâfet ve mehâbet kahramanı.. herkesi Hakk'a ve o kutlu sona çağırın bülemlend-âvâz bir münadi.. rızası, Hak rızasının eseri ve aşk u iştıyakı da Hak teveccühünün tezahürü bir üstad-ı câmi idi. Evet o, çağına seslendiği aynı anda o Muhammedî ses ve nefesini asırlar ötesine de duyurabilmiş; kendi çağının tâli'lilerini tenbih etmenin yanında günümüzün insanlarını da uyarmasını bilmiş büyümlü bir nefesti. Allah onu önemli bir hizmette istihdam ediyordu ve bu önemli misyonuna göre de, içi ve dışı itibarıyla fevkalâde bir donanımla şereflendirmişti: Kalbi envâr-ı ilâhiye ile pürnur, özü hikmet cevherleriyle ışıktan bir fağfur, sırrı esrar-ı lâhutla mâmur, basireti de ziya-yı hâssla münevver idi.

Bu ufkıyla Hazreti Rûmî, kendi çağında irşad dairesinin merkez noktasında âdeta bir Kutup Yıldızı, feyiz kaynağı olan hakikat-i Ahmediy'e'nin ziyası sayesinde binlercenin-yüz binlercenin şem'ine pervane oldukları bir vilâyet çerağı, insanî kemalâta yürüyenlerin yanılmaz pişdârı, Kur'ân hakikatlerinin müdakkik bir müfessiri, Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi vesellem) aşk u şevkinin coşkun bir tercümanı ve herkese Allah'ı sevdirmenin de büyümlü bir lisanıydı. Onun atmosferine girenler sonsuz huzura erer, onun ufkundan Kur'ân'a bakanlar Asr-ı Saadet'i görmüş gibi birdenbire başkalaşır, etrafındaki gürûh-u encüme Hak âyâtını tefsir ederken bütün sineler aydınlanır, o "Allah" derken âdeta gökler deliniverir de semanın esrarı arza boşalıyor gibi olurdu.

O, Cenâb-ı Hakk'ı delice seviyordu ve ufkunda hiç dinmeyen bir inilti vardı gece-gündüz. Halvette-celvette, her zaman ayrı ayrı muhabbet ve aşk u iştıyak fasılları yaşıyordu. Bazen bütün bütün mâsivâdan tecerrüt edip kendini

gönlündeki aşk u vuslatın gel-gitlerine salınca tamamen bir ateş topuna dönüyordu. İçten içe ocaklar gibi yanıyor, ama asla gam izhar etmiyordu. Yanmayı aşkın gereği görüyor, âh u vâh etmemeyi de vefa töresi sayıyordu. Ona göre, “seviyorum” diyenler cayır cayır yanmalı ve bunu da maiyyet ve kurbetin bedeli saymalıydılar. Az yemeli, az içmeli, az uyumalı, konuşacakları zaman da sadece O’ndan söz açmalı ve hep “hayret” yaşamalıydılar. O, “Sevenin nasıl uyduğuna şaşılır; evet, sevene uyumak haramdır.” derdi. Bir keresinde, (Cenâb-ı Hakk’ın, Hazreti Davud’a hitaben:) “Ey Davud! Kendini uykuya salıp beni düşünmeyen, sonra da aşk iddiasında bulunan yalan söylemiş olur.” sözünü naklettikten sonra “Karanlık basınca âşıklar delirir/delirmeli.” demiş ve hep dediği gibi davranmıştı.

İşte *Divan-ı Kebîr*’de onun magmalar gibi köpürüp duran his ve heyecan ummanından sadece birkaç damla:

“Elsiz-ayaksız kalmış zavallı gönlümde O’nun aşkına direnecek güç kalmadığı için mecnun gibiyim. Her gün, her gece beni bağlayan aşk zincirinin ucunu geveleyip duruyorum. Sevgilinin hayali gelip belirince kanlar içinde kalıyorum. Ben kendimde olmadığım için O’nu gönül kanıyla boyarım diye korkuyorum. Aslında Sen, her zaman aşk ateşiyle yanıp yakılan bu âşığın gecelerini perilerden sormalısın; herkes gidip uyudu; gönlünü O’na kaptırmış olan ben ise uyku nedir bilmiyorum. Bütün gece gözlerim göklerde yıldız saymakta. O’nun aşkı uykumu öyle bir alıp götürdü ki, bir daha geri geleceğini sanmıyorum...”

Eğer O’nun aşk u heyecanı ve vecd ü hafakanlarının özü sayılan şiir divanlarının ruhu sıkılacak olsa, ondan hep böyle aşk u iştihak ağlamaları, vuslat ve ümit nağmeleri dökülecektir. Mevlâna bir ömür boyu sevmiş, sevildiği inancıyla oturup kalkmış, hep O’na karşı olan aşk u alâkasını dillendirmiştir. O, bu engin aşk u alâkasını her seslendirişinde de O’na yalnız yürümemiştir; kendini dinleme bahtiyarlığına ermiş çevresini de

alıp beraber götürmüştür. Evet o, kendisine sunulan semavî ziyafet sofralarından, o ışık hâlesi içinde bulunanlara da kâse kâse vâridât sunmayı âdeta bir vefa borcu bilmiştir.

İşte ona ait bir semavî yolculuk sergüzeştinden etrafa ak-seden birkaç müteşabih nağme:

“Aşk burakı aklımı da gönlümü de aldı götürdü. Nereye götürdüğünü bana sorma. Aklımı da gönlümü de alıp ötelere götürdü. Yürüyüp öyle bir revaka ulaştım ki, orada ne ay var ne de gün; öyle bir dünyaya eriştim ki, orada dünya da dünya olmaktan çıkmış...” Bu seyahat, mirac-ı Ahmediye'nin gölgesinde öyle bir urûc ve bir semavî yolculuktur ki, Süleyman Çelebi ifadesiyle, “Ne mekân var ânda ne arz u sema.” denebilir. Görüp duydukları, bakıp temâşâ ettikleri gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, akl u fikrin kavrayamadığı özel iltifat tecellîleriydi ve bunlar herkese de müyesser değildi. O, gitti, gördü, tattı ve bir fâninin bilebileceği çerçevede bilinebilecek her şeyi bildi. Görmeyenler bilemez, tatmayanlar du-yamaz; duyanlar da çok kez sır vermez, sır verseler de onu herkes ihata edemez. Gâlib'in ifadesiyle:

“Bir şû'lesi var ki şem'-i cânın
Fânûsuna sığmaz âsumanın.”

Mevlâna'nın bütün bir varlığa karşı duyduğu muhabbet, alâka ve insanlarla münasebetlerindeki sıcaklık, ondaki o derinlerden derin ilâhî aşkın bir izdüşümüydü. Fıtratı sermest-i câm-ı aşk olan Hazreti Pir her şeyi sevmiş, topyekün varlığı muhabbetle kucaklamış, her nesne ile bir çeşit diyaloga geçmişti ki; bütün bunlar, onun Allah'a karşı o derin aşk u alâkasının yansımısından başka bir şey değildi.

Bu perişan ve bulanık anlatımın onu ifade etmekten uzak olduğunun farkındayım. Bu da benim onunla bir münasebet arayışına verilmeli. Yoksa nerede damla, nerede deryayı tavsif; nerede zerre, nerede güneşi ifade.!?

Varsın öyle olsun; birkaç cümle ile de olsa, ışığının şu fâni dünyaya düşmesi itibarıyla, yeniden bir kere daha “Celâleddin er-Rûmî” demek istiyorum:

Hazret, Asya kıtasında iç içe içtimaî, siyasî ve askerî bunalmaların yaşandığı 1207 yılında Belh bölgesinde hayata gözlerini açtı. Babası, Şeyh Muhammed Bahâüddin es-Siddîkî ki, Hazreti Ebû Bekir’in onuncu derecede torunuydu. Merhum Tâhiru’l-Mevlevî’ye göre, valide-i mükerrereleri de Efendimiz’in soyundan ayrı bir şecere-i mübarekenin meyvesiydi. Baba, bulunduğu bölgede “Sultanü’l-Ulemâ” unvanıyla yâd edilen bir Peygamber vârisi ve bir hakikat eriydi. Pek çok hak dostu gibi o da doğup büyüdüğü yerde hazmedilememiş, hat-ta hırpalanmış ve bir mânâda göçe zorlanmıştı. Bu itibarla da, maskat-ı re’si olan Harzemlilerin ülkesinden ayrılmış; upuzun bir müsaferet ve ikamet fasılları yaşamış; Hicaz’a uğramış, bir miktar Şam’da ikamet etmiş, bir hayli sulehânın yanında, Muhyiddin İbn Arabî gibi mümtaz şahsiyetlerle görüşmüş; görüşmüş ve feyiz alıp feyiz vermiş. Onunla beraber dünyevî yaş-ı itibarıyla henüz altı-yedi yaşına yeni basmış bulunan büyük ruhlu küçük Mevlâna da zatına has o derin tecessüs ve tefah-hus hisleriyle gördüklerini gayet net fotoğraflamış, çevresini iyi okumuş, bilhassa Hazreti Muhyiddin’in esrarlı dünyasına –tabîî yaşının müsaadesi ölçüsünde– nüfuz ederek onun sohbetiyle ayrı bir insibağ yaşamış; ondan iltifat görmüş ve teveccühlerine mazhar olmuş.. böylece oldukça sıkıntılı fakat değişik mevhibe ve vâridlere açık hedefi meçhul bu bereketli hicrette Hazreti İbrahim, Hazreti Musa ve Hazreti Ruh-u Seyyidi’l-Enâm (aley-him salavâtullahi ve selâmuğu mil’elârzi ve mil’essema) gibi hep bereket bulmuş, hep lütuf görmüş ve kazâyâ rıza sayesinde adı konmamış ihsanlara mazhar olmuştur.

Yollar bu kutlu aileyi alıp Erzincan’a götürmüş, kader onları Karaman’a çekmiş. Bir miktar “Halâveye” medresesinde talebelik.. bir süre Şam-Halep medreselerinde ulûm-i İslâmiye tahsili..

ve tekmîl-i nüsahtan sonra yeni ana ocağı sayılan Konya'ya avdet.. bir süre sonra Hoca Şemseddin Semerkandî'nin semere-i mübarekesi Gevher Hatun'la izdivaç.. ardından da muhterem peder Sultanü'l-Ulemâ'nın Allah'a yürümesi.. ve Seyyid Burhaneddin Tirmizî'nin nezaretinde uzun bir seyr u sülûk-i ruhanî.. derken birkaç sene sonra Rüknüddin Zerkûbî'nin işaretiyle Konya'ya gelen Şems-i Tebrizî ile buluşma ve yeni bir derinliğe açılma.. ve sonunda bütün dünyada kendi enginliğiyle tanınan Koca Mevlâna. Aslında bunlar, meâlîye açık üstün istidat bir nâdire-i fitratın hayatını tarassut adına ortaya koymaya çalıştığımız birkaç küçük menfez ve uhrevîliğe kilitli Muhammedî ruhun önemli temsilcilerinden birinin hayat-ı seniyyelerinden sadece üç-beş kare..!

Mevlâna mı Şems'in ufkunu açtı, Şems mi Mevlâna'yı alıp ötelere götürdü ve kim kimi hakikatü'l-hakâyık'a, aşk u şevk zirvesine, Hazreti Matlub u Mahbub'a yönlendirdi?.. gibi soru ve münakaşalarla o pak ve müstesna insanların sergüzeşt-i hayatlarıyla alâkalı mülâhazaları bulandırmak istemem vesselâm.. ve zaten bu tür konular bizim gibi düz insanları da çok çok aşar; ama kim bilir, belki de şöyle demek daha uygun olur: Bir dönemde iki müstait ve donanımlı ruh bir araya gelmiş, iki derya gibi birbirine boşalmış; ferden ferdâ zor ulaşılabilir zirvelere, iştirak-ı mevâhib ve vâridâtla birdenbire ulaşmış; mârifet, muhabbet ve aşk u şevk şâhikalarına otağlarını kurmuş, kendi çağlarını aydınlattıkları gibi günümüze kadar da bütün asırlara o "menhelü'l-azbi'l-mevrûd" dan aldıkları feyizleri ifâza ederek birer "yâd-ı cemil" olarak zikredilemişlerdir.

Şunu da hemen belirtmeliyim ki, Hazreti Mevlâna, başta peder-i muhteremleri Sultanü'l-Ulemâ olmak üzere, pek çok feyiz kaynağından istifade etmiş, seleflerinin büyük çoğunluğunu geride bırakmış ve ummanlar gibi köpüren aşk u şevkiyle her zaman Allah'a yakın durmanın yanında hep insanların içinde olmuş ve kendini asla onların üstünde görmemiş;

hayat-ı seniyyelerinde bizzat, ötelere yürüdükten sonra da eserleriyle Hazreti Sultanü'l-Enbiyâ'nın ruhanî hayatlarının vesâyetinde bir "kutbü'l-irşad" vazifesi görmüş; çok geniş alanlı, geniş zamanlı tesiri olan ender simalardan biridir.

Hazreti Pir'in, sofiler arasında bilinen şekliyle müridliği, dervişliği, postnişinliği ve şeyhliği söz konusu değildir. O, temel unsurları Kitap, Sünnet ve selef-i salihin olan irşadla alâkalı şahsî içtihatlarıyla, tecdit televvünlü yeni bir yöntem geliştirmiş; farklı bir ses ve solukla hem çağının insanlarını, hem de daha sonrakileri yepyeni bir mâide-i semaviyede buluşturmuştur. O, Allah'la münasebetlerinde bir aşk u iştihak insanıdır; Allah'tan ötürü kendisine teveccüh edenler karşısında da bir muhabbetullah sâkisidir; evet eğer onun, Divan-ı eş'âr'ının ruhu sıkılıp sağılacak olsa gökteki sıkışmış bulutlardan rahmet boşaldığı gibi ondan da muhabbetullah ve muhabbet-i Resûlullah sağanakları boşalacaktır. Onun ruhundan fıskıran ve Hüsamettin Çelebi vasıtasıyla kitaplaştırılan en câmi ve büyük ölçüde de didaktik eseri "*Mesnevî*", bu yüksek aşk u muhabbet tufanının tenezzül dalga boyunda ve bizim de özünü duyabileceğimiz bir şaheser; "*Divan-ı Kebîr*" ise, Hazret'in kametine göre bir aşk u iştihak tufanı mesabesindedir.

Mesnevî'de duygular, düşünceler muhakemelerimizi ezip geçmeyecek şekilde, idraklerimizi aşmayan âli bir üslûpla işlenmiştir. *Divan-ı Kebîr*'e gelince, onda her şey magmaların feveranı mahiyetindedir ve herkesin yudumlayacağı türden de değildir. Dikkatle bakıldığında, bu kitab-ı celifü'l-kadr'de fevkalâde bir derinlikle "fenâfillâh-bekâbillâh-maallah" mülâhazalarına bağlı dışa vuran olabildiğine engin mâverâî bir heyecan feveranı müşâhede edilmektedir. Onun *Divan*'ındaki bu feveranı görebilenler kendilerini yanardağları hatırlatan bir aşk u vecd tufanı içinde bulurlar ve dehşetle ürperirler. Hazret'in herkese açık olmayan bu tür eş'ârında, aklın hudutlarının aşıldığı, insanî normların üstüne çıkıldığı, melekûtî keyfiyâtın mülkî elvân ve eşkâli gölgelediği görülür.

Hazreti Mevlâna, medreseden tekyeye, tekyeden çilehanelere bütün feyiz kaynaklarından beslene beslene olgunlaşmış.. Hakk'a vâsıl olmuş.. kendi sistemi içinde semavîleşmiş ve vilâyet semasında bir Kutup Yıldızı gibi âdeta kendi etrafında dönen bir mâh-ı mücellâdır. Evet o, bulunması gerekli olan yere ulaşmış ve durması icap eden yerde de durmayı başarmış bir babayığittir. Gördüklerini iyi okumuş, duyduklarını yerinde değerlendirmiş; Hakk'a teveccühünde asla kusur etmemiş ve ötelere esip gelen vâridlerin, mevhibelerin bir zerresini dahi zayi etmemiştir; zayi etmemiş ve pek çok selefî gibi bu ilâhî atıyyeleri şiir diliyle seslendirmiş, baş döndüren söz hevenkleriyle ortaya koymuştur. O, bu zebercedden büyümlü kelimelerle hem kendi aşk u heyecan hummasını dillendirmiş, hem de şiirin köşe-bucak müphemleri içinde, yârâna açık, ağıyâra kapalı müteşâbihâtını ifade etme üstadlığını ortaya koymuştur.

Onun, ister herkese açık sözleri, ister müteşâbihâtı –bunlar arasında çok az dahi olsa başkaları tarafından o inci dizileri içine karıştırılmış kalp sözler de bulunabilir– kendi ufkunun sesi-soluğudur, başka divitle, kalemlerle tanışıklığı olmamıştır; onlar, herkesi tesir altına alacak kadar da sıcak mı sıcak ve tamamen onun gönlünün nağmeleridir.

Hazreti Mevlâna, tabiatı itibarıyla olabildiğine ince, fevkalâde narin, bir anneden daha şefkatli; sözün özü kendi asrında Muhammedî Ruh'un (aleyhi ekmelüttehâyâ) izdüşümü bir müstesna varlıktı. Onun bu hususiyetlerini *Mesnevî*'sinde, *Divan-ı Kebîr*'inde, başkalarına yazdıkları mektuplarında, ailevî münasebetlerinde, dostlarına karşı özel davranışlarında görüp şahit olanlar, tam bir Peygamber vârisiyle karşılaşmanın heyecanı ile ürperir, kendi kendilerine ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مِنْ يَشَاءُ⁴⁰ diye mırıldanır ve hayranlıkla iki büklüm olurlardı.

⁴⁰ Mâide sûresi, 5/54; Hadîd sûresi, 57/21; Cum'a sûresi, 62/4.

O, hayatında çok hoyrat muamelelere maruz kalmış, çok incitilmiş; ama hiçbir zaman kaba davranmamış ve kimseyi rencide etmemişti. Hakk'a ait mevhibeleri haykırırken her zaman gürül gürül ve fütursuzdu; ancak, sair ahvâli itibarıyla hep mütevazi, mahviyet içinde, yüzü yerde ve herkesi şefkatle kucaklamaya hazır bulunurdu. Bencillik, iddia, çalım ve huşunet... gibi mesâvi-i ahlâktan sayılan kötü huylar hiçbir zaman onun atmosferinde ikamete fırsat bulamamışlardı. Fitilini ondan tutuşturduğu arkadaşı diyeceğimiz Hazreti Şems-i Tebrizî'yi üstadı gibi görür ve saygılı davranır.. müridi ve halifesi Salâhaddin Zerkûb'a "Şeyhim, efendim, sultanım..." diye hitap eder.. Hüsametdin Çelebi'yi tazimle anar ve aile efradına karşı da âdetâ Ehl-i Beyt muamelesinde bulunurdu. Meclisi, Peygamber meclisi gibi herkese açıktı ve en uzaktakilere bile öyle yakın dururdu ki, can alıcı hasım ruhlar dahi ellerinde olmayarak kendilerini birden onun şefkatli kucığına salıverirlerdi. Bir kere de o atmosfere girdiler mi artık bir daha ayrılmayı düşünmezlerdi. Hazreti Pir, ötelere toptan alış verişini olan birisiydi; ama, insanlara karşı muamelesinde bu koca farklılığı hissettirmeyecek kadar hep muhlis ve mütevazi idi: İnsanlar içinde insanlardan bir insan olarak yaşar; onlarla oturur-kalkar, onlarla yer-içer; Allah'la arasındaki esrarı elinden geldiğince sır bilmezlerden saklamaya çalışır ve inandıklarını yaşayan bir mürşid olarak her zaman gönüllere nüfuz etme yollarını araştırır; "Sohbet-i Cânân" der, sürekli nazarları O'na çevirir; "aşk" der, "iştiağ" der, "cezbe" der, "incizab" der, ruhunda köpürüp duran his ve heyecanı başkalarına da duyurmaya gayret eder ve iklimine uğrayan herkese hakikî insan olma ufkunu gösterirdi. Dünyada, dünyaya malında asla gözü yoktu; hiç olmamıştı da. Bulduğunda, kifâf-ı nefis edeceği miktarın dışındakini yedirir-içirir, başkalarına infak eder; bulamadığında da, "Çok şükür, bugün evimiz Peygamber evine dönmüş." der, yerinde sabır pistiyle göklere açılır, yerinde de şükürle mâverâiliklerde pervaz

ederdi. Sadaka, zekât kabul etmez; insanlara verecekli olma durumuna düşmemek için müzâyakaya maruz kalır, aç durur, fakirane yaşar; ama, sızlanıp ağyârî âhından âgâh etmez ve irşad hizmetini de hediye ve behiyyelerle kirletmezdi.

Mevlâna Celâleddin er-Rûmî Hazretleri, zühdü, takvası, iffeti, ismeti, halktan istiğnası ve bütün bütün ötelere müteveccih yaşamasının yanında mârifeti, muhabbeti, aşk u iştiyakıyla da ömür boyu irtifa kaybetmeden yaşayan vilâyet semasının üveyiklerinden biriydi. O, Allah'ı aşk üstü bir aşkla sevdiği gibi, O'nun tarafından sevildiğine de inancı tamdı. Bu, ne kaybettiren bir emniyet hissi, ne de mehâfet ve mehâbetten mahrumiyetti; bu, bir iman ve ihtisab ufkuydu; Hazret de işte bunu tahdis-i nimet sadedinde ihsas ediyordu. Buna, Sultan'ın mevhibelerine dellâllik etme de diyebiliriz.

Onun iç dünyasında, her zaman farklı debi ve değişik dalga boyunda aşk çağlayanları birbirini takip eder, teveccüh ve vefası ilâhî cezb u incizapla mükâfatlandırılır; böylece ona, kurb üstü kurb yolları açılır ve o, çok defa kâse kâse yudumladığı câm-ı aşkla sermest-i câm-ı aşk olarak yaşardı. Sadece O'nu görme, O'nu bilme, O'nu duyma, O'nu söyleme, her iş ve sözünü O'na bağlama mevzuunda o kadar samimî idi ki; bir an gözü ağyâra kaysa, oturur bir yığın gözyaşı döker; her zaman maiyyetin ferah-fezâ iklimlerinde yaşamaya can atar, hem muhib hem mahbub olma iştiyakıyla çırpınır durur ve dakikalarını âşık u mâşuk olma sermestisiyle geçirirdi.

Ondan evvel de bu zaviyeden ruhanî zevkleri duyan, yaşayan bir hayli âşık ve muhib gelip geçmişti; ama, duyup hissettiklerini seslendirmesi –hususiyile de *Divan-ı Kebîr*'deki üslûba emanet– her mülâhazasını cesurca ortaya koyması açısından onun başkalarına karşı bir fâikiyetinin bulunduğu da açıktı. Vâkıa, daha sonraki dönemlerden Devr-i Risaletpenâhî'nin koçyiğitlerine kadar umumî fazilette Hazret'e üstünlüğü müsellemler bir hayli devâsâ insan da gelip geçmişti; ama, Hazreti Pir'in fâikiyeti “Hususî fazilette mercûhun râcihe

tereccühü” mânâsınaydı. İşte bu açıdan onu, bu vadinin biricik gözdesi ve dilrubâsı sayabiliriz. O, bu hususta çok güzeldir, güzellere peyrevdir ve aşk yoluyla insanları Güzeller Güzeli'ne ulaştırmada da güzîde bir rehnümâdır.

Bir insan için, Cenâb-ı Hakk'ı gönülden sevmek ve her zaman O'nu derin bir aşk u iştıyakla yâd etmek yüce bir pâyedir. Bundan daha yüksek bir mansıp varsa o da, insandaki bütün bu aşkların, iştıyakların, cezb ü incizapların O'nun teveccüh ve iltifatından kaynaklandığının şuurunda olmaktır. Hazreti Mevlâna, her nefes alış verişinde sürekli O'nu soluklanıyordu; bu hâlini de yine O'nun nazar ve hususî teveccühüne bağlıyordu. Ufku bu noktaya ulaşmayanlar bunu anlamayabilirler. Ne var ki, “*Herkesin istidadına vâbestedir âsâr-ı feyzi / Ebr-i Nisandan ef'î semm, sade f dürdane kapar.*” fehvasınca, donanım ve istidatların, elfâzın meâniye kalıp olduğu gibi, ilâhî mevhibe ve vâridlere şart-ı âdi plânında bir dâi olduğunda da şüphe yoktu.

Bazıları, Cenâb-ı Hakk'ın münezzeheyeti ve mukaddesiyeti açısından, O'na karşı aşkı uygun bulmamış ve insan-ı kâmilin mâşukiyetini de anlamsız görmüşlerdir. Pek çok hak dostu gibi Hazreti Mevlâna da, beşerî aşk u alâkaların çok çok üstünde, Zât-ı Ulûhiyet'in münezzeheyet ve mukaddesiyetine yaraşır bir aşk u iştıyakın olabileceğini cesurca ifade etmiş ve arkadan gelenlere de yoruma açık böyle bir aşk-ı ilâhî müteşâbihi miras bırakmıştır.

Sonradan gelen bazı sofî ve mollalar, böyle bir müteşâbihle beraber, yer yer o dergâhta icra edilen müziği, ney'i ve değişik enstrümanları da sürekli sorgulamışlar; semâzenlerin hareketlerini yargılamışlar ve infaz üstüne infazlar gerçekleştirmişlerdir; ama, Hazret'in, kendi yorumlarının doğruluğu konusunda hiçbir şüphesi olmamıştır. Olsaydı, hepsini kırar, döker ve bu kabîl şeylerin bütününden vazgeçerdi.. mutlaka vazgeçerdi.

Aslında onun, dinin ruhuna yürekten bağlı bulunması ve Muhammedî edebini (sallallâhu aleyhi vesellem) arızasız bir

temsilcisi olması da, başkalarına fazla bir şey söyleme fırsatı vermez zannediyorum. Kılı kırk yararçasına dinin özüne saygısı ve Sünnet-i Seniyye'nin canlı bir tefsiri olması, bugüne kadar büyük çoğunluğun onu kabulü için yetip artmıştır.

O, tam bir samimiyet ve ihlâs insanıydı; Şer-i şerife muhalif düşmemek kaydıyla hep gönlünden gelenleri yaşıyor ve onları seslendiriyordu. Dini, hayata hayat kılarken de, başkalarına yaşama yollarını gösterirken de, ney'e üflerken de, semâa kalkıp pervane dönerken de, her zaman aşk u iştiyakla ciğeri kebab ve her zaman âh u eninle sızlayan bir nây ve bir dolaptı. Anlamazdı muzdarip olmayanlar onu; duyamazdı nâdânlar onun duyduklarını. O, "Firaktan pâre pâre olmuş bir sine isterim ki, ona iştiyak ve dertlerimi şerh edeyim." diyor derd-mend yârân beklentilerini seslendiriyordu.

Karma İndeks

A

- âb-ı hayat 22, 81, 82, 87, 90, 92, 115, 144
acz u fakr 91
Âd 22
adalet 96, 105, 122
adalet ahlâkı 122
adaletsizlik 96, 99
adanmışlık ruhu 89
Âdem Nebi 72, 73, 76, 110, 116
âfâkî âlem 78
ağlama 109, 110, 111, 115, 118
ağlama şöleni 115
ağyâr 50, 153
Âhir 82
ahiret 43, 46, 111
ahlâk 10, 27
âh u efgân 59, 109, 112
âh u vâh 91, 113, 114, 116, 121
aile 38
aile düzeni 76
aile sistemi 71
akciğer 77
akıl 21, 65, 78, 80, 81, 87, 97, 104, 106
akla itibar 96
akl-ı meâd 50
aks-i sadâ 28, 42, 58
aksiyon 135
aktif sabır 82, 121
alafranga 38
Allah'ı anma 78
altın 23, 91
amel-i salih 123
Amenda 73
anne 26, 45, 70, 131
anomali 98
aradığımız sevgili 100
Arap şairleri 22
Arap Yarımadası 74
Aristo 74
aristokrat 33
armoni 33, 46
Arş 81
arzın halifesi 19
ashab 114
asıl hedef 49
Asr-ı Saadet 130, 145
âşik 56, 57, 58
aşk 15, 47, 50, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 79, 107, 108, 109, 125, 129, 132, 133, 134, 135, 139, 147, 152
aşk ateşi 15, 59, 146
aşk çağlayanı 55
aşkla yanmak 58
aşk mesleği 58
aşksız yaşama 59
aşk u iştiyak 51, 57, 109, 114, 132, 137, 150
aşk u muhabbet 60, 150
aşk u şevk 54, 62, 79, 107, 108, 125, 129, 134, 135, 137, 143, 145, 149
aşk u vecd 150
aşk u vuslat 50, 56, 57, 133, 146
aşk yolu 55, 58
aşk zinciri 146
ateşten zincir 59
Atlantis 102
atlas 91
Avrupa 75
âyân-ı sâbite 19

âyinedarlık 76
 ayn-ı sâhire 113
 ayniyet 69
 Ay tutulması 56
 Azîz 110
 azot 72

B

bağ 53, 100
 Bağban (s.a.s) 100
 Bağdat 98
 bahar 43, 83, 88, 100, 102, 139
 bahar türküleri 88
 basiret 90, 104, 121, 129
 basiret erbabı 47
 basiretsizlik 98
 ba'sü ba'de'l-mevt 22, 98
 Bâtin 82
 bediî 51
 bediyyât 33, 35, 42
 Bediüzzaman 15, 22, 29, 35
 bekâbillâh 150
 belâgat 29, 32
 belâ-yı aşk 58
 Belh 98, 148
 benlik fânusu 83
 berdülacûz 103
 berd ü selâm 92, 114
 berzah 81
 berzahî levha 63
 berzahî vücud 81
 beyâban 118
 beyan 10, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26,
 28, 29, 34, 38, 62, 66, 67, 68,
 82
 beyan âbidesi 21, 32, 66
 beyan aktivitesi 19
 beyan çağlayanı 82
 beyandan mâmureler 23
 beyan deseni 38

beyan esintisi 10, 24
 beyan gücü 21, 30
 beyanın aks-i sadâsı 22
 beyanın bayrağı 20
 beyanın çağlıları 24
 beyanın renklendirilmesi 35
 beyanın sihri 22
 beyan kabiliyeti 20
 beyan kevseri 35
 beyan kılıcı 20
 beyan leşkeri 68
 beyan mezraası 30
 beyan mızrabı 22
 beyan mimarları 23
 beyan ninnileri 22
 beyan saltanatı 67
 beyan sancağı 20
 beyan sofrası 23
 Beyan Sultanı 20, 68
 beyan takıları 34
 beyin fırtınası 125
 Bilâl 142
 bişaret 49, 111
 biyolojik hayat 84, 96
 bizim dünyamız 37
 bohemlik arzuları 120
 Buda 73
 Buhara 98
 buhran 138
 buhranlı yıllar 85
 buhurdanlık 59, 88
 buud 32
 bülbül 22, 95, 102, 105, 108, 111
 bülbüller 9, 88, 102, 117, 124
 bülbül nağmeleri 30
 Bünyamin 110
 büyü 20, 21, 24, 26, 49, 69, 71, 123
 büyüülü ufuklar 140
 büyü tesiri 69

C

Cahiliye dönemi 74
 câm-ı aşk 153
 Câmi 22
 can 71, 81
 Cânân 50, 80, 84
 can gözü 84
 cankeş 22
 cankeş etmek 31
 canlı cenaze 22
 câzibe 138
 câzibe merkezi 24
 cebrî bir sükut 122
 cebr-i lütfî 54
 cehalet 98, 120
 Cehennem 74, 90, 113, 115
 Celâleddin er-Rûmî 144, 148
 cemal 136
 Cemal 15, 52
 cemiyet 122
 Cenâb-ı Hak 68, 80, 90, 111, 145,
 154
 Cennet 24, 43, 70, 72, 74, 88, 90,
 95, 142
 Cennet çiçekleri 68
 Cennet Kevserleri 24
 Cennetliğin gölgesi 70
 Cennet sevdası 58
 Cennetü'l-Firdevs 67
 Cennet yamaçları 95
 cevher 23, 80, 92
 cevher-fürûşân 23, 34, 56
 cezbe 60, 145, 152
 cezbe insanı 145
 Charles Lalo 51
 Cibril 111
 cin 19, 23
 cinas 35
 cismanî 64, 81, 108

cismanî arzu 91
 cismanî kalb 77
 cismaniyet 25, 58, 77, 80, 91, 103,
 134
 coğrafya 32

Ç

çağımızın sesi-soluğu 39
 çağın büyük mütefekkeri 34
 çağın yorumları 31
 çağları kucaklama 37
 çağlayan 23, 25
 çemenzâr 23
 çerağ 118
 çığlık 56, 111, 115, 117, 123
 çıyan 98, 124
 Çiçero 74
 çilekeşler 104
 Çin 73
 çocuk neşvesi 25
 çöl 22

D

dalga boyu 55, 79
 dantelâ 23
 Davud (a.s.) 89
 deformasyon 105
 dellâl 15, 52
 demagoji 85
 derd-mend yârân 155
 dereke 31
 derûnî duygular 25
 derûnî his 123
 destan 33
 Devr-i Risaletpenâhî 153
 dıraşân 104
 dil 11, 32, 34, 36, 39
 dilencilik 105
 dil enstrümanları 37, 69
 dilin inceliği 20

dillere kilit vurma 86
 dilleri zenginleştirme 34
 dilrubâ 28
 dilrubâ kamet 136
 dil ufku 63
 dil üstadları 29
 dil ve düşünce 36, 37, 38, 40, 41
 din 24, 31, 86, 104, 112
 dinamik toplumlar 12, 40
 dinamo 81
 dine davet 135
 dinî duygular 96
 dinî kaynaklar 31
 diriliş yolları 99
 dirilme duyguları 97
 Divan-ı eş'âr 150
 Divan-ı Kebîr 146, 150, 151, 153
 diyalektik 85
 diyalektik mantık 85
 diyalog 36, 147
 diyanet 85, 86, 92, 104, 140
 doğru orantı 36
 doktrin 31
 dolu gönüller 92
 dolunay 126, 138
 dostların vefasızlığı 103
 Dost (s.a.s) 100
 drama 33
 dramatik 33
 dua 100, 114, 141
 duygular anaforu 50
 duygu tufanı 58
 dünya 91
 dünya ehli 23
 dünyaları peyleme 71
 dünya mescidi 19
 dünya zindanı 90
 dünyevî darlıklar 137
 düşünce 14, 36, 87, 97
 düşünce derinliği 61

düşünce dünyamız 42
 düşünce ibrişimlerimiz 107
 düşünce imbikleri 28
 düşünce mimarları 29
 düşünce ufku 34, 69
 düşünce ve his atlası 126
 düz insan 149

E

ebedî mihrap 92
 ebedî saadet arzusu 96
 ebediyet arzuları 25
 Ebedler Sultanı 115
 Ebû Bekir 148
 Ebû Cehil 100
 edeb 27, 34
 edebî duygu 31
 edebî mülâhazalar 32
 edebî üslûp 33, 35
 edebiyat 27, 28, 30, 31, 32
 edebiyat atmosferi 30
 edebiyatçı/-lar 11, 33, 34
 edib 23, 33, 34
 ef'âl-i âdiye 80
 Eflatun 74
 Ehl-i Beyt 152
 eko-sistem 72
 elektronlar 47
 Elhamdülillâh 137
 el-Ümm 27
 emir âlemi 79
 Emir Sahibi 80
 enbiya 110
 Endülüs 98
 enfûsî 53
 enstrüman 30, 31, 44, 47, 54, 154
 envâr-ı ilâhiye 145
 epistemolojik 79
 Erzincan 148
 esâtîrî 123

esbab dairesi 78
 Eski Çin 73
 esrar-ı lâhut 145
 estetik 34, 42, 51
 Everest tepesi 116
 evrensel değerler 31, 96
 evrensellik 31
 Evvel 82
 eyyâmullah 143
 Eyyûb (a.s.) 89
 ezan 141

F

fâikiyet 33
 fâni 22, 49, 84, 148
 fâni hayat 134
 fâni hülya 22
 fantastik 31
 fantezi/-ler 38, 62, 104
 fatih 23, 26
 fazilet 95
 felsefe 31, 32, 58, 63
 felsefi akım 65
 fenâfillâh 150
 fenâ ve zeval 43
 fenomen 39
 Feridüddin Attar 22
 ferman 85
 feryâd-ı mutâd 101
 feryad ü figân 117
 feryat mûsikîsi 115
 fesahat 29, 32
 feyiz 148, 151
 feyiz kaynağı 145, 149
 fezâyi ve fecâyi 103, 121
 fırtına/-lar 87, 92, 102
 fîsk 64
 fıtrat kanunları 79
 fikir sancısı 34
 fikir ziyası 47

fikrî aktivite 40
 fikrî çatı 40
 firak 108
 Firdevs 70, 71, 82, 90, 97, 128
 fitne 49, 76, 120
 fizyoloji 72
 folklor 98

G

gaflet 98, 120, 123
 Gafûr 111
 Gâlib 147
 gamhâne-i mihnet 135
 gaybî âlemler 123
 Gayb u Şehadet Sultanı 136
 gaye 32
 gayesizlik 98
 gaye ufku 87
 gayya 64
 gazel 58
 Gazzâlî 50
 G. Demombyne 75
 gedâ 58
 Gedâi 58, 59
 gençlik iksiri 59
 genç nesiller 106
 gerçek aşk 15, 58, 59
 Gevher Hatun 149
 gök ehli 115, 116, 117
 gök sakinleri 141
 gök yolculuğu 81
 gönül 56, 57, 59, 61, 64, 68, 71, 77,
 80, 81, 82, 84, 87, 95, 97, 114,
 121
 gönül bahçesinin gülleri 83
 gönül çerağı 81
 gönül çılgınlıkları 115
 gönül enginliği 61
 gönül erleri 51, 82, 121
 gönül evi 58

gönül gözleri 55, 82
 gönül hikâyeleri 81, 87, 107
 gönül huzuru 130
 gönül hülyaları 99
 gönül ipi 87
 gönül kapısı 72, 81
 gönül kulakları 57
 gönül rengi 82
 gönül şehsuvarları 81
 gönül telleri 59
 gönül ufku 56, 80
 gönül vâridâtı 30
 gönül yamaçları 95, 98
 göz-gönül birliği 14, 52
 göz nuru 47
 gözyaşı iksirleri 117
 gözyaşı/-ları 91, 108, 109, 110, 111,
 112, 113, 114, 115, 116, 117
 gözyaşlarıyla serinleme 115
 gulyabânî 97
 gurbet 62, 143
 gurûb 25, 98
 güfte 65
 güldeste 65
 gül devri 98
 Gül (s.a.s) 97
 gülşen 22
 gümüş 91
 günah 44, 95, 99, 116, 117
 günahların kahrediciliği 111
 günah orduları 114
 güneş 45, 49, 51
 gürûh-u encüm 145
 güven 34, 86, 92, 106, 120
 güven duygusu 106
 güvercin töresi 89
 güzel ahlâk 43
 Güzeller Güzeli 42, 49, 76, 99, 109,
 137, 154
 güzellik 13, 14, 15, 17, 42, 44, 49, 64,
 65, 76

H

hak dostu/-ları 111, 115, 148, 154
 hak düşüncesi 96, 105
 hak eri 145
 hakikat aşkı 29, 53, 121
 hakikat eri 148
 hakikat-i Ahmediye 145
 hakikatü'l-hakâyık 149
 hakikî güzellik 44
 hakikî şiir 68, 69
 Hakîm 110
 hak iştiyaku 54
 Hakk'a adanmış ruhlar 107
 hakka hürmet 96
 Hakk'a kulluk 54
 Hak kapısı 128
 Hakk (Cenâb-ı Hak) 43, 44, 47, 51,
 87, 93, 95, 107, 108, 121, 132,
 141
 hakkın dili 89
 Hakk'ın duyurması 51
 Hakk'ın inayetleri 92
 Hak mehâfeti ve mehâbeti 111
 Hak rızası 128
 Hak tecellîleri 117
 hâl 127
 Halâveye medresesi 148
 Halep 148
 halife 20, 80, 122
 halka-i zikir 47
 halvet 67
 halvethâne 80
 hamaset 62
 hamd ü senâ 94
 handikap 125
 harâmîlik 96
 Hârût ve Mârût 131
 Harzemliler 148
 hasbîhâl 109, 136

- hasbî ruhlar 41
 Hassan b. Sâbit 67
 hassas ruhlar 53
 haşyet 142
 haşyetullah 113
 Havva 76
 hayat 27, 47, 90, 95, 110, 112, 115,
 117, 122, 128, 133, 139
 hayat çeşmesi 95
 hayatı kucaklama 38
 hayatın meyveleri 134
 hayatî dinamo 80
 hayat kaynağı 81
 hayat tarzı 27
 hayret ufku 78
 hayr u taat 99
 haysiyet 106, 120
 hayt-ı vuslat 67
 hazan 59, 83, 87, 100, 117, 139
 Hazreti Âdem 29
 Hazreti Davud 146
 Hazreti İbrahim 148
 Hazreti Matlub u Mahbub 149
 Hazreti Musa 148
 Hazreti Pir 147, 150, 152, 153
 Hazreti Rahmân 19
 Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm 144,
 148
 Hazreti Rûmî 145
 Hazreti Sultanü'l-Enbiyâ 150
 hercâî gönüller 103
 hercümerç 122
 hevâ ve heves 66, 95, 104, 117, 124
 hezeyan 95, 96, 103
 Hızır 22, 82, 88
 Hızır çeşmesi 88
 Hızır solukları 22
 Hicaz 148
 hicran 49, 84, 98, 101, 107, 111, 139,
 143
 hicran gecesi 97
 hicret 148
 hikmet 19, 62, 132, 137, 145
 hikmet çağlayanı 69
 hikmet kaynağı 67
 hilâbe 58
 hilâfet 90
 hilkat garibeleri 97
 hilkat hâdisesi 72
 hilkat harikası 76
 hilkat şeceresi 133
 hiss-i mücerret 76
 hiss-i rekabet 21
 hissî zenginlik 25
 his zenginliği 61
 hoşâmedî 57
 hoşgörü 99
 hoyrat düşünce 76
 hoyrat muameleler 152
 Hû 134
 Huda 49
 huri 70
 husuf 56
 hususî hilâfet 90
 huşû 111
 hutbe 29, 44
 huzur esintileri 79
 huzur ve itminan 122
 Hüsametîn Çelebi 150, 152
 hüsn 60
 hüsn ü aşk yamaçları 47
 hüsn-ü mücerret 50
 hüsrân 38
 hüzn 110, 111
 hüzn ve ağlama Peygamberi 110
 Hz. Ali 46
 Hz. Mevlâna 60
 Hz. Muhammed (s.a.s) 145

I

irmak 23, 83
 ışık 8, 15, 43, 44, 45, 58, 82, 95, 96,
 100, 102, 126, 127, 132, 138,
 147
 ışık çağı 127
 İtrî 101
 ızdırıp insanları 124

İ

ibadet 44, 140, 141
 ibadet ü taat 60, 141
 ibahiyecilik 120
 ibdâ ve inşâ 95
 İbn Fârid 76
 İbn Mesud 114
 icmalen tecellî 29
 iç ağlama 113
 iç âlem 42, 61, 78
 iç çelişki/-ler 62, 106
 iç derinlik 62
 iç dinamikler 37
 iç dökmek 92
 iç dünyamız 121, 123
 iç murakabe 89, 91
 iç plan 43
 iç resim 62
 iç tepki 38
 içtihad 28
 içtimaî atmosfer 123
 içtimaî nizam 76
 iç zenginliği 33, 50
 idrak 51, 55, 68, 69, 77, 94, 104, 117
 idrak ufku 94
 ifade mûsikîsi 32
 ifade zevki 30
 iffet 26, 64, 96, 120, 129
 ifrat 35
 iftar 139, 140

iftirak tohumları 85
 ihanet 105
 ihlâs 43, 117
 ihsan 43, 54, 92, 94, 98, 135, 148
 ihya 32, 72
 ikrar âvâzeleri 102
 iktidar 91
 ilâhî hakikat 68
 ilâhî hilâfet 72
 ilahî irade 80
 ilâhî latîfe 77
 ilâhî lütuf 88, 98
 ilâhî sırlar 46, 80, 82
 ilâhî sürprizler 136
 ilâhî takdir 54
 ile'l-merkez 24
 ilhad 85, 102, 103
 ilhad hezeyanları 102
 ilham 7, 23, 31, 68, 87, 99
 ilham yağmurları 116
 ilim 27, 29, 37, 80, 87, 122
 ilim aşkı 29
 ilim iştiyaku 53, 122
 ilim sermayesi 19
 ille-i gâiye 32
 ilmî üslûp 34
 ilm u irfan 99
 iltifat tecellîleri 147
 iltisak noktası 25
 İmam Şafîî 27
 iman 24, 25, 43, 44, 46, 47, 53, 65,
 66, 78, 84, 87, 90, 96, 102,
 108, 114, 123, 135, 137, 140
 iman ve ihtisab ufku 153
 iman ve ümit ufku 24
 imsak 140
 imtihan yurdu 135
 imtisas 42
 imtiyaz 95
 inanç 42, 62, 63, 69, 105, 121

inayet eli 86
 inci 32, 56, 92, 151
 İncil 74
 incizab 60, 152
 infak 152
 inhiraf 55, 127
 inkâr 102, 103, 105
 inkâr ulumaları 102
 inkılâp 55, 109
 inkıyat 20
 inkisarlar 103
 inkisar murakabesi 67
 inkişaf 27, 29, 41, 121, 134
 insaf 105
 insaf dünyası 75
 insan-ı kâmil 81, 154
 insan-ı kâmile 71
 insanın yaratılması 51
 insanî düşünce 78
 insanî haklar 73
 insanî his 140
 insanî incelik 72
 insanî kemalât 77, 145
 insanlara rehberlik 68
 İnsanlığın İftihar Tablosu 67, 75, 110
 insanlık âlemi 72
 inşâ 34, 95
 inşirah 88, 127, 138
 irade 79, 104, 132
 iradelerde çatırtı 105
 irade sıfatı 79
 İrem bağları 97, 118
 irfan 47, 90
 irfan ufku 68
 irşad 145, 150, 153
 İsa Nebi 115
 İskender 20
 İslâm 23, 74, 75, 121, 123, 126, 135
 İslâm gerçeği 23
 İslâmiyet 75

ismet 26, 64, 96, 124, 129
 israf gözyaşları 110
 İsrail 102
 İsrail 73
 İstanbul 98
 istiab 56, 69
 istiare 35
 istidat 33
 istihdam 145
 istihsan 35
 isyan damgası 95, 103
 işçi 23
 iştikak usûlleri 39
 iştiyak 50, 52, 58, 60, 64, 108, 145,
 146, 150, 152, 155
 iştiyak ateşi 50
 itaat 20, 60
 itminan meltemleri 78
 iz'âc 30
 izafi değer 20
 iz'an ufku 129
 izdüşüm 65, 72, 151

J

jest 30

K

kaba kuvvet 96
 kaba ruhlar 85
 Kâbe 82
 kabir kapısı 83
 kâbus 86
 kadeh 45, 70
 kaderî program 88
 kadın 60, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
 141
 kadın hakları ve İslâm 75
 kadını karalama 74
 kadının konumu ve hakları 75
 kadınların hukuku 75

- kadirşinas 54, 60
 Kafdağı 96
 kahramanlık destanı 13, 47
 kâinat 47, 51, 53, 63, 65, 68, 83, 94,
 95, 106, 123, 133
 kâinat kitabı 23, 43, 109
 kalb 21, 77, 80, 82, 84, 88, 104, 106,
 108, 133
 kalb atmosferi 81
 kalb cevheri 81
 kalb enginliği 96
 kalbe rağbet 96
 kalb fânusu 82
 kalb gözü 82
 kalbî alâka 49
 kalbin beslenme kaynağı 78
 kalbin hafakanları 26
 kalbin ilhamları 81
 kalbin ziyası 81
 Kalbin Zümrüt Tepeleri 79
 kalbî ve ruhî hayat 87, 99, 139
 kalbî ve ruhî heyecanlar 96
 kalb telleri 53
 kalb ufkunu karartmama 71
 kalb ve kafa ayrılığı 106
 kalb ve ruh ufku 140
 kalb ve ruhun yedeği 104
 kalb zirveleri 84
 kalp sözler 151
 kanaat 62, 63, 69
 kanaviçe 31, 54
 kanun 75, 79, 80
 kanun-u emrî 80
 kaos 43, 121
 kapı kulları 85
 kapıkulu 101
 kapkara sesler 104
 karakterin gereği 100
 Karaman 148
 karıncık 77
 kasvet 86
 kaynak 30, 53
 kazanç kefesı 89
 kazanma mahalli 91
 kazâya rıza 148
 kederler faslı 86
 kehkeşan 53, 137
 kelâm 28
 kelâm-ı nefsi 62
 kelimelerin sihri 26
 kelime yığınları 67
 kelime zenginliği 32
 kemal 44
 kemmiyet 78, 80
 kendi düşünce dünyamız 29
 kendimiz olma 36, 105, 107
 kendini ifade etme 8, 20, 37
 kerem sahibi 56
 kevser 35, 44
 keyfiyet 28, 78, 80
 kible 92
 kıblenüma 90
 kıyamet 48
 kız çocukları 74
 kilit 86, 91
 kilitleri çözen anahtar 8, 20
 kinaye 35
 kirli düşünceler 85
 kirli üslup 64
 kitab-ı celilü'l-kadr 150
 Kitab-ı Mübin 112
 kitap 7, 28, 53, 75, 123, 133
 Kitap 150
 Konya 98, 149
 köhne dünya 97
 köle-efendi münasebeti 54
 köprü 11, 43
 köprü vazifesi 11
 köylü 51
 kritik etme 77

Kudret-i Ezeliye 79
 kudret kalemi 19
 kudsî me'haz 63
 kudsîyet 26
 kul 94
 kula kul olma 93
 kulluğa erenler 93
 kulluk 60, 68
 kumru 22
 kupkuru çöl 23
 Kur'ân Çağı 29
 Kur'ân'ın beyan gücü 21
 Kur'ân'ın beyan tarzı 20
 Kur'ânî ufuk 48
 Kur'ân/Kur'ân-ı Kerim 20, 29, 34, 65,
 68, 75, 79, 111, 112, 114, 123
 kurtuluş yolları 131
 kutbü'l-irşad 150
 kutlu diyar 97
 kutlu yolculuk 57
 kutlu zaman 140
 kutsî sıçrayış 15
 Kutup Yıldızı 71, 145, 151
 kuvvet 95
 kuvvet kaynağı 91
 kuyumcu hassasiyeti 34
 küheylân 121
 küll 49
 kültür 31, 36, 63, 67, 69, 105, 106
 kültür hayatımız 36
 kültür mirasımız 105, 106
 küre-i arz meşheri 132
 küsûf ortamı 98

L

laboratuvar 77, 87
 laf ebeliği 32
 lafz-ı mücessem 53
 lâhut âlemi 80
 lâhûtî 58, 123

lânet 100
 latîfe 77
 latîfe-i Rabbâniye 104
 ledünnî 51, 81, 122, 141
 lehçe 32
 L. E. Obbald 75
 Leo Tolstoy 74
 letafet 122
 levsîyat 86
 levsîyat çanakları 86
 Leylâ 109
 lirik 33
 lisan 20, 33, 39, 134
 lütuf 56, 148
 lütuf rampaları 56

M

maallah 150
 mâbed 47, 87, 141, 142
 Mâbud 94
 madde 50, 61, 97
 maddî 49, 83, 104
 mağrib 25
 mahfil 29
 mâh-ı mücellâ 151
 mahviyet 89, 152
 mahya 140
 mâide-i semaviye 150
 makro âlem 53
 makûs kader 107
 mânâ genişliği 21
 mânâ kökleri 25, 97, 103, 105
 mânevî âlem 77
 mânevî kirlerden arınma 141
 mantık 34, 38, 39, 78, 80, 81, 85,
 87, 99
 maraton 38
 mârifet 44, 54, 60, 87, 96, 108, 114,
 132, 133, 135, 136, 137
 mârifet eri 51

- mârifetullah 84
 mârifet yolculuğu 136
 mâsivâ 145
 mâsiyet 44, 117
 maskat-ı re's 148
 mâşerî vicdan 30, 85
 mâşuk 60
 materyalistler 50
 matla 99
 mâverâî 47, 54
 mâverâîlik 140
 mâverâ-i tabiat 133
 mazlum 96, 126, 138
 mazmun 32, 37, 39, 53, 62, 63, 113
 mazruf 56, 81
 meal 35
 Mebde-i Evvel 78
 mecaz 35
 mecazî aşk 58
 mecazî mahub 49
 mecazî muhabbet 49
 mecnun 9, 22, 57, 146
 Mecnun 57
 medya 120
 Mefisto 103, 131
 mefkûre 41, 87
 mehâbet 108, 122, 123, 133, 142,
 145
 mehâbetullah 108
 mehâfet 108, 122, 133, 145
 mehâfetullah 108
 mehtap 44
 mehter 33
 Mele-i Â'lâ 19
 melek 14, 52, 81, 82, 142
 melekût 81, 116
 menhelü'l-azbi'l-mevrûd 149
 mercan 32
 merhamet 71, 85, 106, 108, 122
 merhametsiz 96, 138
 Meryem sûresi 111
 mesâvi-i ahlâk 152
 mescid 67
 Mesnevî 150, 151
 meş'ale 87
 meşher 43, 53, 95, 123, 124, 133
 meşîet 80
 meşîme-i şeb 125
 meşk 20, 51
 meşrep 68
 meş'um dönem 86, 98
 meş'um gayretler 97
 meş'um ufuklar 102
 metafizik 54, 79, 80, 81, 95, 125
 metafizik baharlar 87
 meteor 140
 Mevcud u Meçhul 136
 mevhibe 91, 123
 Mevlâna 22, 49, 50, 82, 144, 145,
 146, 147, 148, 149, 151, 154
 Mevlâna Celâleddin er-Rûmî 144,
 153
 mevlid 116
 mızrap 53, 56
 mihenge vurulmak 36
 mihmandar 139
 mihnet urbarları 136
 mihrap 47, 90, 142
 mihr-i âlemgîr 101
 millet 11, 12, 30, 31, 36, 37, 39, 103,
 105, 106, 107, 119
 milletlerin gücü 36
 millî 26, 31, 32, 105, 120, 123
 millî değerlerimiz 106
 millî düşünce 40, 106
 millî hafıza 30, 31
 millî karakterimiz 103, 105
 millî kimlik 67
 millî kültür 31, 41
 millî mefkûre 37, 105

millî ruh 41, 103, 106
 millî şive 26
 millî tabiat 105
 millî üslûp 26, 30
 millî ve dinî kaynaklar 31
 milliyetperverlik 104
 milliyet ruhu 104
 Milton 74
 mimar 11, 23, 33
 minare 47, 142
 mirac-ı Ahmediye 147
 miraç 25, 113, 136
 miraç yolu 113
 miras 33, 73
 mîr-i livâ 144
 misafir 99
 misafirhane 22
 misliyet 69
 misyon 88
 M. Lütfî 56
 motif 42, 47, 57
 muallim 71
 muannit 20
 muhabbet 44, 99, 108, 109, 132, 133,
 135, 137, 144, 145, 147, 149
 muhabbet çekirdeği 47
 muhabbet-i Resûlullah 150
 muhabbet-i Zâî 55
 muhabbetullah 150
 muhakeme 21, 80, 81, 99
 Muhammedî Ruh 151
 Muhammedî ses ve nefes 145
 muharrik 125
 muhasebe 91
 muhât (kuşatılmış) 81
 muhîr (kuşatan) 81
 Muhyiddin İbn Arabî 148
 mukabele 35
 Mukaddes Ruh 68
 mukavemet 23

murakabe 22, 43, 92, 109
 mûsikî 13, 21, 23, 25, 33, 65, 122
 mûsikî çağlayanı 23
 mûsikî nağmesi 48
 mutlak mantık 39
 muzdarip 104, 155
 muzlim hâl 127
 mübalâğa 64
 mücellâ ayna 76
 mücerret 76
 mücerret tecellî 50
 müktesebat 11, 36, 37, 38
 mülevves 34
 mülhemûn 68
 mülk 81
 mûmarese 33
 mü'min 140, 141
 müntehâ 78
 mürşid 71, 152
 Müslümanlık 104
 müstehcenlik 64
 müstetbeâtü't-terâkib 33
 müşahit 80
 müşterek sermaye 30
 müteheyyc fitratlar 124
 müteradif 35
 müteşâbih 154
 müteşâbihât 151
 mütevazi 89, 99, 152
 müzik 154
 müzikal letâfet 21

N

nâdânlar 155
 nâdire-i fitrat 149
 nağme 22, 32
 namaz 113
 namazgâh 142
 namus 79, 109, 120, 124
 nâmütenâhî 25, 59

Napolyon 20
 nâr 56
 nâr-ı aġyâr 56
 nâsir 32, 34
 natüralist 50
 natüralizm 65
 natürel 46
 nây 155
 nazârî plân 39
 nazım 22, 27, 33, 62
 nâzım 32
 Nebi 68, 115
 nefsanîlik 34, 64, 66, 117
 nesir 27, 47
 neşv ü nema 63
 nevbahar çisentsi 88
 nevrız sevinci 88
 ney 47, 154, 155
 neyzen 22
 nezaket 27
 nezd-i ilâhî 113
 Nietzsche 74
 nifak 85
 ninni 9, 25, 45, 102, 127
 Nisâ sûresi 114
 nisbî deġer 23
 nisbî güzellik 44
 Niyazi 54
 niyet 25, 27, 47, 69, 134
 nizam 53
 nokta-i istimdat 77
 nokta-i istinat 77
 nota 32
 Nuh Peygamber 110
 nur 15, 56, 58, 85, 96, 101
 nur adam 144
 nuraniyet 80
 Nur Çaçı 128
 nurdan çeraġ 115
 nurefşân 28

nurlu zaman dilimi 143
 Nur (s.a.s) 97
 nüans 39
 nüsha-i kübrâ 46

O

obje 51, 80
 objektif 65
 oksijen 72
 okuma 137
 O'nun teveccühü 91
 orijin 30
 otaġ 97

Ö

öd aġacı 88, 116
 öldüren sevda 57
 ölüler ülkesi 22
 ölüm 43
 ölümsüzlük yolunu açma 83
 ölüm türküleri 59
 ömür fanusu 72
 ön yargı 20, 21
 örfî mânâ 27
 öteler 82, 95
 ötelerin izdüşümü 77
 ötelerin koridoru 134
 öteleri temâşâ 52
 öteler ve akıbet korkusu 114
 özel teveccühler 103

P

patika 105
 perde 19, 61, 96
 perde arkası 19
 pervane 82, 145, 155
 Peygamber 23, 68, 111, 114, 142
 Peygamber evi 152
 Peygamber meclisi 152
 Peygamber vârisi 144, 148, 151

peyk 45
 peyke 59
 peyzaj 53
 pişmanlık gözyaşları 116
 pota 69
 pozitivizm 65
 psikoloji 72
 putlar 110

R

Rab 53
 rabbânîler 111
 rabbânî mülâhaza 134
 Rabbin kelimeleri 53
 Râbiatü'l-Adeviyye 60
 rafine etme 54
 Rahîm 111
 Rahmân 19, 84, 112
 rahmet 55, 95, 116
 rahmet arşı 114
 Rahmeti Sonsuz 19, 54, 127, 130
 Ramazan 138, 139, 140, 141, 142
 rasat noktaları 47, 84
 rasyonalizm 65
 Ravza 82
 realizm 65
 recâ 44
 referans çerçevesi 63, 66
 reftare 44
 rehavet 89
 rehber 80, 99
 rehberlik 68
 rengin 26
 renk armonileri 45
 revak 142
 revnak 48
 revnakdar 35
 reyting 120
 ritim 21, 122
 ritimsiz feryat 101

riya 113
 riya ve süm'a 115, 116
 Roma 73
 romantik mülâhazalar 24
 romantizm 65
 ruh 9, 15, 21, 24, 48, 50, 54, 66, 70,
 71, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 88,
 95, 96, 97, 120, 121, 123, 128,
 133, 134, 141
 ruhanî 23, 69, 71, 77, 81, 108
 ruhanî âlem 77
 ruhanî kalb 78, 79
 ruhanîler 81, 82, 90, 115, 116, 140
 ruhanî zezeme 23
 ruh atlası 57
 ruhî hayat 10, 25, 27, 79, 87
 ruhî maraz 110
 ruhlar âlemi 50
 ruhların şahlansı 26
 Ruh-u A'zam 80
 ruh ufku 70, 134
 ruhun solukları 26
 Ruh-u Seyyidi'l-Enâm 29, 144, 148
 ruh ve gönül 80
 ruh ve mânâ köklerimiz 41
 ruh ve mânâ râyihaları 97
 Rüknüddin Zerkûbî 149
 rüzgârlar 88, 90, 122, 127, 133, 144

S

saadet hülyaları 130
 sabır pisti 152
 sadakat 59, 106, 115, 124, 136
 safvet 139
 sahur 139, 140
 Saint Augustine 74
 sâkî 59
 saksağan 111, 124
 saksağan sesi 30, 102, 105, 117
 Salâhaddin Zerkûb 152

- salât u selâm 142
 salih amel 43, 44
 salim düşünce 96
 salt mantık 39
 sanat 28, 30, 31, 32, 34, 62, 64, 65
 sanat akımı 65
 sanat eseri 64
 sarraflar 23, 56
 secâ 35
 secde 112
 sefine-i kalb 59
 sehl-i mümteni 141
 sekîne 138
 Sekizinci Henry 74
 selâm 20, 88, 136
 semâ 22, 155
 semâa kalkma 22, 25
 semavî 26, 44, 122, 138, 139, 147
 semavî idrak 50
 semavî kâmus 96
 semavîlik hissi 122
 semavî renk 138
 semâzen 154
 senfoni 20
 Seniyeye-i Vedâ 99
 Sensizlik ateşi 99
 sentez 107
 sera 65
 serenat 101
 sergüzeşt-i hayat 133
 sermest-i câm-ı aşk 22, 147
 sermest ruh 50
 servet 91
 serzâkir 47
 ses hevenkleri 13, 48
 sessizlik murâkabesi 85, 106
 sevda 7, 15, 16, 57
 sevgi 42, 71, 89, 109, 135, 145
 Sevgili 52, 109, 134, 137
 Sevgililer Sevgilisi 134
 Sevgili (s.a.s) 99
 Sevgiliye vefasızlık 58
 seyahat 25, 46, 81, 124, 147
 seyr u sülûk-i ruhanî 149
 seyyah 80
 Seyyid Burhaneddin Tirmizî 149
 sezgi 77
 sezme ufku 47
 sır 145, 147
 sır bilmezler 152
 sır burcu 82
 sır haremğâhları 136
 sırlı münasebet 79
 sır perdesi 94
 sır urbaları 58
 Sidre 82
 sihir 30, 48, 66, 72, 90, 115, 133, 134
 sihirli anahtar 43
 sihirli balon 127
 sihirli besteler 82
 sihirli dünya sarayı 133
 sihirli restorasyon 25
 silah 23
 sinema 30
 sîret 27, 98
 sistem 104
 sistemli düşünce 35
 sofî 154
 Sohbet-i Cânân 152
 Son Peygamber 112
 sonsuzluk remzi 57
 soyut güzellik 50
 söz 38, 69
 söz âbideleri 30, 34
 söz cevherleri 66
 söz gerdanlıkları 34
 söz hevenkleri 151
 söz ibrişimi 23
 söz kıyafeti 67
 söz sarrafları 28, 67

söz sıkıntısı 37
 söz söyleme sanatı 32
 söz sultanı/-ları 21, 23, 34, 67
 söz sultanlığı 66
 söz şeklindeki hırıltılar 102
 sözün ayağa düşmesi 85
 sözün fitriliği 35
 sözün iffeti 64
 söz üstadı 33, 34
 Stanley Lane-Poole 75
 sukut 125
 Sully Prudhomme 83
 Sultanlar Sultanı 54
 Sultanül'Ulemâ 148, 149
 sûr 102
 sûr sesi 69, 120, 130
 sûr tesiri 22
 susuzluğu resmetme 69
 susuz vadiler 105
 Sûzî 59
 süküfî şiir 140
 Süleyman (a.s.) 116
 Süleyman Çelebi 147
 Sünnet 75, 150
 Sünnet-i Seniyye 155
 sürçme 116
 Süreyya 65
 sürprizler âlemi 134
 sürpriz sağanağı 137
 sürrealizm 65

Ş

şafak emaresi 125
 şâhika 84, 137
 şahit 114, 137, 151
 şahsî benlik 83
 şair/-ler 34, 62, 63, 64, 65, 68, 69
 Şam 98, 148
 şecere-i mübareke 148
 şeffâfiyet 80

Şefik Can 73
 şefkat 70, 71, 85, 106, 108, 122, 136
 şefkat âbidesi 70
 şehevî his 64
 Şemseddin Semerkandî 149
 Şems-i Tebrizî 22, 149, 152
 şerbet kâseleri 86
 şeref 106
 şeriat-ı fitriye 23
 Şeyh Muhammed Bahâüddin es-Siddikî 148
 şeytan 109, 124
 şeytanî ocak 97
 şiire 46
 şiir 47, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69
 şiir ağacı 69
 şiirin tahlilcisi 63
 şiiriyet 33
 şiir kılıcı 67
 şiir kıvılcığı 68
 şiir mektebi 68
 şive 44, 46, 50, 122, 139
 şuunât 20
 şuur 51, 55, 60, 61, 64, 68, 69, 77, 104, 117
 şuuraltı 71
 şükür 152

T

tâbi 23
 tabiat 51
 tabiat meşherleri 14, 52
 tabiat ötesi 42
 tabiatperestlik 65
 tabiî 44
 tabya 119
 tahayyül 63, 125, 142
 tahdis-i nimet 153
 Tâhiru'l-Mevlevî 148

- tahlil 27, 107
 taklit 21
 talâkat 19
 talâkatlı bir dil 132
 tâmim etmek 27
 tarihî dinamiklerimiz 105
 tarihî yamaçlarımız 105
 tarihsellik 40
 tasa 61, 86, 87
 tasa fırtınaları 86
 tasavvuf 27, 63
 tasavvur 28, 57, 61, 63
 taşra 32
 tayflar 144
 tazim 92
 tazim kazası 67
 tebeî 48
 tecdit 150
 tecellî 42, 44, 55, 57, 78
 tecellî pususu 57
 tecessüs 54
 tecrit endamlı 64
 tecziye suskunluğu 98
 tedebbür 122
 tefahhus 63
 tefekkür 54, 92, 111, 122
 tefrit 31
 tefsir ufku 51
 tekellüflü ağılama 109
 tekmil-i nüsah 149
 tekvînî 44
 tekvînî emirler 68
 tekye 47
 telaş 88
 televvün 43
 temâdî 63, 69
 temâşâgâh 80
 temâşâ zevki 24, 137
 temayül 32
 temayüller fanusu 87
 temcit 141
 temiz ruhlar 87
 temsil 35, 88
 tenakuzlar 38
 tenasüp 42, 43
 tenezzüh 136
 ten kaygısı 81, 91
 teravîh 139, 140, 141
 terbiye 27
 tercüman 29, 32, 51, 63, 67, 68, 74, 145
 tercümanlık 76
 terkip 11, 33, 36, 107
 terviç 39
 tervîha fasılları 142
 tesbih 92
 tescil 30
 teslim 24, 44, 59, 72, 84, 92
 test merkezi 77
 teşbih 35
 teşevvüş 21
 teşriî 44
 tevakkuf 31
 tevârüs 11, 25, 33, 36
 tevazu kanatları 89
 tevbe 116, 141
 tevbe kapısı 116
 tevbe ve istiğfar 141
 teveccüh 55, 98, 136, 150, 153, 154
 teveccüh ufukları 55
 tevekkül 44, 92
 tevhid 43, 84
 tevhidî boya 78
 tevhid-i kible 104
 tevriye 35
 tezhip 47
 tıbâk 35
 ticaret pazarı 91
 tiyatro 30
 toplardamar 77
 toplum 36, 75, 85, 103, 104
 toy-düğün neşvesi 88

töre 31, 97
 tulû 25, 99, 100, 130, 134, 139
 tulû vakti 99
 Tûr 101
 tûtiya 57

U

ucûbe 96
 ufuk 8, 12, 13, 68, 82
 ufuk ötesi 56
 uhrevî 71, 122, 123, 130, 138
 uhrevîlik 141, 142
 uhrevî sükûn 122
 ukbâ 81, 129, 141
 ukbâ yolculuğu 133
 umman 23, 60, 83
 urûc 147
 usare 31
 usûl-i fıkıh 28
 uyku 91, 146
 uzlet 23

Ü

üç basamaklı bir miraç 113
 üçüncü dünya ülkeleri 31
 ülfet 66, 139
 ümit 43, 44, 56, 57, 65, 108, 110,
 121, 127
 ümit sabahları 97
 ümitsizlik vadileri 97
 ümmetin kaderi 97
 üslûp 30, 61, 64, 129
 üslûp asaleti 32
 üstad 33
 üstad-ı câmi 145
 üveyik 136, 153

V

vahid 82
 vahşethâne-i belâ 95
 vâkı' 61

vâridât 32, 123, 147, 149
 varlığın perde arkası 61, 133
 varlık 14, 15, 19, 36, 40, 42, 43, 44,
 46, 51, 52, 54, 61, 63, 64, 68,
 72, 74, 76, 95, 123, 128, 132,
 133
 varlık kitabı 132
 varlık ötesi 64, 68
 varlık ve tabiat 51
 Veda Hutbesi 75
 Vedalar 73
 vefa 50, 92, 106, 107, 124
 vefa borcu 147
 vefasızlık 58, 100
 vefa töresi 146
 vehim 78
 vehimlerle oyalanma 99
 verâ 129
 vesile 27, 49, 51, 129
 vicdan 61, 78, 96
 vicdan erbabı 86
 vicdanın dili 61
 vicdanî hesap 89
 vicdan ufku 61
 vilâdet 130
 vilâdet şöleni 125
 vilâyet 145, 151
 vilâyet çerağı 145
 vird-i zeban 66, 92
 visal 108
 vuslat 45, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 62,
 65, 79, 93, 108, 109, 133, 135,
 136, 137, 146
 vuslat arzusu 57
 vuslat avansı 58
 vuslat çağırısı 57, 59
 vuslat koyu 14, 52, 57
 vuslat ümidi 56
 vuslat vesilesi 49
 vücud 117

Y

yabancılaşma 31, 105
yabancı telakkiler 106
yâd-ı cemil 149
yağmacılar 105
yağma-talan 96
Yakub 110, 130
yalancı inci 92
yalancı mumlar 81
yalnızlık koylan 117
yapıcı olma 43
yarasaların şehrayinleri 98
Yaratan 94, 99, 117, 132
Yaratan'a teslim olma 92
Yaratan'ın mührü 81
Yaratıcı 47, 49, 63, 76
yaratılan 19, 55, 94
yaratılış 70, 72, 73, 74, 75
yaratılış esprisi 55
yaratılış gayesi 55, 87
yaratılış plânı 76
yâr kapısı 50
yasemenlik 44
yaşama 41
yaşama aktivitesi 32
yaşama üslubu 27
yaşatmaya adanma 41
yaz-boz 119
yazı 30
yazılı edebiyat 30
yed-i beyzâ 88
yeis 86, 87, 138
yenilenme 13, 41, 97
yeni nesiller 97
yıkık rüya 25
yılan 98, 124
yıldızlar 44, 45, 48, 56, 98
yıldız söndürme 85
yiğitçe koşanlar 103

yiğitler 89
yitik ülkenin hasreti 102
Yitirilmiş Cennet 74
yitirilmiş cennetler 87
yok oluş 97
yol 51, 136
yol arkadaşı 95, 124
yol arkadaşlıkları 135
yolcular 136
yolculuk 87, 134, 136, 147
yolculuk zahmetleri 134
yoldakiler 49
yol heyecanları 78
yollar 88, 92, 97, 100, 119, 134, 135
yollarda kalma 81
yol rahmeti 134
yol yorgunluğu 49, 60, 137
yorum 51, 63
yorum kabiliyeti 51
yöre anlayışları 31
Yunan 73
Yusuf (a.s.) 110
Yusuf'un kardeşleri 110
Yüce Nebi 110

Z

Zâhir 82
zâhirî 62, 134
zâhirî güzellik 50
zâhirî nazar 65, 80
zalim 138
zalimlerin hayhuyu 104
zamanın döl yatağı 125
zamanın üç buudu 25
zaman üstü 25, 127
zamanzede 98, 131
zarafet 27
zarf 56, 81
Zât-ı Ulûhiyet 154
zatî 28, 39, 43

- Zât'la irtibat 80
zavallı ruhlar 99
zaviye 36, 47
zehiri bal görme 136
zehir kadehleri 86
zeval 43
zevk 10, 13, 24, 31, 33, 35, 43, 47,
48, 112, 128, 136
zevk etme 42
zevk u şevk 136, 137
zevk zemzemesi 47
Zihnî 108, 116
zihnî ve fikrî aktivite 40
zikzak 117
ziya-yı hâs 145
ziya-zulmet 94
zulmet 48
zulüm 96, 99

NOTLAR